یادداشتەکانی منالی و بەشێکی سەردەمی فەقێیەتی

مامۆستا

مەلا محمدی چروستانی

ساغ کردنەوەو پێشکەش کردنی

محمدی مەلا کریم

یادداشتەکانی مناڵی و بەشێکی سەردەمی فەقێیەتی

مامۆستا

مەلا محەمەدی چروستانی

ساغکردنەوەو پێشکەشکردنی

محەمەدی مەلا کەریم

چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا

١٩٨٤

پێشەکی

ئەمەی پێشکەشتانی ئەکەم یادداشتەکانی ساڵانی سەرەتای ژیانی خوالێخۆش‌بوو مامۆستا مەلا محەممەدی چروستانی‌یە کە یەکێك بوو لە مەلاکانی سلێمانی‌و لە ١٩٦٣دا کۆچی دواییی کردووە • مامۆستا ئەم یادداشتانەی لە ساڵانی ١٩٥٥ ـ ١٩٥٦دا لە نەخۆشخانەی توێسە[(١)] لە بەغدا نووسیوە[(٢)] •

داخەکەم مامۆستای چروستانی یادداشتەکانی هەموو ژیانی خۆی نەخستووەتە سەر کاغەز • تەنانەت ئەوەندەشی لێ نەنووسیونەتەوە هەموو ئەو ماوەیە بگرێتەوە خوێندنی تیا تەواوئەکاو ئەبێ بە مەلا • لە دەوروبەری گەیشتنە قۆناغی خوێندنی (عەبدوڵڵا یەزدی)[(٣)] یدا ئەبڕێتەوە کە تێکڕا نیوەی خوێندنی فەقێیانە •

---

(١) ناوە ڕەسمی‌یەکەی (مستشفی الامیر عبدالاله للامراض الصدرية) بوو •

(٢) مامۆستا خۆی لەم یادداشتانەدا باسی ئەوەی کردووە •

(٣) عەبدوڵڵا یەزدی : پەراوێزەکانی مەلا عەبدوڵڵای یەزدی‌یە بە کتێبی (تهذیب المنطق)ی مەلا سەعدی تەفتازانی‌یەوە لە زانستی لۆجیك (منطق)دا • دووهەمین کتێبی لۆجیکە کە فەقێی جاران ئەیانخوێند •

لەگـەڵ ئەوەشـا ئەوەندەی بۆ ئـەم ئەندازەیـەی ژیانی نووسـیوە ، بەچەشنێ چـڕو پڕو دەوڵەمەنـدە ، ئەگـەر هـەر بـەو پێودانـە ڕۆیشـتایە تا سەردەمی نووسینی ، کتێبێـکی گەورەو شـایانی لـە هونەری یادداشـتنووسیی کوردیـدا لێ دەرئـەچوو لە مەیـدانی خۆیا شانبەشـانی (یادداشت) ەکەی ڕەفیق حیلمی بوەستێ .

لە ژیانی لـەوەپاشـی مامۆسـتادا گـەلێ ڕووداوی‌وا هـەیە ئەگـەر بینووسینایە سوودێـکی زۆرمـان لێیانەوە دەسگیر ئەبوو ، وەکوو ئەو چاوپێـکەوتنەی لەگـەڵ سمایلخانـی سمکـۆ کە کاتێ ڕووی‌داوە ئەم لە پژدەر مـەلا بووەو ئـەویش هاتووە بۆ ئەو ناوە ، یاوەکوو بەر بۆمبای ئینگلیـز کەوتنـی ماڵـی لە ڕانیـەو سووتانـی کتێبخانەکەی‌و ، قوتابخانەدانانـی لـە سولەیمـانی لە سـاڵی ۱۹۳۲وەوە تا سـاڵی ۱۹۳٦(٤)و ، باسـی ئەوشـتانەی لەو دێهاتانەی شارسـتانی سلێمانـی دیونی کە بە ناڕەزاییی خـۆی حوکـوومەت ناردبووی ڕێ‌وشوێنی خۆپاراسـتن لە نەخۆشی پیشانی دانیشتوانیان بدات (٥) .

بەلای منـەوە ئەم یادداشـتانەی مامۆسـتا نرخێـکی زۆری بۆ گـەلێ سـەری ژیانی کولتووریمان هەیـە . تابلۆیـەکی چـڕی

---

(٤) بڕوانەرە : سەرەتای دیوانی چروستانی کە مەلا یەحیـای کوڕی نووسیویە (ئامادەکراوە بۆ چاپ) .

(٥) دەسنووسێکی چروستانی خـۆی بە پەراوێزی پارچـە شیعرێکیەوە .

ژیانی فەقێیەتیو ژیانی کۆمەڵایەتیی لادێکانو ، جۆری بیرکردنەوەی خەڵکی ئەو سەردەمەیە • بەشێکی بایەخداریشی لە مێژوو پێوەیە • من پێ بزانم تائێستا کەسی تر شتێکی لەبارەی ڕشانەوەکەی ١٩٠٤ ەوە لە کوردستانی خوارووودا بە کوردی نەنووسیوە ، کە مامۆستا ئەڵێ : «ئەڵێن لە سولەیمانییە حەوت‌هەزارو حەوت‌سەدو کوسووری پێ مردووە »(٦) • چەردەیەکی ژیانی ئابووریی پڕ لە کوێرەوەریی خەڵکی ئەوڕۆژانەش ڕوون‌ئەکاتەوە • لەبارەی هونەریشەوە نموونەیەکی ڕەوانی پەخشانی کوردییە ، کەسێك نووسیویە جگە لە بڵاوکردنەوەی چەند پارچە شیعرێك لە « گەلاوێژ »دا پێوەندێکی ئەوتۆی بە کولتووری نوێوە لێ نەزانراوە ، کەچی لەگەڵ ئەوەش - بە هەڵسەنگاندنی من - لەگەڵ هەندێ کەموکورتیی گرامەریشیدا ، لە زۆر لەوانەی ئەمڕۆ پەخشانی کوردی ئەنووسن جوانترو باشترو ڕەوانتری نووسیوە •

چەند هەفتەیەك لەمەوپێش برای بەڕێزم کاك مەلا یەحیای چروستانی دیوانی شیعرەکانی مامۆستا مەلا محەممەدی باوکی دایەلام کە بەمەبەستی لەچاپدان نووسیویانەتەوەو ئامادەیان کردووە ، بۆئەوەی بەراوردی بکەم لەگەڵ دەسنووسەکەی شاعیر خۆی تا ئەگەر هەڵەیەکم لە نووسینەوەی وشەیەکدا دی ڕاستی

---

(٦) تێکستی ناو دوو کەوانۆلکەکان دەقی نووسراوێکی مامۆستا خۆیەتی لەم یادداشتانەدا •

بکەمــەوە • ئەم یادداشــتانەیش لە دەفتــەرێـکا نووسراوەتەوە لەناو دەســنووسەکانی دیوانــەکەدا بوو • کە لە خوێندنــەوەی بوومــەوە بڕیارمدا لــەبەر ئــەو ڕووە باشــانەی باســم کردن بینووسمەوەو ئامادەی کــەم بۆ چــاپ • لــەمبارەوە لەگــەڵ کــاك مــەلا یەحیــا قسەم کردو ڕێــکەوتینو ئەوەتا ئێســتا پێشــکەشتانی ئەکەمو ئومێدم وایــە بێ کەڵــك نەبێ بۆتانو کاتێــکی خۆشیشــی بە خوێندنەوەیەوە بەســـەربەرن •

ئــەوەی بە پێویســتی بزانم لێرەدا بیڵێم ئەوەیە کــە من ئــەم یادداشــتانەم لە شێوە نووسینــی مەلایانەی کۆنەوە هێنــاوەتە ســەر شــێوە نووســینی نــوێ • ئەگــەر ڕێــکەوتی شــوێنێــکم کردبــێ بە هەڵــەیەکی زەقم زانیبێ ڕاستەکەیم لە تێــکستەکەدا نووســیوەو لــە پەراوێزدا تێــکستە هەڵــەکەم دەستنیشان کردووە • لە هەندێ شوێنیشــدا کە هەڵــەکەم بە زل نەزانیوە ، وەك خۆی نووسیومــەو لە پەراوێزدا دەستنیشانم کردووە کە ئەبوو چــۆن بوایە • دوور نییە هەندێ وردە هەڵەی تریشی تیــابێ لەیادمچووبێ دەستنیشانیان بکەم • هەندێ وردە پەراوێزیشم لە شوێنی پێویستدا نووسیوە •

محمدی مەلا کریم

۳۱-۳-۱۹۸٤

هەرچەن تەئریخی ویلادەتم لە نووسراوی باوکما نەدیوەو ، لەبەر بێسەلیقەیی خۆم لێم نەپرسیوە ، ـ ئاخ ! داخی بەجەرگم زۆر شت لە دڵما مەراقە کە وەختی خۆی لە خزمەتیا نەمپرسیوە ، ئیستە هەروا بە گرێوگۆڵی لە دڵما ماوەتەوە ـ ئەمما بە تەحقیقاتێ کە خۆم کردوومە لە دێی ئابلاخ کە [مسقط رأس] جێی تەوەللودمە لەو کەسانەی کە عەسکەریی زەمانی سەڵتەنەتی عەبدولحەمیدیان کردووەو ساڵی تەوەللودم کراون بە عەسکەرو خوێندەواری بەرەبتوزەبت بوون، بۆم مەعلووم بووە ـ لە تەئریخی ڕۆمی‌یەوە ـ کە ساڵی تەوەللودم (١٣١٢) هەزارو سێسەدو دوازدەی هیجری بووە (٧) • ئیستە کە (١٣٧٥) هەزارو سیسەدو حەفتاو پێنجی هیجری‌یە (٨) ، وا دڵم پڕبووە لە کوڵو چاوم پڕبووە لە فرمێسکی حەسرەتو ، ئەسەف بۆ گەلێ شت ئەخۆم کە لە وەختی خۆیا بێسەلیقەیی

---

(٧) ڕێکەوتی ساڵانی ١٨٩٤ ـ ١٨٩٥ی میلادی ئەکا •
(٨) ڕێکەوتی ١٩٥٥ ـ ١٩٥٦ ئەکا •

بوو بە سەبەب بۆ ئیهمال کردن و نەپرسینەوەی لەو باوکە عالمە عابیدە زاهیدە کە زوو سێبەری لەسەرم هەڵگیراو تێرم لە بەری فەیزو بەرەکەتی نەخوارد •

خوێنـدن

لەبیرم نایێت کەی دەسم بە خوێنـدن کردووە • ئەمەندەم بەبیرە زۆر منـاڵ بووم لە ئابلاخ فەقێیەکی باوکـم لە سوورەتی « ألم تر كيف فعل ربك بأصحاب الفيل » دەرسـی پێ ئەگوتم ، فەقێکە لێی دام ، دەسم کـرد بە گـریان • بـە کوڵی گریانەوە چووم بـۆ ماڵی باوەگەورەم ـ باوکی دایکم حاجی[٩] مەلا محەممەد ـ ، پوورە فاتمـەم ـ خوشکی دایـکم ـ ڕەحمەتـی خودای لێ بێت ، بـەدەم گریانمـەوە هات ، فرمێسـکەکانی لە چاوم سڕی ، لاوانمیەوە ، خوا بیبەخشـێت ، وتی : ئیتر خـۆم دەرست پێ ئەڵێم ، مەچـۆرە لای فەقێیان • باوەگـەورەم حـاجی مـەلا محەممەدی زەندان ـ لـە دێـی زەندانی لای کانـی‌کەوە مەلا بووە ، حەزرەتی کاك ئەحمـەد (رحمه الله) هێنـاویەتی بۆ دێی ئابـلاخ بـە مەلایەتـی ـ ، زۆری خۆش ئەویستم • حـەتا مناڵ بووم ، جارێك ئەچـوو بـۆ لای دەوییەکـانی کارێزی لاوە لای زەرگـەتە ، دوای کەوتـم بـە

٩) لە دەسنووسەکەدا نووسراوە (حاج) • هەروا لـە هـەر شوێنێکی‌تری ئەم یادداشتانەدا ئەم وشەیەی تیـا دووبارە بووبێتەوە •

گریانەوە ، هەرچەن هاواری کرد : کوڕە بچۆرەوە ، بگەڕێرەوە ، هەر دوای کەوتم • بە فێڵ بـۆم ئەهات ، بەشـکم بترسم ، هەڕام ئەکرد • کە ئەڕۆی ، دوای ئەکەوتمـەوە • ئاخری کـە زانیـی ناگـەڕێمەوە ، وتـی : وەرە ، وەرە ، قـوڕمسـاغ • کردمیـە قەڵانـدۆشکان تا کارێـزی لاود ، بەمەزەنە بیسـت دەقیقە ئەبێت • یارەبی بیبەخشی •

لە سـاڵی (١٣١٨) هەزارو سێسـەدو هەژدە (١٠) ـ کـە ساڵـی وەفاتـی شێخ عومەری بیـارەو تەوەللودی مەلا عەبدوڵڵای برامە ، خوا بیهێڵێت ـ وامبەبیـرە بە واسیتەی شـەڕو هەرای بەینی نەقشـی‌و قادری لـە سولەیمانی‌یە ، ڕابواردنـی باوکـم لە ئاباڵاخ زۆر تاڵ‌و ناخۆشـس بوو • فەقەت بە مەعلوومـی شـێخ عومـەری بیارە سـاڵێ پێش وەفـاتی پێی فەرمووبوو لە ئاباڵاخ بارکە • دزی شێخـانی داراغا شەوێـك دیواری خانووەکـەیان بڕین • هاوێـن بوو ، لە حەوشە ئەنووسـتین • بیسـتمان کـە بۆ کوشتنی باوکـم ناردوویانن(١١) • کە ئەچنـە حوجرەکـە کتێبخانەکە ئەبینـن ، ئەترسـن ، ئەڵێن ، ئێمـە چـۆن سـاحێبی ئـەم کتێب‌و قورئانانە بکوژین ؟ تالانیان کردین • هەرچی(١٢) نوێن وە پێخەف‌و قـاپ‌و

---

(١٠) ڕێکەوتی ١٩٠٠ ـ ١٩٠١ ئەکا •

(١١) ئەبوو (بۆ کوشتنی باوکمیان ناردوون) بووایە •

(١٢) لە دەسنووسەکەی چروستانی خۆیدا (بە ڕێنووسی نوێ): هەچی• هەروا لە گەلێ شوێنی‌تریش‌و لە وشەی (هەرچەن)یشا• (لەمەوپاش : لە دەسنووسەکەدا) •

قاچاخو خورجو بوخچەو ئەوی کەڵکی پێوەبێت ، حەتتا لیباسو کەوشی باوکم کە شەو داینابوو ، هەموویان گردکردبوەوەو(۱۳) سافلەساف تالانیان کردین • دزەکان چوار بوون • وام بەبیرە ئاخری مەعلووم بوو کە کێنو لەکوێن • هەرچەن خەڵق بە باوکمیان وت کە بە پەیسەری یەوە بچێت گوێی نەدایێ • ئاخری لە ئابلاخ باری کرد چوو بۆ هەڵەبجە •

باوکم لە دێی ئابلاخ تەنها مودەڕڕیس بوو • باپیرم ئیمامو خەتیب بوو • ئابلاخی ئیعتیقادیان بە باوکم زۆر بوو ، زۆریان لەلا گەورەو بەحورمەت بوو ، خزمەتیان زۆر ئەکرد ، وە لە قسەی دەرنەئەچوون • کە باپیرم وەفاتی کرد ئابلاخی بە ئیمامەتی خاڵم مەلاحەسەن ، ڕەحمەتی خوای لێبێت ، ڕازیو قانیع نەبوون • باوکم لە مزگەوت بەحزووری هەموو پیاوەکان کە کاربەدەست بوونو ماقووڵ ، کلاوی خۆی کردە سەر خاڵمو مێزەری خۆی بەسەری یەوە بەستو لە وەختی نوێژا خۆی قامەتی بۆ کردو پێشی خستو ئیقتیدای پێ کرد • ئیتر ئابلاخی هیچ ئیعتیرازیان نەماو بە ئیمامەتی خاڵم قەناعەتیان کرد •

مەلا حسەینی ئابلاخی ، خوا لێی خۆشبێت ، گێڕایەوە وتی : عەزیزی گوڵخەندان خوا لێی خۆشبێت ـ کوڕی عەبدولڕەحمانە • عەبدولڕەحمانی باوکی لە عەرەفەی جەژنی قوربانا ، لەبەینی ئابلاخو سولەیمانی یا ، حەمەڕەش تفەنگێکی

---

(۱۳) لە دەسنووسەکەدا : کردکردبۆوەو •

پێوه ئەنێت ئـەیکوژێت بەزوڵـم • عەزیز لە سکی دایکیـا ئەبێت •
من‌و عەزیز یا لـە یەك هەفتـە یا لە یەك مانگا لەدایك‌بووین ، وەك
لـە دایکـم بیســووە ، ڕەحمـەتی خوای لێ بێت ـ عـەزیز زۆر
نەخۆش‌و هیلاك بوو ، بە ئومێـــدی نەماین • چونکە تاقانەی باش
باوکی بوو(١٤) ، زۆرمان پەرۆش بوو • ژنان شین‌و شەپۆڕیان لەسەر
کرد • خوا عەفووی کات کاکـم مەحـموودی حەمەصـاڵح وتـی :
حســەین بگەرە مامۆسـتا مەلا عەبدولڕەحیـم ، بزانـە نایهێنێـت •
چوەختـە ؟ نیوەشـەو ، ئەنگوستەچاو ، قـوڕو چڵپـاوو ، بـاران
ئەبارێت • کـەی کەم ، ئیسـتەکەم • وتـم : کاکـە ، مامۆســـتا
زەحمەتە بەم‌شـەوە تاریکـە قوڕو چڵپاوە بگاتـە ئێـــرە • وتـی :
دەخیلـە بچۆ • من چیم‌کرد ؟ کەرێـکم هێنا ، کورتـانم لێ کرد ،
لبادێـکی پاکـم دووقەد کرد دام بەسەریا ، لەســەر لبادەکەیشـەوە
بەرماڵێــکی بەنوێژم پیادا • کەرەکەم دایە پێشـں خۆم • لە دەرگای
ماڵی مامۆستام دا ، خۆی بەخەبەربوو ، هاتـە دەرەوە ، وتـی : ئەوە
کێ‌یـە ؟ حاڵەکەم تێ‌گەیان • وتـی : ئەنجا مەلا حســەین من چۆن
ئەگـەمە ماڵی ئێـوە بەم‌باران‌و قوڕو چڵپاوە ؟ وتم : قوربان ! کـەرم
هێناوە ، پیـں نابیت • لبـادو بەرماڵـم بەسـەرا داوە • دەرگـای
کردەوە ، هاتـە دەرەوە • قەدەرێ مات بوو • لەپاشـا(١٥) وتـی :
مەلا حســەین ئەم کەرە هیی کێ‌یـە ؟ درۆم پێ نەکرا • وتم : قوربان

---

(١٤) لە دەسنووسەکەدا : بووم •
(١٥) لە دەسنووسەکەدا : لەپاش •

هیی ماڵـی ئەوڕەحمانە • وتـی : بابە من چـۆن سواری کـەری ماڵــی هەتیو ئەبم ؟ هەرچــەن هاوارم کرد فائیدەی نەبوو • چاکی کرد بەلادا ، خۆی هەڵـکردە کەوشــەکانی بەدەستەوە گـرت ، وتی : پێشم کەوە • خۆلاسە گەیشتینە حەوشــەی ئێمە ، لەپێشەوە زوو خەبەرم دا کــە ژنان لاچن ، مامۆســتا هــات • دوورکەوتنــەوە • سوێندی بە قورئان خوارد لەگـــەڵ مامۆســتا گەیشــتە ژوورەوە لەڕاست ســەری کوڕە دانیشــت ، فەورەن بێ ئەمە دوعای بەســەرا بخوێنێ ، کـوڕە چاوی هەڵهێناو بە بەرەکـەتی پێ‌وپــووزی[١٦] ئەوەوە خوای تەعالا شیفای دا کە هیچ بە ئومێــدی نەبووین • من سەرگوزەشتەی مەلا حســەینم زۆر بەکورتــی نووســی بۆ ئەمە کە درۆی تێدا نەبێ •

حاجی ئەمینی حاجی قادر خوا بیبەخشێت ـ ئەگەرچی ئاخری ژیانی بە باشــی نەڕۆیی و [١٧] لەداخی کوڕگەلی[١٨] بێ حــەیاو بێ ئیتاعەی خۆی ، خۆی کوشــت ، ئەمما خوا ئینشــەڵڵا ئەیبەخشێت و بە کردەوەیەکی باش نەجاتــی ئەدات چونکــە خزمەتــی بــوو ، ڕووخۆش بوو •

کە شیرکۆ کوفرت لەگەڵدا نەهات
ئاسانە لای خوا ڕزگاری و خەڵات

---

(١٦) لــــە دەستنووسەکەدا : پێ‌و پووزە • لـــــەم شوێنانەدا (پێ‌و قوومی) ئەوترێ نەك (پێ‌و پووزی) •

(١٧) لە دەستنووسەکەدا بڕگەی (نە) دووجار نووسراوە •

(١٨) لە دەستنووسەکەدا : گورگەلی •

ئەزابی مونمین لە خوا زیاد ناکات

گوناە بەخشینی ڕەحمەتە ئەیکات

حاجی ئەمیـن گێڕایەوە : زەوی‌یەکمان کێلابوو بۆ شکارتەی گەنمـە بەهارە بۆ مامۆسـتا • زەوی‌یەکـە لەبەر ئاوبـاردا بـوو لەبەینـی سنووری ئابلاخو کانی گۆمـەو ، نیزاعی لەسـەر بـوو • کوێخـا سالحی کانی گـۆمە مەنعی داچاندنـی زەویی ئەکردو خۆی جووتی نارده سـەر دایانچاند بە بەهارە • ئێمەیش گردبووینەوە کە بچین مەنعی بـکەین ، مامۆسـتا نەیهێشت ، هەرچەن ئیسـرارمـان کرد وتـی خۆتان ماندوو مەکەن ، ئەم حەقـە خـوا ئەیسـێنێت • ئێمەیشـں لەبەر دڵی ئەو وازمانهێنا • سوێندی‌خوارد وتـی بەهارەی کوێخـا سالح ڕوا ، هاتـە دەرەوە ، وەك تەرزی شووتـی‌و کاڵەك هەڵاوبووەوە بەئەرزا ، لە ئەرز ڕاسـتنەبووەوە ، لاسـکی نەکـرد ، گوڵی لێ پەیدا نەبوو ، چەن‌جار سوێندی خوارد وتی ئێمە سەرمان سووڕ مابوو ، زانیمان ئەمە سیرڕێـکی خوایی‌یە کە غەدری کوێخـا سالحـی لە مامۆستا قوبووڵ نەکرد •

لە باوکـم بیستووە فەرمووی حاجـی عارەبی ئابلاخی چونکە نیسبەتی بە شێخانی سـولەیمانی‌یە بوو حـەزی لەمـن نەدەکـردو چەن‌جار جنێـوی بەو فەقێیانە ئەدا کە ئەچوون بۆ ڕاتبـەو زۆرجار بۆیان ئەگێڕامـەوە کە غەیبەت‌و باسی منی بـە خراپە ئەکرد ، گوێم نەئەدایێ‌و فەقـێیان شـکاتیان لێ ئەکرد لای مـن ، ئەموت گـوێ مەدەنێ • جارێك پیاوێـکی ئابلاخـی لەسەر شکارتـەکەم ئەبێت کە

ئابڵاخـی لەبەر ئاوبارەدا لەخـوار سەرچنارەوە بۆیان داچاندبووم •
حاجـی عارەب ، خـوا عەفووی کات ، بەسـواری لە سـەرچنارەوە
دێت ، لە پیاوەکـە ئەپرسـێت : کوڕە ئەوە چی ئەکـەیت ؟ ئەڵـێ :
ئەم شکارتەیەی مامۆستامەلا عەبدولڕەحیم ئاوئەدەم• بێڵەکـەی لـە
دەســ ئەسێنێت ، چەند بێڵێـکی لێ ئەدات ئەڵێ : ئەمە لەبـەر مەلا
لێت ئەدەمو بەسـواری بەناو شکارتەکەدا (١٩) ئەڕوات • پیاوەکە کە
دێتەوە ئابڵاخ بەنەوعێـك بۆ باوکمـی ئەگێڕێتـەوە ، فەرمـووی
کاری کـرد لە دڵـم ، زۆر ئێشـی پێ گەیشـت ، نـەك لەبـەر
شکارتەکە ، لەبەر پیاوەکـە • هەڵسام بە عەزمو قەسـدی ئەوە کـە
لە حەق تەعالا بپاڕێمەوەو دوعای قەهـری خودای لێ بکەم • هـەر
بەونیـازە چووم بۆ کانیی پیاوان ، دەسنوێژم شۆشتو دوو ڕکعـەت
نوێژی (صلاة الحاجة)م کـرد • کە سەلامم دایەوە ، هەر بەوفکرە
دەستم بۆ دوعا هەڵبڕی • فـەورەن هات بەدڵما با دوعای ئیسـڵاحی
بـکەم • وتم : یاڕەببی ئەم پیـاوە ئوممـەتی پێغەمبەرە (صلی الله
علیه وسـلم) ، بوغزی ئـەم پیاوە دەرحەق بە مـن کە لە عولەمـاو
وەرەسـەی ڕەسـوولوڵڵام (صلی اللـه علیـه وسـلم) بـۆ دینی
زەرەرە • یاڕەببی ئەم بوغزو عەداوەتـەی تەبدیـل بکـەیت بـــە
ئیخلاسو مەحەبەت • فەرمووی : وەڵـڵا گەیشـتمەماڵـەوە ،
وابزانـم کە فەرمووی زۆری پێ نـەچوو حاجـی عارەب پەیدابـوو
هاتە ماڵـەوە ، دەستی ماچ کردم ، پاڕایەوە ئیقراری کرد بە قوسووری

(١٩) لە دەستنووسەکەدا : شکارتەکە •

خۆی ، وتـی عەفوم بکە تۆبە بێت ئیتر ناماقوولـی دەرحەق بە خۆت‌و فەقێت نەکـەم [لەوەودوا ئەبـێ بە موخلیـس‌و موحیببی باوکم ، حەتتا بوو بە نەقشـی‌و تەمەسسـوکی بە حاجی شـێخ ئەمینـی خاڵ کرد] • باوکـم فەرمووی : کە حاجـی عارەب بەوحاڵـە پاڕایەوەو پەشـیمان بووەوە ، پێـم‌وت : عارەب ! خـوا بەقوربانی حەزرەتـی ڕەسوولەڵڵات کات بەخوا بەنیـازی دوعای قەهری [20] بووم کـە لەخوا داوابکـەم ، ئاخری لەبـەر خاتری پێغەممەر (صـلی اللـه علیه وسلم) کە ئوممەتی ئەویت ، گۆڕیـم بە دوعـای ئیسـلاح‌و مەحەبەت • لە سـاڵی (١٣٤٢) هەزارو سێسـەدو چل‌ودوو [21] کە لە سـەردەشـتەوە چووم بۆ بیارەو هاتمـەوە ، خاڵـم ، خوا عەفووی کات ، لە ئابلاخ گلی‌دامـەوە • ئەوسـەفەرە چل‌ودوو ڕۆژم پێ‌چوو • لە ئابلاخ بووم ، حاجی‌عارەب ، خـوا عەفووی کات ، دەعوەتـی کـردم بۆ ماڵـەوە • بەنهێنی خۆم‌و خۆی بووین • ئەویش ئـەم حیـکایەتەی موفەسسـەل بۆ گـێڕامەوە • تەماشـای دەم‌وچـاویم کرد دیاربوو زۆر بە مەحجووبـی ئەیگێڕایەوە • ئینشـەڵڵا تەفسیلی ئەو سـەفەرە لە جێـگای خۆیا دێت •

مەدرەسـەی ئابلاخ زۆر عومدە بووە [22] • فەقێـی باشـی

---

(٢٠) واتە : قەهرو ڕق‌گرتنی پێغەمبەر لە حاجی عارەب • لـــە دەسنووسەکەدا : قەهرم • ئەشکونجێ (قەهرت) بێ ، واتە : قارلێ‌گرتنت • بە هەرحاڵ (قەهرم) هەڵەیە •
(٢١) ڕێکەوتی ١٩٢٣ ــ ١٩٢٤ ئەکا •
(٢٢) ئەبوو (بوو) بووایە •

تێدابوو ، وەك مەلا قادری مەلا مۆمن ، حاجی مەلا یۆسفی گەبەیی ، مەلا عەزیزی یاخی‌یان • من دەورەی ئاخریم بەحاڵ بەبیرە ، زۆر قەڵەباڵغ بوو •

باوکم فەرمووی کە ئەووەڵجار چوومە ئاباڵاخو ڕەمەزان هاتو فەقێم نەبوو ، ویستم کتێبی مینهاجی نەوەوی بنووسمەوە ، چونکە مینهاجە چاپەکان جێگای حاشیە لێنووسینی نەبوو • ئەوەڵ ڕۆژی ڕەمەزان دەستم بە نووسینەوەی کرد ، ڕۆژی دوو جزووم ئەنووسی‌یەوە • پێش جەژن هەر چوار ڕوبعەکەم تەواو کرد (٢٣) • وەکوو خۆی لە ئاخری ڕوبعێکیەوە(٢٤) نووسیویە (٢٥) لە ١٣٠٢ (٢٦) بووە •

فەرمووی کاك ئەحمەد (رحمه الله) بانگی کردم فەرمووی تۆ کتێبت نی‌یە ، وەرە من (١٦) شازدە تێغ‌بەندت بۆ ئەنووسم ، بینێرە بۆ دەشتی دزەیی بۆت بفرۆشن ، پارەکەی بدە بە کتێب • (١٦) تێغ‌بەندی بۆ نووسیم ، ناردم بۆ دزەیی ، فرۆشتیان ، پارەکەیان هێنایەوە • تەسادوف حاجی مەلا محەممەدی باپیرم ئەچێت بۆ حەج ، پارەکە بەوا ئەنێرێت بۆی ئەدات بە کتێب : شیروانی حاشیەی توحفەی ئیبنوحەجەر (٨) جەڵد ،

---

(٢٣) لە دەسنووسەکەدا : تەواوکر •
(٢٤) لە دەسنووسەکەدا : ڕوبعێکیە •
(٢٥) لە دەسنووسەکەدا : نووسیویێ •
(٢٦) ڕێکەوتی ١٨٨٤ ـ ١٨٨٥ ئەکا •

فەتاوای کوبرای ئیبنوحەجەر (٤) جەڵد ، باجووری حاشیەی (فتح القريب) (٢) جەڵدو ، چەند کتێبی‌تر بەوپارەیە کڕاون • ڕەحمەتی خوایان لێ بێت •

ئابلاّخی لە هاوینا بۆ جومعەکردن ئەچوون بۆ سولەیمانی‌یە • بەبیرم دێت جارجار باوکم کە ئەچوو بۆ جومعە ، لەگەڵ خۆیا ئەیبردم بۆ شار ، لەپاش جومعەکردن ئەیبردم بۆ مزگەوتان • جارێك پاش جومعە چووین بۆ خانەقای حاجی مەلا عەلیی مەلا وەسمان • لە حوجرەی فەقێیان دانیشتبووین ، بەحاڵ بەبیرمە کولۆیەك شەکرو پیاڵەیەك چایان لە بەردەم دانام ، وتیان : کامیانت دەوێت؟ئەمزانی ئەوەیان شەکرە ، شەکرم دیبوو ، ئەمما چام نەدیبوو و نەمبیستبوو • دەسم‌برد شەکرەکەم هەڵگرت ، وتم : ئەمەم ئەوێت ، ئەوەم ناوێت • وتیان : دە ئەوەیش بۆ تۆ • نەموێرا دەسی بۆ بەرم ، پێم‌پێکەنین • ئاخری بۆیان ساردئەکردمەوەو(٢٧) خواردمەوە • ئەمە ئەوەڵ چا بوو کە دیومەو خواردوومەتەوە •

فەقێی ئابلاّخ کە جومعان ئەچوون بۆ سولەیمانی‌یە جار جار لە شار دەعوەت ئەکران • شەوێ درەنگ ئەهاتنەوە بۆ ئابلاّخ • لە باوکم بیستووە فەرمووی جارێك فەقێکان پاش جومعە دەعوەت کرابوون • شەو درەنگ کە دێنەوە تووشی زابتێك ئەبن سەرخۆش‌و مەست ، لێی‌ئەدەن ، چەرمەسەرەیەکی

(٢٧) ئەبوو (کردمەوەو) بوایە •

زۆری ئەدەن ، بەجێی ئەهێڵن • مەلا قادری مەلا مۆمن ئەگەڕێتەوە سەری ، دەسی ئەکا بە باخەڵیا (٢٨) ، ئەو پارەیەی پێی ئەبێت لێی ئەسێنێت و بەعزێ شتومەکیشی لێ ئەسێنێ • هەرچەن فەقێکانی ڕەفیقی مەنعی ئەکەن گوێیان ناداتێ زابتەکە ڕووت ئەکاتەوە • دێنەوە بۆ ئاباڵاخ • باوکم فەرمووی بۆ سبەینێ کە نۆرە دەرسی مەلا قادر هات ناردم بەدوایا کە بێت بۆ دەرس • بە وەحدەتی خوا لەگەڵ هات و دانیشت ژانێکی زۆر بەشیدەت کەوتە سەرم کە تاقەتی تەماشای کتێبم نەما • وتم : مەلا قادر بڕۆرەوە سەرم زۆر ژان ئەکات • بۆ سبەینێ لە ئەوەڵەوە ناردم بەدوایا چونکە دوێنێ دەرسی نەخوێندبوو و ژانی سەریشم نەمابوو • کە هاتە حوجرە دەسبەجێ سەرم دەستی کردەوە بە ژان ، تاقەتم نەما ، وتم : مەلا قادر سەرم ژان ئەکات • دیسان بێ دەرس ڕۆیشتەوە • ڕۆژی سێهەم دیسان بەونەوعە • ئەو سێ ڕۆژە کە دەهاتە سەر دەرس خوێندن ، سەرم دەسی ئەکرد بە ژان ، کە ئەڕۆی ژانەکە دەفع ئەبوو • ڕۆژی سێهەم وتی : ئەوە بۆچی کە من دێم بۆ دەرس ، تۆ سەرت ژان ئەکات ؟ وتم : نازانم • ئەمە بێ سڕ نییە ، چیت کردووە ؟ وتی : هیچم نەکردووە • تەحقیقاتم لە فەقێکان کرد ، مەسئەلەی زابتەکەیان بۆ گێڕامەوە کە شەوی شەممە لێیان داوەو مەلا قادر ڕووتی کردوەتەوە • ئەنجا حوکمم لێ کرد ئەبێ بچیت ئەو زابتە بدۆزیتەوەو چیت لێ سەندووە بدەیتەوە • وتی : تۆ تەماتە

---

(٢٨) لە دەسنووسەکەدا : باخەڵیان •

سەرم بە فەتارەت بدەیت ، بەخـوا ئەڕۆمو ئەمە ناکـەم • بوخچەو ئەسبابی پێچایەوەو(٢٩) ڕۆیشت • باوکم ، خوا لێی خۆش بێت ، ئەم سەرگوزەشتەیەی زۆر بە عەجایەبی ئەگێڕایەوە ، خـۆم لێـم بیستووەو سوێندنی لەسەر ئەخوارد •

فەقێـی ئابـلاخ بۆ زەخـیرەی زسـتان کە عادەتـی فەقێـی سولەیمانی‌یەو ئەترافیەتی هەر (دەقنە) ڕاتبەی ئابلاخیان کردووە • ئەوەندەیان زەخیرە داوە پێیان گەلێـکی زیاد بووە • حەتتا لە باوکم بیستووە فەرمووی فەقێی ئابلاخ لە ئاخری بەهارا ئەوەندەیان ساوەر مابوو یەك باریان لێ بردە شار ، تۆزێك گـرانی بوو فرۆشـتیان • بەمەزەننە فەرمووی حۆقەیان دا بە شەش بێچوو و دەقنەی ڕۆنیـان نەکردووە ، بە نۆرە ئابلاخی بە حۆقەو دوو حۆقە ڕۆنیان داونێ • حـەتتا لە باوکم بیستووەو ئابلاخیش زۆر جـار ئەیانـگێڕایەوە کە حاجی ئەمینە ڕەش بووە ، خوا عەفووی کات ، نۆرەی ڕۆنی فەقێی ئەگـاتە سـەر ، پێی‌ئەڵێن مامـە حاجی بەخوا نۆرەت گەیشتووەتە سەر ، ڕۆنمان نەماوە • ئەڵێت : تەماتانە لەگەڵ ئایشێ بەشـەڕمان دەن – ژنەکەی ناوی حاجی‌ژنە عایشە بووە – • ئەنجا چی‌بکەین ؟ بێشـەڕ ئـەم ڕۆنە زەحمـەتە • لەپاشا ئەڵێت : باوکم تەدبیرێـکم کردووە ، ها ئەمە دوو مەجیدی ، ئەچم لە ماڵەوە دائەنیشم ، بـە فەقێ‌یەکـا دوو مەجیدی‌یەکە بنێرن ، بڵێن مامەحاجی فەقێکان ئـەم دوو مەجیدی‌یەیان ناردووە ، ڕۆنمان پێ بفرۆشە • ئەممـا کوڕە

---

٢٩) لە دەستنووسەکەدا : پێچایەو •

مەجیدی‌یەکان پێش‌خەن‌و بەدەستەوە(٣٠) ئاشکرای کەن‌و نیشانی ئایشێی بدەن • لە پێشا باسی ڕۆن نەکەیت حەتتا مەجیدی‌یەکانی نیشان ئەدەیت • فەقێکان بە تەدبیری حاجی ئەمین ئەکەن وەکو ئەو تەدبیری بۆ کردبوون • حاجی‌ژن پرزەبلێس(٣١) ئەبێت ، ئەڵێ : ڕۆنمان کوا ؟ ـ خوا عەفووی کات مەشهوور بووە بە ڕەزیل ـ مامەحاجی ئەڵێ : نازانم ، ئایشێ ئەزانێت • لەپاشا ئەڵێت : ئاە وەڵڵا پارەمان ئەوێت ، ئافرەت خۆ تۆ ڕۆن هەر ئەفرۆشیت‌و پارەشمان پێویستە بۆ فڵانشت ، نەوەڵڵا با بە فەقێکانی بفرۆشین • حاجی‌ژن قەناعەت ئەکا ، هیزە ڕۆن دێنێ یا حۆقەیەك یا دوو حۆقە ڕۆنیان بۆ ئەکێشێ • حاجی ڕجائەکا لە حاجی‌ژن ، ئەڵێت ئافرەت دە تۆیش بەشی قبوڵی‌یەکیان بۆ بخەرە سەر وەکو خەڵق ، ئاخر ئەم پارەیە هیی موسوڵمانێکی وەك منە بەخێر داویە بە فەقێکان • بە هەزارحاڵ بەقەدەر ئەنگوتکە هەویرێکی زیاد ئەخاتە سەرو لە قسەی حاجی تێ‌ناگات • ئەم قسەیە زۆر باس‌کراوە •

باوکم کە ئابلاخی بەجێ‌هێشت چوو بۆ تەرەفی هەڵەبجە ، خانوویەکی تازەی لە ئابلاخ دروست‌کردبوو زۆر گەورە بوو ، ڕای‌سپاردبوو کە چەن فەقیرێکی تیا دانیشن‌و خزمەتی بکەن نەڕووخێت • لەپاشا یەکێ لە هەمەوەندکان ، نازانم بە ئاغایەتی یا بە چنەوەعێك ، ماڵی دێتە ئابلاخ ، خانوویەکی‌وای دەس‌ناکەوێت کە

(٣٠) لە دەسنووسەکەدا : بەدەستتەوە •
(٣١) لە دەسنووسەکەدا : برزەبلێس •

تێدا بحەوێتەوە • فەقیرەکان دەرئەکاتو لــە خانووەکەی ئێمــەدا دائەنیشێت • لەپاش گەلێ ساڵ لە کتێبێکی خاڵمدا کاغەزێکم دی خەتی باوکم بوو ، نووسیبووی لە پارچــەیەکی بچکۆلە لە کاغەزە ئاغزە جگەرە تەنکە زبرەکەی کــە جاران پێش ســەفەربەر ئەیانبڕی بۆ ئاغــزە جگەرە ، بۆ ئــەو هەمەوەندە کــە لە خانووەکەمانا بە زۆر دانیشتبوۆ ، نووسیبــوۆی بــە هــەڕەشــەو گوڕەشــە بــە فــارسی مەزموونەکەی ئەمەبوۆ : تۆ کە بێ پرسی خاوەند خانووو بەهــۆی سەرکەشیو گــەورەیی و دەســەڵاتێکی دنیاییوە لە خانووی ئێمــەدا دانیشــتوویت ، بزانــە کــە یــەقین دەســەڵاتی بزورگــانی دیــن بەرەوژووورترە لە دەسەڵاتی تۆ • بــە گەیشتنی ئەم کاغــەزە ئــەو خانووە(٣٢) چۆڵکەو بیــدەرەوە(٣٣) بە فەقیرەکانو ، ئەگــەر وا نەکەیتو بەقســەم نەکەیت (باخبر باش کە سر میشکند دیوارش) یەعنی وریابە لە خۆت چونکە دیواری خانووەکە سەر ئەشکێنێ» • کاغەزەکــەم زۆر لەلا سەیربوو ، لــە خاڵم پرسی ، وتی : لەگــەڵ کاغەزەکەی بێگەیی ترسو دەهشەت ســواری بوو(٣٤) ، نەیوێرا شەوی تیا ڕۆژکاتەوە ، چۆڵیکرد •

باوکم بوو بــە مودەڕیسی مەجیــد بەگی وەسمان پاشا ــ خــوا عەفوویان کات ــ لە دێی پریس کە جەنووبی هەڵەبجە کەوتووە ،

---

(٣٢) لە دەستنووسەکەدا : ئەو خانووەکە •

(٣٣) لە دەستنووسەکەدا : بیدەرەو •

(٣٤) لە دەستنووسەکەدا ئەم (بوو)ەی ناتەواوە •

تەقریبەن یەك سەعاتەڕێ(٣٥) ئەبێت • وەسمان پاشا مودەڕیسی خۆی ئەبێت لە مزگەوتی پاشا لە هەڵەبجەو مەسرەفو پێویستی مزگەوتو مودەڕیسو گوزەرانی فەقێی مەدرەسە لەسەر پاشا ئەبێت • خانمی حەرەمی – خوا عەفووی کات – مزگەوتی خۆی ئەبێت مەشهوور بە مزگەوتی خانم ، مەسرەفو پێویستی مزگەوتو مودەڕیسو فەقێکانی هەموو لەسەر خانم ئەبێت،مەساریفو گوزەرانی مودەڕیسو مەدرەسەو فەقێیانی دێی پریسیش لەسەر مەجید بەگ ئەبێت • ئیتر ڕاتبەکردن ، عادەتی جێیان ، نابێت • منال بووم نازانم جومعەو جومعە زەخیرە لە هەڵەبجەوە ئەهات بۆ پریس یا مانگەو مانگو ، نانو چێشتی فەقێ لە ماڵی مەلا ئەکرا • دەفعەیەك وابزانم ناردنی زەخیرە لە هەڵەبجەوە تەئخیر ئەبێت ، فەقێی پریس مەجبوورەن چەن ڕۆژێك ڕاتبەی ناودێ ئەکەن • لەوڕۆژانەدا کە باوکم بۆ جومعە ئەچێت بۆ هەڵەبجە ، پاش نوێژی جومعە بۆ ئەو مەوزووعە ئەچێت بۆ لای مەجید بەگ • بەحاڵم بەبیرە من نەچوومە ژووری دیوەخان ، لە بەرهەیوانی باڵەخانەکە سەیری حەوشەو دامو دەستگام ئەکرد ، باباڕەسووڵی بێدەنی ، خوا بە ڕەحمەتی خۆی دایپۆشێت ، فەقێ بوو لەخزمەتیا بوو بۆ لای مەجید بەگ(٣٦) • باباڕەسووڵ گێڕایە(٣٧) : مامۆستا لە خوسووسی تەئخیر نەخستنی زەخیرە بۆ فەقێیانی پریس لەگەڵ مەجید بەگ قسەیان هێناو برد •

(٣٥) لە دەستنووسەکەدا : ڕێی •
(٣٦) لە دەستنووسەکەدا (بەگ) ەکە بەهەڵە لەبیرچووە •
(٣٧) لە دەستنووسەکەدا : گێڕاوە •

موددەیەك قسەكرا • منیش دانیشتووم گوێم گرتووە ، ئاخری ماموّستا بە مەجید بەگی وت : میرم ، میرم ! ئەوەی پێناوێت • ئەگەر پیاویت ، وەك وەسمان پاشا • ئەگەر ژنیت ، وەك خانم • ئەگەر نە پیاویت نە ژنیت ، مەلاو فەقێ بەخۆڕایی دەسخەڕە مەكە • باباڕەسووڵ وتی : كە ماموّستا ئەم قسەیەی كرد من زۆر ترسام و دڵم ڕاچەنی • ئاخری مەجید بەگ وتی : بەڵێ بەسەر چاو ماموّستا ئەگەر لەمەولا زەخیرە ناردن هیچ تەئخیر بوو بزانە نە پیاوم نە ژنم •

ئەوی بەڕاستی هەر خوای خۆی ناسی
لە میرو ئاغا نابێ هەراسی

ئەوی خوانەناس ڕووی لە دنیایە
مارمێلكەی لەلا وەك ئەژدەهایە

ئاخری باوكم لە پریس زۆر نەمایەوە • شێخ مارفی نێرگسەجاڕ ، خوا بە ڕەحمەتی خۆی شادی كات ، نەقڵی كرد بۆ نێرگسەجاڕ • شێخ مارف ، خوا عەفووی كات زۆر موخلیس و خزمەتگوزاری باوكم بوو ، خەلیفەی شێخ عومەری بیارە بوو و مەلاو فەقێ پەرست بوو ، لە شارەزوورا موخلیسی زۆر بوو •

لە سەرگوزەشتەی نێرگسەجاڕ ئەوی بەبیرمە فەقێی زۆر نیا بوو • فەقێیەك شێخ ڕەسووڵی ناو بوو ، منی نارد بۆ لای فەقێیەكی تر بۆ كتێبێك یا بۆ شتێكی تر • كە چووم ڕاسپاردەكەم پێگەیان ، وتی بچۆ بڵێ ڕەسووڵ گووی خوارد [ڕەسووڵ بە

فروستادە ئەڵێن و مـن عەقڵم پێ نەدەشکا] • چوومـەوە لای شێخ ڕەسووڵ ، وتم : بەخوا وتی شێخ ڕەسووڵ گووی خوارد • وتی : کوڕە وای نەوتووە ، ڕەنگە وتبێتی ڕەسووڵ گووی خوارد • وتم : نـە ، هـەر وای وت • فەقێـکان قاقا دەستیان کرد بـە پێـکەنین • هەڵکەوتێکی[٣٨] سەیر بوو •

فەقێکان گـەلێ سێشەممەو جومعـە ئەچوونە سـەر چـەمی تانجەرۆ بۆ مەلەکردن • سوختەیێکیان بوو خەڵقی سنە بوو ، دەستی چـەپی نەبوو ، خەتێـکی فارسیی زۆر خۆشی بوو ، وریاو زرینگ بوو ، ناوەکەیم لەبیر چووەتەوە • جامیی ئەخوێند • فەقێکان مەلەیان ئەزانی ، ئەو فەقێ سنەیی یە نەیئەزانی و حەزی ئەکرد فێر ببێت • جارێکیان کوولەکە ئاوێکیان لەگەڵ خۆیانا هێنا بۆ ئەمە کە فەقێکە پێی فێری مەلەکردن ببێت • فەقێکە کوولەکەکەی ئەگرت بەدەستەوەو مەلەی پێ ئەکردو قاچی ڕائەوەشاند ، بەسەر ئاوەکەدا هاتوچووی ئەکرد ، ئەمما نەیئەوێرا توخونی جێگای قووڵ ببێت[٣٩] • دەی دەی بەونەوعە هـەتا ڕاهات • جارێك بەکوولەکەکەوە ڕووی کردە[٤٠] نێرەوەی ئاو ، خەریك بوو بگەڕێتەوە نەیتوانی ، ترساو دیهشـەت گرتی ، ئاویش بە شـەپۆل بردی بەولاوە ، ئاخـری کوولەکە لـە دەستی بەرەڵلا بوو و نوقم بوو وەك بەردی بن گۆم • کوولەکەیش

---

(٣٨) لە دەسنووسەکەدا : هەرگەوتێکی •
(٣٩) ئەڵێن (توخونی ئەکەوێ) نەك (توخونی ئەبێ) •
(٤٠) لە دەسنووسەکەدا : ڕووکردە •

ئاو بردی • فەقێ مەلەوانەکانیان(٤١) بەجارێ خۆیان فڕێدایە ناو ئاو ، بەمەلە(٤٢) ڕوویان کردە(٤٣) ئەو شوێنەی(٤٤) کە فەقێکەی تیا نوقم بوو ، بە پەلەپەلیان پێ کەوت • وا منیش لەدوورەوە(٤٥) ڕاوەستاوم سەیریان ئەکەم ، بەمەزەنە (٢٠) بیست خوتوە زیاتر بەژێر ئاوا ڕۆیی ، تەسادوف تووشی قەدی دارێك ئەبێت ، لەژێر ئاوەوە دارە ئەگرێت و پیا هەڵئەگەڕێت • دارەکە لق و پۆپی بەدەرەوە بوو ، لەپڕێکا سەرکەوت ، خۆی بە دارەکەوە قایم کردبوو ، نیوەی لەشی لەناو ئاوەکەدا بوو ، لە پشتێنە بەرەوژووری بەدەرەوە بوو ، توند دارەکەی گرتبوو ، شکڵێکی سەیری بوو •

وەکوو مەیموونی لۆتی چۆن لەبەر ترسی پلارێکا

وەیا کتکێ بەرەودوای نابێ سەگ هەڵچێ(٤٦) بە دارێکا

ئەوەندە ئاو چووبوە سکیەوە بەحاڵ قسەی بۆ ئەکراو لەوحاڵەدا هاواری ئەکردە فەقێکان : کورە کویلەکە •• کویلەکە •• ئاوبردی ، بیگەنێ(٤٧) • بە لەهجەی سنەیی یانە • کوولەکە

---

(٤١) لە دەستنووسەکەدا : مەلەوانەکەیان •

(٤٢) لە دەستنووسەکەدا : بەمە •

(٤٣) لە دەستنووسەکەدا : ڕووی کردە •

(٤٤) لە دەستنووسەکەدا : ئە شوێنەی •

(٤٥) لە دەستنووسەکەدا : لەدوورە •

(٤٦) لە دەستنووسەکەدا : هەڵچن •

(٤٧) دوو ڕستەی (ئاوبردی ، بیگەنێ) لە دەستنووسەکەدا لە پەراوێزەوە نووسراون ، لەگەڵ وشەیەکی (ئەتوت)و وشەیەکی تر کە بۆم نەخوێنرایەوە •

دوورکەوتبۆوە ، ئیشارەتی ئەکرد : کوڕە فەقێکان ! بگەنە کویلەکەکە . فەقێکان خەمی ئەویان بوو ، ئەو خەمی خۆی نەبوو ، خەمی کوولەکەکەی بوو . فەقێکان قاقا دەستیان کرد بە پێکەنین ، سەربەقوڕ پێی پێئەکەنی . پێیان ئەوت : سا چونکە تۆ خەمی کوولەکەتە خەمی خۆت نییە ، ئەبێ هەر بەوێوە بیت . ئاخری لەپاش قەدرێ فشە گاڵتە چوون بەمەلە نەجاتیان‌دا ، تا موددەیەك پێکەنین لەسەر ئەم قسەیەی گۆجە بوو . وا ئیستە من کە ئەینووسم بەپێکەنینەوە ئەینووسم ، تیمسالی واقیعەکە دێتە بەرچاوم .

بەهاری ئەوساڵە کە لە نەرگسەجاڕ بووین فەقێی هەڵەبجەو عەبابەیلێو پ.یس‌و بیاوێلە زۆر قەڵەباڵغ بوون هاتن بۆ نەرگسەجاڕ بەمەقسەدی سەیرانی کەژی(٤٨) زمناکۆ . مناڵ بووم ، بەبیرم نییە ، لەسەر مەسرەف‌و دەعوەتی شێخ مارف بوو یا بە نەوعێکی‌تر بوو ، وام‌بەبیرە کە پەنجا شەست فەقێ ئەبوون . کەژی زمناکۆ لەوبەر سیروانە ، لە نەرگسەجاڕەوە بە نیو سەعات ئەگەنە سیروان ، ئەپەڕنەوە ، لە شەمێرانەوە بۆی‌ئەچن . بەهار بوو ، ئەرغەوان سوور ، سیروان هاتبوو ، مالامال ، کلاوەی ئەکرد . من‌و مەلا یەحیای برام ، خوا عەفووی کات ، لەگەڵ ئەو فەقێیانە بووین ، چووین بۆ ئەو سەیرانە . حەقیقەتەن زۆر خۆش بوو ، خواردن(٤٩) لە گۆشت‌و برنج‌و شەکرو چایی‌و پێویستی سەیران بەتەواوی

---

(٤٨) لە دەستنووسەکەدا : گەژی .
(٤٩) لە دەستنووسەکەدا : خوادن .

نەگـەڵیان بوو • فـەقێی شـاخەوانیان لەگـەڵ بوو • کـە گەیشتینە سیروان ، لە بوارە پانەوە لەپشت عەرەبەکان کە بوارێکی زۆر پانەو مەسافەی ئەمبەرو ئەوبەری ئاوەکە زۆرە ، پەڕینەوە • فەقێکان بـە کەڵەکی قامیش‌و کوندە پەڕینەوە • ئەمما من شکڵی پەڕینەوەم لــە بەرچاو ماوە : پیاوێکی کەڵەگەت کە ئەیناسیم کردمیە قەڵاندۆشکان ، جلەکانی خۆی خستە دەرپێکەی ، لەســەر ســەری قایمی کرد ، لـە بن‌دەستیەوە هەردوو ڕانی منی بەخۆیەوە شەتەکدا ، دەستی چـەپی منی بە دەستی چەپی گرت ، وتی هیچ مەترسە ، خۆت قایم بـگرە ، قەدبڕ ڕۆیی هـەتا گەیشــتە نێرەوەی ئاو • لە ناوەڕاستی ســیروان پێی لە ئەرز بڕا ، بەدەستی ڕاست مـەلەی ئەکرد ، بـە پێ‌مـەلە • جارجار ئاو ئەگەیشتە دەم چەناگەی ، پفی ئەکرد لە ئاوەکەو زۆر بە منی ئەوت خۆت قایم‌بگرە • دەستی ڕاستم بە پەتەکەی سەریەوە بوو ، هـەر ئەیوت دەس بەرنەدەیت ، دەستم نەگریت • بەمـەزەننە لەپاش دوو سێ دەقیقـەیەک(٥٠) پێی گەیشتەوە ئـەرز • ماشـائەڵڵا ئەدوت بەسەر ئەرزا بێ‌پەرواو بێ‌باک ئەڕوات • پەڕانمیەوە • زۆری لەســەر نەڕۆین ، چـووینە شـەمێران • چـەن کەسێـکی شـەمێرانی بـۆ

(٥٠) چروستانی لە سەرەتادا ئەم ڕستەیەی بەم‌جۆرە نووسیوە : «مەزەننە دوو سێ دەقیقەیەک» • پاشان کـــە هەستی بـــە ناتەواویی ڕستەکە کردووە ، لەپاش (مەزەننە)وە (لەپاش)ێکی لەســـەرەوە بۆ نووسیوەو ، لـــەپاش (دەقیقەیەک)یش (پێ‌چوو)یەکی نووسیوە • بەڵام دیارە واش ڕستەکە هــــەر نادروستە ، ئەبوو (بەمەزەننە لەپاش دوو سێ دەقیقەیەک) یا (بەمەزەننـــە دوو سێ دەقیقەیەکی پێ‌چوو) بوایە • ئێمـــە بەجۆری یەکەممان نووسی‌یەوە •

شارەزایی‌و شاخەوانی لەگەڵ فەقێکان هاتن‌و[٥١] ئەسبابی لازمـەیان هێنا • لەویوە چووینـە بناری کەژی زمناکۆ ، سـەرکانی‌و ئاوێك ، دەشتێکی سەوزو شین ئەیڕوانی بەسەر گەلێ مەملەکەتا ، بە شـایی‌و یاری‌و سەیران ڕایانبوارد • تەفسیلی ڕابواردنم بەبیر نەماوە ، چونکە دوو سێ ساڵ پێش ڕشانەوە بوو • ئەمەندە ئەزانم تەشوێ‌یان هێنابوو ، شاخـەوانیان لەگـەڵ بوو بە شـاخا هەڵـگەڕابوون ، بڕیبـوویان ، هەنگوینێکی زۆریان دەرهێنابوو کردبوویانە تەشتەوە ، ئەوەندە زۆر بوو فـەقێ‌و قەڵەباڵغەکـە لێ‌یان بێزرابوو نـەیانئـەخواردو ، فـەقێ بڵاوئەبوونەوە بەو شاخانەدا گژوگیای بەهاریی خواردنیان ئەهێنـاو داری وشکی سووتەنی‌یان ئەهێنا زەلام زەلام‌شەو ئاگریان ئەسووتان• ئـەبوو ئینسان دە خـوتوە یا زیاتر لـەدوورەوە دانیشـێت ، داری‌وا گەورەیان ئەخستە سەر ! سەیرانێـکی عەجایب‌و خۆش بوو ، نازانم چەن شەو لەوێ مانەوە • کە گەڕاینەوە بەکەڵەك پەڕیمەوە •

لام‌وایە سـاڵ وەرنەسووڕایەوە شـێخ مـارف باوکمی بردە ئەحمەدبرندە ، چونکە نەرگسەجاڕ ئاوی کەم بوو و لە خوسووسی مەدرەسـەو ناودێوە بێ‌ویسعـەت‌و تەلان‌و ناخـۆش بوو • ئەممـا ئەحمەدبرندە دەشت‌و ئاودارو بەویسعت بوو • نازانـم (مەتنـە موغنی)[٥٢] یا (مەتنی ئونموزەج)م[٥٣] ئەخوێند ، شیخ مـارف ،

---

(٥١) لە دەسنووسەکەدا : هات‌و •

(٥٢) یەکێکە لە کتێبە سەرەتایی‌یەکانی نەحو کـە فەقێ جـاران ئەیانخوێند •

(٥٣) ئەمیش هەر لە کتێبە سەرەتایی‌یەکانی نەحوە •

خوا عەفووی کات ، چەن دەرسێکی پێ وتم • باوکم لە ئەحمەدبرندە) فەقێیەکی زۆری بوو ، وە موتەمادی خەریکی تەدریس بوو • نازانم چەند لە ئەحمەدبرندە ماینەوە ، ئەوەندە ئەزانم لە بەردەمی تەکیەو حوجرەی فەقێیاندا حەوزێ بوو ئاوی لە شاخەکەوە بە جۆگەلە بۆ ئەهات ، چەن ماڵێکی غەوارەی لێ بوو ، ئاوەکە بەپیسی ئەهات بۆ حەوزەکە • فەقێیە چوو بۆ تەحقیقات ، تەماشای کردبوو ژنێکی ئەو ماڵە غەوارانە بەرۆگوو و سپاڵی پیسی پێیە لە بناوانی جۆگەلەکەدا ئەیشووات، جێگەیش لەوانە نەبوو ژنان ڕووی تێ کەن • فەقێکە جنێو بە ژنەکە ئەدات ، سپاڵەکانی فڕێ ئەدات ، مەنجەڵێکی پێ ئەبێت مەنجەڵەکەی توور هەڵئەدات بە سەرەوژێرەدا غل ئەبێتەوە • ژنەکە ئەم حاڵە بۆ پیاوەکان - کە کەرەپیاو[54] بوون - ئەگێڕێتەوە • بە تفەنگو دەمانچەو دارەوە ژنو پیاویان هاتنە سەر فەقێکان ، بوو بە جەنگی مەغلووبە - ڕۆژەکەی قەرەوەیسی تیا کوژرا - • پیاوەکان باوکێکی چەتەوڵو دوو سێ کوڕی بوون • فەقێکان کە وایانزانی خۆیان ئامادەکرد بە دارو خەنجەرەوە[55] بۆ شەڕکردن ، یەك تێلایان دا بە گازی پشتی باوکەکەدا خستیانە چاڵێکەوە ، دوو سێ فەقێ تێی بەربوون • لێدانو پیادان لە تەرەفەینەوە ، شەلم کوێرم ناپارێزم ، دەس پێ کرا • ژنان

---

(٥٤) ئەشکونجێ بە (کەرەپیاو)ی بخوێنینەوە ، وەك ئەڵێن (کەرە کورد) •

(٥٥) لە دەسنووسەکەدا : خەنجەرە •

به تێلاوه هاتبـوون ، کوڕێـکیان کـه باوکەکەی[٥٦] بەوحاڵە دی دەستیدایە دەمانچە کە بینێ بە یەکێك لە فەقێکانەوە • لـە بەردەمی ماڵی ئێمەدا بوو ، باوەژنم[٥٧] – خوا عـەفووی کـات – پوورزای باوکم بوو ، دەستوبرد پەلاماری تێلایەك ئەدات ، لەگەڵ کوڕە دەس هەڵدێنێتەوە تێلاکە ئەدات بە باسکیا ، کردی بە خڕخاڵ ، دەمانچـه لەولاوە کەوت ، کوڕ لەملاوە • دەمانچەکەی بە[٥٨] بەرد شکان • برای گـەورە کـە ئەمـەی دی تفەنگێکی حسکەی پێ بوو ، مـەلا ئەحمـــەدی مـــەلا قـــادر مەشهوور بـه مـــەلا ئەحمەدی فازڵ ، پشتی لێی بوو ، تفـەنگەکەی نا بـــە گـــازی پشتی مـەلا ئەحمەدەوە[٥٩] گڕی ئاگر لەسەر کـەواو کەوای بەربوو • مـەلا ئەحمەد ڕووی کردە کابرا ، هەڵات • مـەلا ئەحمـەد بەرەو دوای ئەنێت ، ڕووئەکاتە ناودێ • شەڕەکـە پیس بوو • مـەلا ئەحمـەد کوتەکێکی سەرزلی سەرخڕی بەدەستەوە ئەبێت ، هە لێرە هە لەوێ ئەنیشێتە سەری ، ئاخری لە حەوشەی ماڵی ئاغا ئەیگاتێ ، کابرا کە ئەزانێ لەدەس مەلا ئەحمەد ڕزگاری نابێت ، ئەگـاتە بن توویەك ، اقێك لە تووە دادەپەڕێنێ بە هەموو هێزی خۆی ئەیدات بە بناگوێی مەلا ئەحمەدا ، ئەڵێت یا ڕەسوولەڵلا بە نەجاتی حەق • مەلا ئەحمەد ئەیوت بریسکە لە چاومەوە هاتو گوێم کاس بوو ، ئەنجـا دەستم

---

(٥٦) لە دەسنووسەکەدا : باوەکەکەی •

(٥٧) لە دەسنووسەکەدا : باوەژنیم بوو •

(٥٨) ئەم (بە) یە لە دەسنووسەکەدا نییە ، بەڵام پێویستە •

(٥٩) لە دەسنووسەکەدا : مەلا ئەحمەدە •

هەڵبڕی ، منیش وتم یا ڕەسوولەڵلا نۆرە گورزی خۆمە ، تەنها یەك کوتەك ئەدا بە تەوقی سەریا ، کابرا وەك تەڕاح لەوێ ئەکەوێ[٦٠] نە ئێستە مردووە نە پار ، یەك دەلاقە ئەخاتە کاسەسەری • ئەمما مەلا ئەحمەد گاڵتە نەبوو ها ، پاڵەوان بوو • مەلا ئەحمەدی مەلا قادر ئابلاخی بوو ، لەگەڵ خاڵم مەلا حەسەن پێکەوە شیری خواردبوو • بەینێ کاری زۆرخانەی کردبوو ، زۆر بەقووەت بوو ، چونکە گولەبەندی کاکەئەحمەدی پێوەبوو پشتی بە زەبری گولەکە سوور هەڵگەڕابوو و هیچی‌تر • لەم واقیعەیە شێخ مارف لە ئەحمەدبڕندە نەبوو • نازانم باوکم بەهۆی ئەم شەڕەوە بۆ لای کێ چوو ، لە ڕێ ئەگات بە شێخ مارف ، ئەیگێڕێتەوە • ئەوشەوە ئەو ماڵە لەترسا بەو بریندارو کەلەلایانەوە باریان‌کرد • بۆ سبەینێ چووینە سەر ماڵەکەی ، بەعزێ قاپو قاجاخە شکاو نەبێ هیچی[٦١] تیا نەمابوو • نازانم ئەو فیلەتەنە کە مەلا ئەحمەد لێی‌دا ما یا مرد • وابزانم باوکم کە ئەحمەد بڕندەی جێ‌هێشت سەبەبی هەر ئەم شەڕە بوو •

سەرەتای ڕشانەوە پەیدابوو کە لە ساڵی ١٣٢٢[٦٢] بوو • وابزانم ئاخری بیست‌ویەك پەیدابوو و بیست‌ودووی بردە سەر • کوشتارێکی زوربەی کرد ، حەتتا ئەڵێن لە سولەیمانی‌یە حەوت‌هەزارو حەوت‌سەدو کوسووری پێ مردووە • واقیعەو

---

(٦٠) لە دەسنووسەکەدا : ئەکەی •

(٦١) ئەم (هیچی)یە لە دەسنووسەکەدا نەبوو ، بەڵام پێویستە •

(٦٢) ڕێکەوتی ١٩٠٤ ـ ١٩٠٥ ئەکا •

کوشتاری ڕشانەوە کتێبی سەربەخۆو تەحقیقـاتی تامەی ئەوێت • نزانم[٦٣] ئەحمەد بەگی ڕیشێنی چۆن لەگەڵ باوکما موخابەرەیان کەوتە بەینەوە ، وڵاغی نارد بەدوای باوکما نەقلیکرد بۆ ڕیشێن کە حوجرەو مەدرەسەی بۆ دروستکاتو فەقێی بۆ ڕاگرێت • ڕشانەوە زوربەی سـەندو بڵاوبووەوە بەدنیادا • وابزانم حـەبیبەخانی ژنی ئەحمەد بەگ ـ خـوا عـەفوویان کـات ـ بە ڕشـانەوە ڕۆیشت • شـارەزووری پێیانئەوت (چاوەقووڵە) • کـەس نەیئـەوێرا بچێ یاسینی نەخۆش بخوێنێت لەترسا • من بێسەلیقە بووم پێم خۆشبوو بانـگمکەن کە[٦٤] یاسـینی ئەوانـە بخـوێنم کـــە دەڕشانەوە • دەسمئەدایە قورئان ، لـە یاسین خوێندنا ئەبووم لەسـەر نەخۆشی ڕشـاوە ، هیی‌وا بوو کـە بەسەر نەخۆشەکەوە ئەگریا ، قڵپ هـــا ئەڕشایەوە ، پزشکی ڕشانەوەکەی لە دەمو چاوم ئەکەوت ، قێزم لێ نەدەکرد ، عەقڵم پێ نەدەشکا • کـابرای شیوەنکەر وەك تـەڕاح لەوێ ئەکەوت • ئیتر دنیا زۆر عەجایب بوو ، کەس بەهیوا نـەبوو ئەو بـگاتە سبەی یا ڕۆژ بـگاتە ئێوارە • باوەژنە فاتمم ڕشایەوە ، ساردبووەوە ، بە مردوویان زانی ، ئاویان بۆ گەرم کرد ، کـەچی ڕۆحی تێدا مابوو نەمرد ، خەلەست ، چەن ساڵ ما • باوکم زستانێك لـە ڕیشێن مایەوە • ئەسبابێك بۆ ئەحمـــەدبەگ پەیدابوو لـــە خوسووس بەگزادەی جافـەوە بوو یا لـە خوسووس حوکومـەتی

(٦٣) لە دەسنووسەکەدا لێرەدا (چۆن)ێك نووسراوە ، بەڵام زیادە ، چونکە لەدواوەش هەیەو ئەوێ شوێنی ڕاستی خۆیەتی •
(٦٤) ئەم (کە)یە پێویست نییە •

عوسمانی‌یەوە (٦٥) بوو کە ئەحمەد بەگی مەجبوور کرد بە فرۆشتنی
~~لەوێ موددەیەك مایەوەو مەدرەسەیەکی عومدەو تەدریسێکی~~
دێـکانی‌و کۆچی‌کرد بۆ ئێران بۆ تەرەفی سنە • ئیتر باوکم چووە بیاوێڵە لای شێخ ئەنوەرو شێخ جەمیل کوڕانی شێخ عومەری بیارە ، لەوێ موددەیەك مایەوەو مـەدرەسـەیەکی عومـدەو تەدریسێکی باشی بوو •

لەوبەینەدا کە لە بیاوێڵە بووین ، لام‌وایە بەنیازی تەعزی‌یەی مـەلای پێنجوێن ، ڕەحمـەتی خـوای لێ بێت ، باوکم چـوو بۆ پێنجوێن • لەوسەفەرەدا من‌و مەلا یەحیای برامی لە خزمەتیا برد • لە بیارەوە بە هانەگەرمەڵەو کەیمنەدا سەرکەوتین بۆ ئەودیو شاخی هەورامـان بـە دەربەند کـەڵەوێ دا ڕۆیشتین ، ئەمما چ دەربەند کەڵەوێ ؟ مەسافەیەکی دوورو درێژ هەردوو تەرەفی شاخی بەرزو بیست تا سی جـار ئەبێ بۆ ئەم‌بەرو ئەوبەری ئاوەکە بپـەڕیتەوەو جێ‌جێ پلەی سەختی تێدایە • کە لە دەربەند نەجاتمان بوو بـەلای چەپا بامان‌دایەوە ، گەیشتینە مەریوان • شکڵە عەجایب‌و سەیرەکەی گۆلی زرێبار دەرکەوت‌و بەلایا ڕۆیشتین‌و بە ولەژێرو دەرەتفێـدا چووین بۆ پێنجوێن • لەوسەفەرەدا زۆر عەزابم چەشت چونکە هەر لە بیارەوە لەپی دەستی چەپم بەورەشینکەیەکی لێ هاتبوو ، لـەپی دەستم وەك پشتی کیسەڵی لێ هـاتبوو • لە ولەژێر جەڕاحێك بـە نەشتەر هەڵیدڕی وە وەکوو دەستی شـکاو بـە ملما بە جامانەکـەم هەڵم‌ئاواسیبوو • تەقریبەن مانگێکی پێ‌چوو ئەنجـا چـاك‌بووەوە •

---

(٦٥) لە دەسنووسەکەدا : عوسمانی‌یە •

خولاسەی کەلام چووینە پێنجوێن ، لە مزگەوتی پاشا مزگەوتەکەی مەلای پێنجوێن میوان بووین • لە حوجرەکەی مەلادا بووین • باوکم نەچوو بۆ ماڵی مەلا ، خەبەری دا ، جەنابی حەرەمی مەلا تەشریفی هات بۆ حوجرە ، باوکم تەعزیەی لێ کرد • باوکم عوزری نەچوونی ماڵەوەی بۆ حەرەمی مەلا هێنایەوە • لەبەرئەوە مەرحوومی مەلا سەغیری هەیە ، بۆیە نەهاتمە ماڵەوە • بەبیرمماوە مەلاژن فەرمووی خۆم زانیم هەتیومان هەیە ، بۆیە نەهاتیتە ماڵەوە • کوڕانی مەلا ،مەلا ئەسعەدو مەلا ئەحمەدو مەلا سدیق ـ خوا عەفویان کات ـ هەرسێکیان بە فەقێیەتی لە بانە بوون • مەلاژن فەرمووی مەلای پێنجوێن وەسیەتی کردووە کە کوڕانی من هەتا دەرسیان لای مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانی دەس کەوێت ، لای کەسی تر نەخوێنن • باوکم فەرمووی هەروەختێك کوڕانی جەنابی مەلا هاتنە لای من ، فەقێم زۆر بێت یا کەم بێت جێگەی ئەوان هەر ئەبێت ، مەدرەسەی خۆیان ئەبێتو من بە چاوی کوڕی خۆم تەماشایان ئەکەم•

پێموایە لە وەختی خۆیا کە باوکم لەخزمەت مەلای پێنجوێن خوێندویتی ، دەرسی بە ئەحمەد ئاغای قزڵجە زۆر وتبوو • بەوەوناسەبەتەوە چووینە قزڵجە • ئەحمەد ئاغا باوکمی ئیزن نەداو خزمەتێکی یەکجار زۆری کرد • لاموایە مانگێك یا زیاتر لە قزڵجە ماینەوە • لەوێ دەستەکەم چاك بووەوە ، ئینجا هاتینەوە پێنجوێن • کوڕانی مەلا هەرسێکیان هاتبوونەوە پێنجوێن ، دایکیان کاغەزی بۆ نووسیبوون • کوڕەکان لە پێنجوێن چاویان بە باوکم کەوت • باوکم

پێی‌وتن وەختێ کـە زانیتان لە بیاوێڵە نەقڵم‌کرد ، زانیتـان لەکوێم وەرن .بۆئەوێ بێ‌پرس ، جێ .بێ‌د نەبێ جێگەی ئێوە هەر ئەبێت . لـە پێنجوێن گەڕاینـــەوە بۆ بیاوێڵە بـە دەشتی(٦٦) شارەزوورا . لاموەهایە ئەو سەفەرە پەنجا ڕۆژێکمان پێ‌چوو .

جارێکی‌تر دیسان کە ماڵمان لە بیاوێڵە بوو باوکم لـــە بیارەوە چوو بۆ لای شێخ عەلائەددین(٦٧) لە دووڕووە . بە کەیمنەدا لـــە شاخی هەوراماں وە بە دەربەن کەڵەوێدا ڕۆیشتین . کە نەجاتمان بوو بەلای ڕاستا بامان‌دایەوە ، بە قەراخی سیروانا ڕۆیشتین بە بنـــاری کێوێکدا ، سیروان لای ڕاستمان‌و کێوەکە لای چەپمان کـەوت . میقـداریك ڕۆیشتین گەیشتین بـە عەجایبی سەنعـەت‌و قودرەت‌و سەتوەتی باری تەعـالا کـە ئینسان دەهشەت‌و حیرەت ئەیـگرت ، لەبەینی کێوەکەو سیروانا ئەرزەکە هەڵـگەڕابووەوە ، شاخ‌و بەردو دارو بەرزو نەوی بەسەر یەکا(٦٨) ڕووخابوو ، سەرەژێر بووبوو ، ئەو بەردانە توێ توێ ئەنجن ئەنجن بووبوون(٦٩) ، ئەدوت خوری‌یە شی‌کراوە یا لۆکـەی هەلاجی کراوە ، بەردەکـانی هـەموو وەك تووتیایان(٧٠) لێ‌هاتبوو هــەرەس‌و جمـکە بەنەوعێك بەسەریەکـا

---

(٦٦) لە دەسنووسەکەدا : بەدەستی .
(٦٧) لە دەسنووسەکەدا لــەدوای ناوی شێخ عەلائەددینـــەوە (بوو) یەك هەیە .
(٦٨) لە دەسنووسەکەدا : بەسەرییێکا .
(٦٩) لە دەسنووسەکەدا : بووبوو .
(٧٠) لە دەسنووکەسەدا : تووتیای .

تێکەڵو پێکەڵی کردبوو سامدار سامی لێ ئەنیشت • جێگە جێگەی بە بەردو دارو غەیرە بووبوو بەژێرەوە ، سەری دارەکە بەدەرەوە بوو یا سەرەوژێر بووبوو ، بنی سەرکەوتبوو ، لق‌وپۆپی ژێر هەرەس کەوتبوو ، تازە خەڵقی هات‌وچوویان پیا کردبوو ، ڕێگای کۆنی نەمابوو ، بەعاستەم شوێن پێی ڕێبواری لێ پەیدا بووبوو ، باوکم موتەحەیر ما ، لام‌وایە لە زەمانی فەقێیەتی‌یا ئەو جێگایەی دیبوو •

زۆر نەڕۆیشتین گەیشتین بە قەڵەباڵغێ ژن‌و پیاو ، ئەرزیان هەڵئەگێڕایەوەو شت‌ومەکیان دەرئەهێنا • باوکم فەرمووی ئەمە لەپێشا دێ بوو ، مەعلووم دێکە بووە بەژێر هەرەسەوەو ئەو قەڵەباڵغە ئەهالیی دێکەن‌و شتومەك دەرئەهێنن • وادیاربوو تازە تووشی ئەو مسیبەتە بووبوون ، وەختیش ئاخری بەهارە • هەروا ڕۆیشتین ، کە گەیشتینە ڕاستی کۆمەڵەکە ، باوکم بۆ ئیستیراحەت‌و تەماشاکردنی ئەو عەجایبە دانیشت • پیاوێك لەدوورەوە باوکمی دی هات بۆلامان ، بەخێرهاتنی کردو دانیشت • باوکم پرسی : ئەمە چی‌یە ؟ وتی : قوربان ، چی‌بڵێم‌و چیت بۆ بگێڕمەوە ؟ ئەمە فلان دێیە ، لەم شەوانەدا پیاوێکمان شەو خەبەری ئەبێتەوە ، گوێ‌ئەگرێت گرمەگرمەو شریخە شریخەو سەدای غەریب دێت • مانگە شەوێکی خۆش بوو • پیاوەکە بەرەو دەنگەکە ئەڕوات بۆ ئەولای دێکەوە بەلای کێوەکەدا ، لە گرمەگرمەکە سام ئەیگرێت ، زۆر ئەترسێ • تۆزێکی‌تر ئەچێتە پێشەوە بەرەو کێوەکە، کە بەدیققەت

تەماشا ئەکات ، بە شەوقی مانگاشەوەکە لەدوورەوە ئەبینێ وا لـــە بنـــاری کیوەکەوە وردە وردە هەڕەس‌و جمکە(٧١) ئەرزو شـاخ‌و کەنەڵ‌وو دەوەن‌و دارو بەردو بەرزو شیو بەسەریەکا تێکەڵ ئەکات‌و هەڵی‌ئەگێڕێتەوەو هەر دێتە پێشەوە • پیاوەکـە کـــە تێی‌ئەگـات هەرەسە وا وردە وردە دێتە پێشەوە بۆ دێـکە ، هەڕا ئەکات‌و بـــە هەموو هێزی خۆی هاوارئەکات : کورە ئاوایی هەرەس هـــات ، سەردەرکەن • بە هەموو سەربانەکانا بانگ‌ئەکات‌و ئەقیڕێنێت • دێکە بەجارێ خەبەری‌بۆوە ، حەیوانی زیندەماڵ‌و خاوخێزانیان دایە پێش خـۆ بۆ ئەوبەری سـیروان‌و هیچ‌کـەس مـەردەماڵ‌و هیچـی بۆ دەرنەچـــوو • سبەی کـــە ڕۆژ بووەوە تەماشامان‌کرد دێـــکە هەڵگەڕاوەتەوەو سەرەوژێر بووە • ئیستە وا خەریـکین شتومـەك ئەوی مومکین بێت لەژێر ئەرز بە پاچ‌و قولۆنگ‌و بێڵ‌و خاکـــەناز دەری‌ئەهێنین • کابرا بەنەوعێك ئەم سنعەتی خودایی‌یەی بۆ باوکم گێڕایەوە ، تەحەیور گرتی • لەوسەرەوە کـە گەڕاینەوە دێـکە گواستبوویانەوە ئەوبەری سیروان ، هـەموو خـانوویان کردبوو • وابزانـــم ناوی دێـکە تفلی یە(٧٢) • کـــابرا لەگـەڵمان بەناو

---

(٧١) لە دەستنووسەکەدا : **جمکە** •

(٧٢) برای بەڕێزم شێخ ئەمینی نەقشبەندی کـــە پێش چـــاپ دەستنووسی ئەم‌کتێبەم پیشان‌دا ، لەم‌شوێنەدا ئەم پەراوێزەی لەسەر نووسیوە : «بەڵێ ، ناوی (تفلی) بوو • پاش ئـــەم وێران‌بوونە ، هەر بەوبەری ئەو دێ وێرانەوە ، لەوبـــەری ڕۆخانەوە ، پاش پرس‌و مەشوەرەت بـــە مەرحوومی شـێخ

هەرەسەکــەدا هــات تا سەر ڕێــگای کۆنو چووین بۆ دووڕووە ، لەوێ خۆشمان ڕابوارد •

شێخ عــەلائەددین ، ڕەحمەتی خــوای لێ بێت ، باوکمی ئیزن نەدا ، لەگەڵ خۆی بردی بۆ کوێستان[73] ، لە پشتی ســەولاوا بــە دەستەو دائیرەوە هاوینان لەوێ کەپریان بۆ ماڵی خۆیو بۆ خانەقایو بۆ خاســــە مەنســووبان لــە عولەمــاو خولەفاو بۆ فــەقێ ئەکرد • مەخسووس حــاجی میرزا ڕەحمەتوڵڵای تاڵشیی لەلا بوو ، ئــەوی مەشهوورو مەعرووفە بە سەدای خۆشو لەحنی داوودی • بەڕاستی وەختە بڵێم ئیستەش ئاوازەی چریکەکەی لەگوێمدا ماوە ، لەزەتمان لێ دی • هەتا موددەی مانگێک هەر لە خانەقای دووڕووە ماینــــەوە هــەتا ماڵی شێخ چــوو بۆ کوێستان • کەپرێــکیان بۆ حــاجی میرزا ڕەحمەتوڵڵا کردبوو لەسەر بانی خانەقا • کەپرەکە ئاگری تێبەربوو ، بوخچــەی باوکم دەلائیلو[74] فەرایزە[75] تەسنیفەکــەی خــۆی

=

عــــەلائەددین (باوکی شێــــخ ئەمین) دێیەکی تازەیان دروستکردەوە هەر بە ناوی (تفلی)یەوە کە ئیستە ئاوەدانە • بیســـت ســـاڵێك لەمەوبەریش دوو دێی تازەیان لــە شوێنی ئـــەو تفلییە وێرانەدا بــــە ناوی (ئەحمەدئاوا)و (ڕازاوا) دروستکرد • ئیستە جادەی سنەو مەریوان بەو شوێنــــەدا ئەڕوات ــ ئەمین » •

(73) لە دەسنووسەکەدا : گوێستان •

(74) دەلائیل : دلائل الخيرات ، کتێبێکە هەمووی سەڵەواتە لــــە دیداری پێغەمبەر ، خواپەرستان پاش قورئان ئەیخوێنن •

(75) فەرایز : فرائض ، زانستی میرات دابەشکردن • ناوی گەلێ کتێبیشە لەو باسەدا •

تێـدابوو ، دەلائیلەکە قەراخی هـەموو سووتابوو و فەرائیزەکـە پەکی کەوتبوو • لەمساڵانەدا ئەم حیکایەتەم گێڕایەوە بۆ شێخ عوسمانی شێخ عەلائەددین ، خوا دەوامی بدات ، پێـکەنیو وتی : ئـەوە مـن ئاگرم بەردایە ئەو کەپرە ، ئاگرم بەردایە پووشی قەراخ سـەربانی خانەقا ، پووشەکان بسووتێنم ، هەرچـەن هاواریان کرد کوڕە مەکـە گوێم نەدایێ ، ئاخری ئاگرەکە پەرەی سەند ، چوو بۆ کـەپرەکە ، کەپرەکەی سـووتان • باوکم بـە ڕۆژ لەو کـەپرەدا ڕایئـەبوارد • کوڕانی حاجی شێخ مستەفای سەقز شێخ حامیدو شێخ ڕەئووف کـە کچەزای شێخی زیائەددین بوون ئەوانیش لە دووڕووە بوون ، بە کۆمەڵی لەبەینی چەن ڕۆژێـکا ئەچووین بۆ ئەو دێهـاتەی دەشتی سەوڵاوا ، شەوێ ئەماینەوە • زۆر خۆشمان ڕابوارد • تەقریبـەن دوو مانگمان پێچوو[٧٦] لەوسەفەرەدا • وە شێخ عەلائەددین لـە دوورووە عەجەب دابو دەستگاهێکی بوو • کە گەڕاینەوە بەلای دێکەدا هاتین • دێکە لەوبەر سیروان بوو • هـەر بە دەرەبەند کەڵەوێدا هاتینـەوە ، بە شاخی هـەوراماندا هەڵگەڕاین ، هـەر نەئەبڕایەوە[٧٧] • لە کەیمنەوە هاتینەوە بیارە •

ساڵێکیان شێخ ئەنوەرو شێخ جـەمیل هـاوین باریان کرد بۆ بیارە • ماڵی باوکیشم بە فەقێوە لەگـەڵ خـۆیان بردیان[٧٨] بۆ

(٧٦) لە دەسنووسەکەدا : پێشوو •
(٧٧) لە دەسنووسەکەدا : نەئەبڕایە •
(٧٨) ئەبوو ئەم ڕستە بەمجۆرە بووایە : «ماڵی باوکیشمیان بـە فەقێوە لەگەڵ خۆیان برد • » •

بیارەو کەبریان بۆ کردین • ڕابواردنێکی خۆش • زەمانی شێخ نەجمەددین بوو ، زەمانێکی خۆش • سەڵتەنەتی عەبدولحەمید بوو • تەئریخەکەی نازانم ، مەعلووم بە سێ چوار ساڵ پێش عەزلی عەبدولحەمید بوو کە تەئریخەکەی ١٣٢٦ی هیجری یە(٧٩) پرتەو پاشا هاتە بیارە ، ئیزهاری ئیخلاسی زۆر کرد دەرحەق بە بیارە • جەنابی مەلای بیارە مەلا عەبدولقادری مەرحووم لەگەڵ شێخ نەجمەددین ، غەرقی ڕەحمەتی خوا بن ، لەسەر تاتەبەردی بەردەمی خانەقا دانیشتبوون • پرتەو پاشا پێیەکی لای ئەوان بوو و پێیەکی لە مەرقەدی شێخ عومەرا بوو ، هاتوچووی ئەکرد • پرتەو پاشا داوای تەبەڕڕوکی لە شێخ نەجمەددین کرد • دەسەسرێکی بچکۆلە ، شینە خومی یەکانی قەدیم ، چڵکن بووبوو ، کردبووی بەقەدیا ، لە پشتێنەکەی کردەوە دای بە پرتەو پاشا ، ماچی کرد نایە سەر سەری ، چەن جارێك وتی : ئەمەیە تەبەڕڕوك • داوای تەبەڕڕوکم لە شێخ حیسامەددین کرد ، شێخ عەلیی تەوێڵە – پرتەو پاشا لە تەوێڵەوە هاتبوو – ، کەچی بایی دووسەد لیرەیەك ماڵ ئەشیای عەجەمی بەقیمەتی نایابی بۆ ناردبووم ، ڕەددم کردەوە ، وتم : بابا ! من داوای ئینعامو خەڵات ناکەم ، داوای تەبەڕڕوك ئەکەم • بەڕاستی ئەمەیە تەبەڕڕوك – بە دەسەسرەکەی ئەوت – و هەر ماچی ئەکرد • وا دیاربوو ئیخلاس و شەوقی مەقامەکەو مەدرەسەکەو شێخ نەجمەددینی یەکجار زۆر

---

(٧٩) ڕێکەوتی ١٩٠٨ ئەکا •

بووە ئیتر تەفسلیم بەبیر نی یەو ئەم سەرگوزەشتانەی ڕابووردن(٨٠)
تەئریخیان نازانم ، بۆیە نەمنووسیوە ٠

لەو موددەیەدا ژنێکیان لە سنەوە بۆ شێخ نەجمەددینی بیارە هێنا ، شایی و زەماوەندێکیان کرد بە ناووبانگ بیگێڕێتەوە ٠ ماڵو دەوڵەت و سەڵتەنەت و دنیایێکی بێ شوماری لەگەڵ بوو ٠ قەتارێك هێسر بار هەر جیهازی عەجایبی لەگەڵ بوو ٠ قەڵەباڵغێکی بێ شومار بوو ٠ سوارێکی زۆری لەگەڵ بوو ٠ هەرچی فەقێ و مەلای دەشتی شارەزووورە هاتبوون ٠ حەتتا لە سولەیمانی یەوە بەعزێ فەقێ هاتبوون ٠ ئەوەی لە هەموو خۆشتر بوو حاجی باباو حاجی میرزا ڕەحمەتوڵڵای تاڵشی بەسواری لەگەڵ شایی کەرانا بوون بەسواری بەجووتەو یەکەیەکە ئەیانگوت ، ئەمما چ گوتنێك ـ یاخوا خوا عەفوویان کات ـ ٠ ژنە سنەیی یەکە مەحرەمێکی شیریی خۆی لەگەڵ بوو ، دەرگەوان بوو ، فەقێ یەك نازانم بۆچی ئەچێت ، لەگەڵ ئەو دەرگەوانەدا ئەبێ بەشەڕیان ٠ ژنەکە دەرئەپەڕێت ، قسە بە فەقێکە ئەڵێت و دەنگی بەرز ئەڕوات ٠ شێخ نەجمەددین کە ئەوە لە ژنەکە ئەبینێ ئەینێرێتەوە بۆ ماڵی باوکی و چیی هێنابوو گەلێکی تریشی ئەخاتەسەر ، بەحورمەت حەواڵەی سنەی ئەکاتەوە ، لەسەر فەقێ یەك یا لەسەر ئەوە کە دەنگی لە ماڵەوە هاتووەتە دەرەوە دەستی لێ هەڵگرت ، تەڵاقی دا ٠ شێخ نەجمەددین زاتێکی بەقیمەت بوو ٠

---

(٨٠) لە دەسنووسەکەدا : ڕابوورد ٠

جارێك باوكم له بیاوێڵه فەرمووی : حەمه ، ئەتوانی ئــەم كاغەزه ببەیت بۆ بیاره بۆ شێخ نەجمەددینو گورج بێیتەوه ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : ئەگەر زوو هاتیتەوه ئافەرینێ باشت ئەكــەم • كاغەزەكەی دامێ ، وتی : حەمه لــه باسكەدرێژەوه بڕۆ ، لــه چەمەوه مەڕۆ • مڵومووش نەكەیت ـ لەو ڕۆژانەدا لەبیـارەوه له چەمی خواجایییەوه هاتمەوه ، پایز بوو ، لەڕێدا گوێزێكی زۆرم چنییەوەو هێنامەوه • لەترسی ئـەوه وتی مڵومووش نەكـەیت ، كاغەزەكەت لێنەكەوێت ، فەقیانەم خسته ملم ، چاكم كرد بەلادا ، ڕۆیشتم ، زوو گەیشتمه بیـاره • لــه حەوشی خانەقا پرسیم : شێخ لەكوێیه ؟ وتیان : ناساغه ، لەماڵەوەیه • موعەتتەل دامامو خەفەتی ئافەرینەكەم بوو ، پاڵمدا به شۆڕەبیی بەردەمی حەوزه گەورەكەوه • دامام ، ئەوەندەی پێنەچوو شێخ تەشریفی هاته دەرەوه ، چــەن كەسێكی له خزمەتا بوو پاڵیدا به سەكۆی بەردەمی(٨١) مەرقەدەوه ، قەڵەباڵغ دەورەیان دا ، كاغەزیان ئەدایێ • چاوی به من كــەوت ، وابزانم بانــگی كردم ، چووم دەسم ماچ كرد • كاغەزەكەم دایێ ، دەس بەجێ جوابو مەزموونی كاغەزی دامێ ، نازانم چیبوو • كه دەسم ماچ كردەوه ، دەسی گرتم ، فەرمووی ـ به زەردەخەنەوه ـ : حەمه له باسكەدرێژەوه بڕۆ ، له چەمەوه مەڕۆ ، مڵومووش مەكه ، كاغەزەكەت لێ نەكەوێ ، عەینی عیبارەتی باوكم • وتم : چاكــه ، قوربان • به هەڕاكردن هاتمەوه بۆ بیاوێڵه • نەبێ بەدرۆ ، وابزانم ،

---

(٨١) له دەستنووسەكەدا : بەدەمی •

وام بەبیرە بەمسەرو بەوسەرەوە سێ سەعاتم پێچوو • کە کاغەزەکەی شێخم دا بە باوکمو خوێندیەوە ، بە تەعەججوبەوە بۆ باوکم گێڕایەوە ، وتم : باوە باوە تۆ لێرە چیت پێوتم ، شێخ نەجمەددینیش عەینی قسەی پێوتم ، وەڵلا ئەڵێی گوێی لێ بووە • باوکم زەردەخەنەیەکی کرد ، فەرمووی : ئەنجا ڕۆڵە ئەوە چییە بۆ شێخ نەجمەددین ؟ شێخ نەجمەددین پیاوێکی گەورەیە • غەرقی ڕەحمەتی خوا بێت •

باوکم لە بیاوێڵە فەقێی زۆر بوو • بەبیرم ماوە پاش نوێژی سبحەینێو تەواوکردنی ئەورادو مەشغوولیی وەختی هەتاوکەوتن ، دەرسێکی ئیبنوحەجەری بەحەڵقە ئەوتەوە ، ئەچووە ماڵەوە ، چی حازر بووایێت ئەیخوارد ، ئەهاتەوە خانەقا دەرسی ئەوتەوە تا پاش عەسر • ئەنجا ئەچوو لە ماڵەوە قورئانو دەلائیلی ئەخۆند • بەینێك نۆ موستەعیدی تیابوو • سوختەیش چەند کەسێ • نانو چێشتی فەقێیانو شەکرو چایانو پلاولغی سێشەممەو جومعەیان هەموو لەسەر ماڵی شێخ ئەنوەرو شێخ جەمیل بوو ، خۆشیان ڕائەبوارد • لە فەقێکان مەلا عەلی پاشا(٨٢) تاڵشیو مەلا محەممەدی دەڵگەییو مەلا عەبدولخالقی تەوێڵەییو مەلا یۆسفی سەقزیو مەلا یۆسفی گەورکیم بەبیرماوە ، حەق تەعالا بە ڕەحمەتی خۆی دایانگرێت •

ساڵێکیان فەقێکان پاشایان کرد(٨٣) ، مەلا عەلیی تاڵشییان کرد

---

(٨٢) ئەبێ‌ و (پاشای) بووایە •

(٨٣) ئەبوو : (پاشاپاشایان کرد) بووایە • هەروا لە دێڕەکانی پاشەوەشدا •

به پاشا • زۆر موهیمو عەجایب بوو • فەقێی بیــارەو مەدرســەکانی ئەودەورە هاتن • جەنابی مەلای بیارەو شێخ نەجمەددینو مەحموود پاشای جافو زۆر لە بەگزادەی جافو پیاوی گەورە گەورە حازری ئەو پاشایەتی‌یە بوون • تەختی سەڵتەنەتیان بۆ پاشا دروستکردبوو ، خێوەتێــکی موهیمیان لە دەشتەکەی پشت خــانەقاوە بۆ هــەڵدابوو ، ئیحتیشامو قەڵەباڵغێکی بێ‌شومار بوو و ماجەرای سەیرو عــەجایب لەو سەیرانی پاشایەتیی فەقێیانەدا(٨٤) ڕووی‌ئەدا • بەبیرم نەمـــاوە تا بینووسم • مــن منــاڵ بووم ڕێو ڕووی بارەگــام نەبوو ، ئەممــا ئەیانگوت شێخ نەجمەددینو جەنابی مەلاو مەحموود پاشای جافو سائیری خەڵق دەستەونەزەر ڕاوەستابوون • پاشا ئەمری فەرمووبوو تەنهــا جەنابی مـــەلا لەســـەر ئەرزەکــە بەچۆکا هــاتبوو • ئەڵێن واریداتێــکی زۆر(٨٥) لــەو سەیرانەدا لــە پارەو حەیواناتو بارەد زەخیــرەو شتومــەکی‌تر ئەیانهێنا(٨٦) • تەفسیلو ماجــەرای ئــەو پاشایەتی‌یە جزوێــکی تەواوی ئەوێ ، ئەمما من چی بنووسم ، هەر نەمشــەوێرا توخنی ئــەو هۆردووگایە بــکەوم(٨٧) • مــەلا عــەلی سمێڵێکی پێوەبوو و شکڵو قیافەتو قــەدو باڵاو ســەرو کەلەیەکی پێوەبوو سامــدار سامی لێ ئەکردو زۆر کــەم پێکەنینی ئەهـــات ،

---

(٨٤) لە دەستنووسەکەدا : فەقێیان •
(٨٥) ئەبوو (زۆریان) بووایە •
(٨٦) ئەبوو (ئەهێنا) بووایە •
(٨٧) لە دەستنووسەکەدا (ببم)یکیش هەیە • ئەمە وەك هەڵەکــەی پەروایزی ژمارە (٣٩)یە لێرەدا ڕاستی کردووەتەوە •

ئەیانوت چـەن جارێك پاشایەتیی کردبوو • شتی عەجابیم ئەبیست لـە ئەوامیرو ئیجرائات کـە ئەمری فەرمووەو نوانوویّتی ، ئەمما بە مەزبووتی‌و رێکوپێکی بەبیرم نەماوە تا بی‌یاننووسم •

من لـە بیاوێلە فێری کێشانی جگەرە بووم • ئیستە لێم بووە بە تیراوێ‌و ماکی گولی لەکۆڵم نابێتەوە • باوکم زۆری هەوڵداو زۆری لێدام بۆئەمە کـە تەرکی بـکەم • حەتتا جارێك لەسـەر جـگەرە عەسایەکی دا بەقۆڵما باسکم شکا ، فائیدەی نەبوو ، تەرکم نەکرد • زائـەبوو لەترسی باوکم جـگەرەم بەئاگرەوە ئەخستـە گیرفـانم ، گیرفانم ئەسووتا • ئیستە بەم‌ئاخـری عومرەوە کـە مـن زەعیف‌و بێ‌قووەتم مەراقی جگەرەیش هەر بەشیددەت ئەبێ‌و پەرە ئەسێنێت ، هەرچـەن زۆرانی لەگەڵ ئەگرم دەرەقەتی نایەم ، ئەو من ئەدات بەئەرزاو زاڵ‌ئەبێت بەسەرما • ئاخ داخەکەم ! سەد بریاو کاشکی - ئەگـەرچی کاشـکی‌و ••• تازە بێ‌فائیـدەیە - بە قسـەی باوکم بکردایێت‌و ئـەم ملۆزمـەم تووشی خۆم نەکردایێت ، ئەگـەرچی باوکیشـم لەئاخرا لـە سـولەیمانی‌یە فێری جـگەرە بوو ، نازانـم لەچی‌یەوە فێربوو •

کوڕگەل سا ئێوە لە خۆ وریا بن
بێن ئامۆژگاری لە پیر وەرگرن
قەت نەکەن فێری جگەرە کێشان
ببن ، خۆ تووش‌کەن دەردو سەرئێشان
موبتەلای تووتن خوارو زەلیلە
من کردم ، ئێوە نەیکەن ، دەخیلە !

تا گەنجی بە خۆت نازانی ، کاتێ
کە پیربوویت ئەنجا دەردت ئەداتێ

بێ چارەسەری خۆت کە هەوەڵ جار
مەیخۆ ، نەك وەختێ بتکا دەردەدار

وایدانێ عومرت ئەزەل حەفتایە
بە جگەرەکێشان شەستەو پەنجایە

بێن خۆتان لادەن لەو شتەی کەوا
گەلێك موبتەلاو داماوە لەوا

باوکم دوو ساڵ زیاتر لە بیاوێڵە مایەوە • لاموایە دێی بیاوێڵە کە بەدەس کوڕانی شێخ عومەرەوە بوو ، وابزانم بە ناوی خانەقای بیاوێڵەوە ، کەوتە گێچەڵەوەو بەگزادەی جاف شەڕیان تێ ئالاندن • لەوڕووەوە گوزەرانی باوکم کەوتە کزیو گوڵۆڵەی مەدرەسەو فەقێ کەوتە لێژی •

لەو سەردەمەدا(٨٨) حاجی شێخ محەممەدی زەردەلیکاو ، خوا لێی خۆش بێت ، ناردبووی بۆ لای باوکمو قەرارو موقاوەلەیان بڕابووەوە • ولاغو کوڕی خۆیو پیاوی نارد باری کردین بۆ زەردەلیکاو • لە زەردەلیکاو مەدرەسەیەکی عومدەو موهیمو فەقێی باشو قەڵەباڵغی بوو • ئیدارەو مەسرەفی فەقێ بە نانو پێخۆرو شەکرو چاو شتیتر هەموو لەسەر ماڵی حاجی شێخ محەممەد بوو • حاجی شێخ محەممەد حورمەتی باوکمی زۆر ئەگرت • باباڕەسووڵی

---

(٨٨) لە دەسنووسەکەدا : لەو سەرو دەمەدا •

بێدەنی ، ڕەحمەتی خـوای لێ بێت ، گێڕایەوە : لـە زەردەلیـکاو لەخزمەت مامۆستا مەلا عەبدولڕەحیم بووم ، من دەرسم ئەخوێنـــدو حاجی شێخ محەممەد بەدیارمانەوە دانیشتبوو • پاش دەرس هەروا قسە کرا • باسی ئیدارەو گوزەران کرا • حـاجی شێخ محـەممەد فەرمووی : مامۆستا هەتا من بمێنم ئینشەڵلا پەکت ناکەوێ • مامۆستا فەرمووی : بەخوا حـاجی تۆیش نەمێنی پەکم ناکەوێ • حـاجی پێکەنی ، وتی : بەخوا ڕاست ئەکەیت ، وایە • باباڕەسووڵ ئەیوت : جـــارێك مامۆستا فەرمووی بەخوا باباڕەسووڵ زۆر ئەترسم دنیـا زەفەرم پێ ببات • دەوڵەمەند بووم ، بڕۆم باشـە ، لە زەردەلیـکاو بارکەم • وتم : کوا مامۆستا تۆ چیت هەیە ؟ وتی : ئەوە نییـه ، بەفـکرم فەرمووی ، مانـگایەك و چوار مەڕمان هەیە ، یا دوو مانگاو هەشت مەڕی فەرموو ــ من خۆم قسەکەی باباڕەسووڵم باش بەبیر نەماوە ــ • وتم : مامۆستا ، ئەوەندە کـەی بووە بە دەوڵەت و بەوەندە ئینسان پێی نالێن دەوڵەمەند • فەرمووی : بەخوا باباڕەسووڵ دنیـا کەم و زۆری غەزەبە • مەقسەدی باباڕەسووڵ بەیانی زوهدی باوکـم بوو کـە تەعەللوقی دڵی کەم و زۆر بە دنیاوە نەبوو و بۆ دنیاو لەبەر خاتری دنیا تەمەلوق و مەرایی لەبەر عەبدا عەبد نەئەکرد •

لە زەردەلیکاو کتێبی تەسریفی مەلا عەلیم(٨٩) ئەخوێنـــد • مەلا محەممەد ئەمینی چیچۆرانی ، خوا لێی خۆش بێت ، لای شێخ

---

(٨٩) تەسریفی مەلاعەلیی شنۆیی ، دووهەمین کتێبی عیلمی سەرفە فەقێ جاران ئەیانخوێند •

حسەینی چرچەقەڵا بوو ، خوا عەفووی کات • شێخ حسەین هاوینان بە خۆیو دائیرەو مەلایەوە ئەچوو بۆ کانیبەکرو کانیتوو کە بەسەر دەشتی شارەزوورا ئەنواڕن • ئیزنم لە باوکم خواست کە بچم بۆ کانیبەکر بە فەقێیەتی ، هاوین لەوێ بم • ئیزنی فەرموو • چوومە کانیبەکر • مەلا خۆی دەرسی پێ ئەوتم • چەن فەقێیەکی لە خزمەتا بوو • فەقێکان لەگەڵ دەروێشا هەڵیاننەدەکردو زۆر هەرایان ئەبوو • لە حەقیقەتا قەباحەتی فەقێکان بوو شەڕیان بە دەروێش ئەفرۆشت • خۆلاسە دانوویان پێکەوە نەدەکوڵا • جارێك شێخ حسەین حەیوانو برنجو ڕۆنو شەکرو چای ناردبوو بۆ زیافەتی فەقێ • لەپاش دروستکردنی تەعامو تێرخواردن ، یەکێك لە فەقێکان قرقێنەی دێتەوە ، بۆ ئەمە کە دەروێش ڕقی پێ هەڵسێت ئەڵێت : ئەلحەمدولیللا ، خوایا لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیادکەیت • دەروێش گوێی لێ ئەبێت ، بە فەقێکە ئەڵێت : ئێوە پلاوو گۆشتی شێخ حسەین ئەخۆنو دوعای خێرو بەزیادبوون بۆ شێخ نەجمەددینی بیارە ئەکەن • ئەبێت بە هەرایان • شێخ حسەین ئەزانێت ، ئەنێرێت بەدوای دەروێشەکانا ئامۆژگارییان ئەکات کە واز لە فەقێیان بهێنن ، کەیفی خۆیانە چی ئەکەن وە چی ئەڵێن حەقتان نەبێ بەسەریانەوە • ئەڵێن قوربان چۆن ئەبێت پلاوو گۆشتی تۆ بخۆن وە بڵێن لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیاد بێت ؟ ئەڵێ : کورە ئامین ، خوا لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیاد کات ، ئەنجا ئێوە بۆچی ڕقتان پێ هەڵئەسێت ؟ ئاخر فەقێکان ئەزانن ئێوە

بێ‌عەقڵن و ڕقتان پێ هەڵئەسێت ، بۆیە وا ئەڵێن • تۆزێك عەقڵتان بێت • زۆریان بەسەرا دێت و ئامۆژگاری‌یان ئەکات • نەتیجە ، ئێوارەیەك کە فەقێ ئەچێت بۆ تەکیە بۆ نان،لەگەڵ دەروێش ئەبێت بەشەڕیان و لە یەکتر ئەدەن • شەو فەقێکان شتومەك و ئەسبابی خۆیان ئەپێچنەوە • سێ کەپریان بوو ئاگر بەرئەدەنە کەپرەکان و کۆڵ و بوخچە ئەدەن بەشانا بۆی دەرئەچن • لە خەو خەبەرم بووەوە لە هەراو گرمەی خەڵق • تەماشام کرد مەشعەلی ئاگر ئەچێ بە هەوادا • مەدرەسە چۆڵ بوو ، بەتەنها مامەوە موددەیەك • لەپاشا حاجی شێخ محەممەدی زەردەلیکاو بە دیدەنیی شێخ حسەین هات ، کە گەڕایەوە(۹۰) لەگەڵ خۆیا بردمیەوە بۆ زەردەلیکاو ، سواری بارگەکەی خۆیان کردم • ئەمە ئەوەڵ فەقێ‌یەتیم بوو •

لە زەردەلیکاو دەسم کرد بە خوێندنی کتێبی جامی(۹۱) • لە ساڵی (۱۳۲٦) هەزارو سێسەدو بیست‌وشەشی هیجری(۹۲) شێخ سەعیدی حەفیدو شێخ ئەحمەدی کوڕی لە شاری مووسڵ شەهیدکران • هەوای سەفەری سولەیمانی‌یە کەوتە سەرم • چووم بوو سولەیمانی‌یە • لەوڕۆژانەدا تەسادوفی عەزڵی سوڵتان عەبدولحەمیدو جولووسی سوڵتان ڕەشادم کرد • بەوموناسەبەتەوە سەدویەك تۆپیان لە بەردەرکی سەرا ئاگردا ، عەینی ساڵ

---

(۹۰) لە دەسنووسەکەدا : گەڕایە •

(۹۱) جامی : الفوائد الضیائیة ، شەرحی مەولانا عەبدولڕەحمانی جامی‌یە لەسەر کافیەی ئیبنولحاجیب لە زانستی نەحودا •

(۹۲) ڕێکەوتی ۱۹۰۸ ئەکا •

(١٣٢٦) • مووده‌یه‌کی کـه‌م لـه سوله‌یمانی‌یه بووم ، چه‌ن ده‌رسێکم لای حاج سه‌ید حه‌سه‌نی حه‌فید خوێند ، خوا عه‌فووی کـات • گواستمه‌وه لای حاجی مه‌لا عه‌بدولحه‌میدی سنه‌یی لـه مزگه‌وتی حاجی عه‌زیزی خه‌یات ، خوا لێیان خۆش بێت ، چه‌ن ده‌رسێکیشم لای ئـه‌و خوێند • خـاڵه محه‌مه‌د ئه‌مینم ، خـوا لێی خۆش بێ ، ده‌مێك بوو ده‌سی له خوێندن هه‌ڵگرتبوو ، له ته‌عه‌شوقی خوێندنی من شه‌وقی خوێندنی که‌وته‌سه‌ر ، وتی : حه‌مه‌ی خوشکه‌زام کوڕی چاك به ، له وڵاتی خۆمان خوێندنمان بۆ ناکرێت ، با به‌دزی‌یه‌وه بچین بۆ فه‌قێ‌یه‌تی • من ئه‌بـم به سوخته‌ت • وتـم : کوڕه تۆ لـه‌کوێ ئه‌خوێنێت ؟ چۆن به بێ‌ئاباڵاخ ئه‌توانی ڕابوێریت ؟ وتی : من لێره خوێندنم بێ ناکرێت ، به شـه‌رت‌و قه‌رار بچین بۆ فه‌قێ‌یه‌تی • هه‌تا چوار ساڵ سه‌رناکه‌مه‌وه به ئاباڵاخا •

ته‌فره‌ی‌دام • خۆمان دزی‌یه‌وه • لـه مزگـه‌وتی قامیشـان کاروانی وڵاتی مه‌رگه ئه‌ڕۆیشت ، له‌گه‌ڵیان ڕۆیشتین ، چووینـه سه‌رگه‌ڵوو • له‌وێ جێـگامان نه‌بوو ، چـووین بۆ په‌ڵـکۆ بۆلای مه‌رحووم مه‌لا سلێمان مه‌شهوور به مه‌لا سلێمانی ماوه‌ت • مـن جامیم ئه‌خوێند • ده‌رسی پێ نه‌وتم • موسته‌عیدێکی له‌لا بوو ، وتی لای ئه‌و بخوێنه • منیش به‌و ڕازی نه‌بووم • خاڵه حه‌مه‌دئه‌مینم چوو بۆ ماڵی مـه‌لا بۆ نان • مه‌لا ئه‌حواڵی ئێمه‌ی لێ پرسیبوو که کێن‌و خه‌ڵقی کوێن ؟ ئه‌ویش وتبووی : قوربان خه‌ڵقی دێی ئاباڵاخین لای سوله‌یمانی‌یه • بـه‌و موناسه‌به‌ته‌وه خه‌به‌ری باوکمی لێ پرسـیبوو ،

(۱۳۲٦) • موددەیەکی کـەم لـە سولەیمانی‌یە بووم ، چەن دەرسێکم لای حاج سەید حەسەنی حەفید خوێند ، خوا عەفووی کـات • گواستمەوە لای حاجی مەلا عەبدولحەمیدی سنەیی لـە مزگەوتی حاجی عەزیزی خەیات ، خوا لێیان خۆش بێت ، چەن دەرسێکیشم لای ئـەو خوێند • خـاڵە محەممەد ئەمینم ، خـوا لێی خۆش بێ ، دەمێك بوو دەسی لە خوێندن هەڵگرتبوو ، لە تەعەشوقی خوێندنی من شەوقی خوێندنی کەوتەسەر ، وتی : حەمەی خوشکەزام کوڕی چاك بە ، لە وڵاتی خۆمان خوێندنمان بۆ ناکرێت ، با بەدزی‌یەوە بچین بۆ فەقێ‌یەتی • من ئەبـم بە سوختەت • وتـم : کوڕە تۆ لـەکوێ ئەخوێنێت ؟ چۆن بە بێ‌ئابلاخ ئەتوانی ڕابوێریت ؟ وتی : من لێرە خوێندنم پێ ناکرێت ، بە شـەرت‌و قەرار بچین بۆ فەقێ‌یەتی • هەتا چوار ساڵ سەرناکەمەوە بە ئابلاخا •

تەفرەی‌دام • خۆمان دزی‌یەوە • لـە مزگـەوتی قامیشـان کاروانی وڵاتی مەرگە ئەڕۆیشت ، لەگەڵیان ڕۆیشتین ، چووینـە سەرگەڵوو • لەوێ جێـگامان نەبوو ، چـووین بۆ پەڵـکۆ بۆلای مەرحووم مەلا سلێمان مەشهوور بە مەلا سلێمانی ماوەت • مـن جامیم ئەخوێند • دەرسی پێ نەوتم • موستەعیدێکی لەلا بوو ، وتی لای ئەو بخوێنە • منیش بەو ڕازی نەبووم • خاڵە حەمەدئەمینم چوو بۆ ماڵی مـەلا بۆ نان • مەلا ئەحواڵی ئێمەی لێ پرسیبوو کە کێن‌و خەڵقی کوێن ؟ ئەویش وتبووی : قوربان خەڵقی دێی ئابلاخین لای سولەیمانی‌یە • بـەو موناسەبەتەوە خەبەری باوکمی لێ پرسـیبوو ،

وتبووی ئاخر ڕەفیقەکەم کوڕی مـەلا عەبدولڕەحیمەو منیش کوڕی حاجی مەلا محەممەدم ، خاڵی ڕەفیقەکەم . خۆمان حازر کردبوو کـە بڕۆین . تەماشام کرد(٩٣) خـاڵی هاتەوە . ئـەم ماجـەرایەی گێـڕایەوە . زۆری پێ نەچوو ، مەلا تەشریفی هـات بۆ حوجرە ، دڵنەوازیی کردم . فەرمووی مـن نەمناسیت ، مـەڕۆ خـۆم دەرست پێ ئەڵێم . نەڕۆیشتم . خۆی دەرسی پێ ئەوتم : زۆر بەمەرحەمەت بوو . گەلێ جار لەپاش دەرس سەرگوزەشتەی زەمانی فەقێیەتیی خـۆی بۆ ئەگێڕامـەوە . ڕۆژێك لـە بەرهـەیوانی مزگـەوت قەڵەباڵغێك لە شێخانی پەڵـكۆ دانیشتبوون . موستەعیدەکەی جەنابی مـەلایش لەناویانا بوو ، قسـەی بۆ ئەکـردن . منیش چووم لـە کونجێـکەوە تەماشـای کتێبم ئەکرد . فەقێـکە ئـەم دوو شیعرەی خوێنـــدەوە :

الهی لست للفردوس اهلا
ولا اقوی علی نار الجحیم
فهب لی توبة واغفر ذنوبی
فانك غافر الذنب العظیم

مەعنای بۆ بەیان کردن . لەپاشا وتی : ئەمە شیعری پێغەمەرە . منیش گوێقوڵاغ بووم ، پێم ئەزمەنەکرا . وتم : مامۆستا پێغەمـەر شیعری نەفەرمووەو ئـەو شیعرانە هیی پێغەمەر نین . موستەعیدەکە لێم تووڕە بوو ، وتی : تۆ چوزانیت ؟ منیش پێکەنیم ، وتم : ئـەی

(٩٣) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نییە .

لــه سووره‌تی (یس)دا نه‌تخوێندووه کــه خوا ئه‌فه‌رموێت : «و مــا علمناه الشعر ، ومـــا ینبغی له»(٩٤) ؟ فه‌قێــکه ســوکووتی کرد • خه‌ڵقه‌که زانی‌یان قسه‌ی منــه • فه‌قێــکه زۆر عاجز بوو ، ئاخری ڕۆیشت • منیش خاڵم ماینه‌وه • وای ئه‌زانم فه‌قێکه له ته‌ریقی‌یا سه‌ری خۆی هه‌ڵـگرت • له‌پاشــا ئه‌م قســه خۆشه‌م بۆ مــه‌لا گێڕایه‌وه ، ده‌ستی کرد به پێکه‌نین •

لــه‌پاش چــه‌ن ڕۆژێك کاکیله‌یه‌کی مامۆستا ده‌ستی کرد بـــه ژان ، فه‌رمــووی : له‌گــه‌ڵم وه‌ره ، ئه‌چــم بــۆ شــاری مه‌رگــه ، کاکیله‌که‌م ده‌رئه‌هێنم • له خزمه‌تیــا چووم بۆ مه‌رگـــه • له‌وێ ئه‌یانوت : ئه‌و سه‌دویه‌ك تۆپه‌ی کــه لــه سوله‌یمانی‌یه هاویشتیان بۆ جولووسی سوڵتان ڕه‌شاد ، ئێمه له مه‌رگه یه‌که‌یه‌که ئه‌مانژمارد • مامۆستا کاکیله‌که‌ی له‌بنا له ده‌م بوو کا لــه کێشانا شـکا • مه‌جبوور بوو بچێت بۆ شاری کۆیێ بــه مه‌کینه ده‌ری‌بهێنێ • زۆر په‌رێشان بوو ، وتی : تۆ بچۆره‌وه بۆ په‌ڵـکۆ ، ئه‌گه‌ر مایته‌وه تا دێمـــه‌وه حه‌قی ئه‌م به‌ینه‌ت بۆ ئه‌که‌مه‌وه • ئه‌گــه‌ر تاقه‌تی دانیشتنت نه‌بوو و ڕۆیشتی هه‌ر موباره‌که • لــه مه‌رگه‌وه ئه‌و چوو بۆ کۆیێ ، منیش گه‌ڕامه‌وه بۆ په‌ڵـکۆ •

په‌ڵـکۆ زۆر گــه‌رمو ناخۆش بوو • هــاوین بوو ، چــووین بۆ تۆپزاوای لای دووکان • چه‌ن ڕۆژێك له‌وێ مامه‌وه • هـــه‌وای

---

(٩٤) سووره‌تی یاسین ، ئایه‌تی ٦٩ •

شاری کۆیێ(٩٥) کەوتە سەرم • فەقێ مەحموودی دووکانی کـــە ئێستە لەســـەر قەیاغەکەی دووکانە ، وتی : منیش لەگـەڵتان دێم • هەرچەن هاوارمکرد ، وتی : هەر دێم • لە چەمی دووکان پەڕینەوە ، شـــەو چووینە نزارە • لەســـەر بانی مزگەوتەکە بووین ، مـــەلاکە گوێی نەدایێ • خاڵم‌و فەقێ مەحموود نان‌و دۆیان ئەخوارد • مـــن وتم : فەقێ مەحموود من برسیم نی‌یە ، ماندووم • لێفەکەم(٩٦) لەو دوورەوە بۆ داخـــە ، با ڕاکشێـــم ئیستیراحـــەت بـــکەم • دوورکەوتمەوە • مەلاکە لەگەڵ خاڵم‌و فەقێ مەحموود کەوتە قسـە کـە خـەڵقی کوێن ؟ ئەوانیش جوابیـــان ئەدایەوە • ئاخـــری باسی منیـــان کرد ، پێیان‌وت : ئـــەوە کوڕی مـــەلا عەبدولڕەحیمـــی چروستانی‌یە • وتی : کامیانە ؟ وتیان : محەممـــەدە • مەلاکـــە بـــەپڕتاو هـــات بۆ لام ، ڕاستبوومەوە ، موسافـــەحەمان کـــرد ، مەعزەرەتی خواست • وتم : تۆ چۆن من ئەناسیت ؟ وتی : کوڕە ، بەقوربانت‌بم بەخوا بیست جار میزت کردووە بەم ملەما ، دەسی دا بە پشت ملی خۆیا • وتی : تۆ هەر بە قەلاندۆشکانی منەوە بوویت • تۆ منداڵ بوویت ، منیش سوختە بووم لە ئاباڵاخ ، وەکوو لەلە وابووم بۆ تۆ • زۆر قسەی خۆشی کرد • پاش نوێژی عیشا هێلکەو ڕۆنێکی دەرخوارد دام • ســـبەینێ نەیهێشت بڕۆم هـــەتا گیسکێـــکی بۆ سەربڕین • زۆر خزمەتی کردم • کـــە زانی‌یان ئەچین بۆ کۆیێ

---

(٩٥) لە دەسنووسەکەدا : کۆی •

(٩٦) لە دەسنووسەکەدا : لێفەکە •

وتیـــان : له دۆڵی خەلەکانو چنارانەوە برۆن چونکە دەشتی کۆیێ جـەردەی هەیە ، نەوەکو ڕووتتان بکەنەوە . ئیمە گوێمان نەدانێ ، بە کەلکەسماقا سەرکەوتین چووینــە ئەودیو . بە ڕێـگای دەشـتا ڕۆیشتین ، هەرسێکمان بە ناشارەزایی کەوتینە دەشتی کۆیێ ، بەرەو کۆیێ ڕۆیشتین لەسـەر تەرتیباتو ناونیشانێ کـــە خـەڵق پێمانیان گوتبوو .

گەرمایە ، دەشتێکی پانو دوورو درێژ . نزیكبووینەوە لـــە نیوەڕۆ . خالم وتی : ها ها تەماشا ، حەمـەی خوشکەزام ، وا سێ تفەنگچی لـە شاخەکـەوە بۆمــان هاتنــە خوارەوە ، بریســکەی تفەنگەکەیان دیارە . کە تەماشام کرد(٩٧) بە چاوم کردن ، لابەلایی ئەهــاتنە پێشـەوە کـە بەرەوپیریمان بدەن . هــەیپێمان لێ کرد . فەقێ مەحموود پەکی کەوت . یەکێکمان بوخچەکەمان لێ وەرگرت . یەکێکمان لێفەکە . کاڵاشەکەمان پێ داکەن . دامانە پێش خۆمان . بە گورگەلۆقەو ڕەوت ئیمە ئەڕۆیشتین . جەردەکان تاویان ئـەداو تینیان ئەدایە خۆیان بمانگەنێ ، تا نیوەڕۆ لای‌دا . دوو سەعات زیاتر ئیمە لەگەڵ جەردەدا موقابەلەو بەربەرەکانێمان بوو . ئەوان گورج برۆیشتنایێ(٩٨) ، ئیمـەیش گورج ئەڕۆیشتین . ئەوان ســـووك برۆیشتنایێ ، ئیمەیش لەسەرخۆ ئەڕۆیشتین وەکوو گاڵتەپێ‌کردن . ئاخری گەیشتینە گردۆڵکەیەکی بچـکۆلەو دێیەك دەرکـەوت .

---

(٩٧) لە دەستنووسەکەدا (کرد)ەکەی نی‌یە .

(٩٨) ئەبوو (برۆیشتنایە) بووایە. هەروا ئەوەی دێری پاشەوەش.

دزەکان زانی‌یان ناماتگرن‌و لە دێ نزیك بووینەوە ، وازیان هێنـا ، دانیشتن • ئێمـەیش لەسـەر گردەکـە بەرانبـەریان دانیشتین تا ماندوومان حەسایەوە • جەردەکان بە هەناسەساردی بە کێوەکـەدا هەڵگەڕانەوە • ئێمەیش چووینە دێکە •

وابزانم ناوی دێکە هەواوان بوو ، لە کەپرا بوون ، شـەقە جۆگەیەك بەناو کـەپرەکاندا دەهات • لەبەرەوە ڕوومـان‌کردە کەپرێك • من لەپێشەوە بووم ، ڕووم‌کردە دەرگای کەپرەکـە • ژنێك هێلـکەوڕۆنی بۆ پیاوێك دروست‌کردبوو خـەریك بوو بۆی دانێت•نازانم پیاوەکە میوان بوو یا چی بوو؟ژنەکە بەرەوپیرمان(٩٩) هـات • وتی : بەقوربانتان بم ، لەودیو دانیشن • لبادێکی لـەبەر سێبەری کەپرەکە بۆ داخستین ، دانیشتین • داوای نانمان کرد • هیلاك بووین لەبرسا • ژنەکـە نیوە سەبەتەیەك نانە ڕەقـەی بۆ هێنایین ، هیی جۆ • ڕەق‌بووبۆوە • بەعزێکی کەڕووی پێوەبوو • وتم : فەقێ مەحموود ، بە سەبەتەکەوە بیبە بیخەرە بەر جۆگەکە • فەقێ مەحموود نانەکەی جوان شلتەوە • خووسایەوە ، بە دۆکەوە خواردمان • ئەمما چ‌خواردنێك ؟ وەختە بڵێم ئێستەیش لـەزەت‌و خۆشیی ئەونان‌و دۆیە لـە بن‌ددانما ماوە • یاخوا هـەزار مرەباو ڕۆنەکـەرەو گۆشت مریشك‌و پڵاوی موستەشفای عـەبدولئیلاهی بەقوربان بێت کە ئێستە لە توێسە بەدەستیانەوە موبتەلام‌و بەقێزو بێز

(٩٩) لە دەسنووسەکەدا : بەرەپیرمان •

دەستیان بۆ ئەبەم و بۆم ناخورێن(١٠٠) • وە ئەمە سێ‌وچوار ڕۆژە بە تۆزە تۆزە نانەڕەقەی تیریی سولەیمانی‌یە ڕائەبوێرم کە فەریدەی کچم لـە سولەیمانی‌یەوە بۆی ناردووم کردوومە بـە کوولەکـەی ڕۆحم و شاردوومەتەوە ، هـەر ژەمێ تۆزێـکی لێ ئەخـۆم نەوەك مەجبوور ببم بە سەموون و چێشتەکەی موستەشفا • ئێستە کە پاش نیوەڕۆی ڕۆژی سێ‌شەممە دووی(١٠١) مانـگی ڕەجەبی هـەزارو سێسەدو حەفتاوپێنجە(١٠٢) ، ڕەفیقەکانم نان ئەخۆن ، وەك پاڵـەوان بای ئەدەن(١٠٣) ، ئەیپێچنەوە ، ئەڵێی گوڵبێنە(١٠٤) لە دەمی کەندوو دەئاخنن • منیش ئەم کەلیمانە ئەنووسم •

خۆلاسەی کـەلام نان و دۆکەمان زۆر بەئارەزوو و ئیشتیهاوە خوارد ، ئەنجا دەستنوێژمان شۆشت ، نوێژمان کرد ، لێی نووسـتین تا پاش عەسر • خـەبەرمان بووەوە ، شـاری کۆیێ دیار بوو ، ماڵئاوایمان خواست • داگەڕاین(١٠٥) بۆ چەمەکەی ئەم‌دیو کۆیێ ، دەم‌وچـاوو دەسـت‌وپل و قاچ‌وقولمان پاك پاك کردەوە • نوێـژی

---

(١٠٠) ئەمەیە بەڵگەی ئەوەی لە پێشەکی‌یەکەدا وتم کـە مامۆستا مەلا محەممەد ئەم یادداشتانەی لە نەخۆشخانەی توێسـەی بەغدا نووسیوەتەوە •

(١٠١) لە دەسنووسەکەدا : دوو •

(١٠٢) ڕێکەوتی ١٤ی شوباتی ١٩٥٦ ئەکا •

(١٠٣) لە دەسنووسەکەدا : بای ئەدە •

(١٠٤) گوڵبێنە بۆ کونی تەنوور بەکـاردێ • بۆ دەمی کـەندوو (تۆپەوانە) ئەڵێن •

(١٠٥) لە دەسنووسەکەدا : داگەڕان •

عەسرمان کرد • پیا هەڵگەڕاین[١٠٦] بۆ شار ، نیوسەعاتێکی مابوو • کە گەیشتینە قەراخ شار • سوئالمان کرد : برا ئێمە ناشارەزاین ، ئەم نزیکەوە مزگەوتێکمان پێ بڵێن • وتیان : لەم کۆرانە[١٠٧] بڕۆن ئەچنە مزگەفتی کەونە جومعە • بە پرسیار مزگەوتی کۆنە جومعەمان دیەوە ، چووینە سەر سەکۆی جەماعەت کە هاوینان نوێژی لێ ئەکەن ، کۆڵو بوخچەمان دانا • ئەهلی جەماعەت لەبەرەوە ئەهاتن بۆ جەماعەتی مەغریب • ئەووەختە شاری کۆیێ لەدوورەوە مەشهوور بوو بە (دار العلم) •

تا نزیکی مەغریب قەڵەباڵغێکی زۆر لەسەر سەکۆکە گردبووەوە ، ئیمامێك پەیدابوو بە دارشەق هات ، یەك‌قاچ بوو • لە میحرابەکە دانیشت • لە دڵی خۆما وتم : برا ئەم ئیمامە بە دانیشتانەوە ئیمامەتی ئەکا یا بەپێوە ؟ لەپاشا وتم بە فەقێ مەحموود : لەپاش جەماعەت ویرد کە شەش حەوت کەسێك مایەوە یەکێکتان بڵێن : ئەهلی جەماعەت ئێمە غەریب‌و نەشارەزاین ، ئێستە گەیشتووینەتە جێ ، لە ماڵی خۆتان نان‌و چێشتمان بۆ بنێرن • وتیان : ڕوومان نایێت • لەپاشا فەقێ مەحموود قەراری‌را کە پێیان‌بڵێت • وتم : کەیفی خۆتانە ، من باکم نی‌یە • بانگ‌درا ، قامەت‌کرا ، مەلای یەك‌پێ ڕاست بووەوە ، لەسەر یەك قاچ ئیمامەتی کرد • خەڵقی بڵاوەیان کرد • مایەوە سێ کەس لە ئەهلی جەماعەت • یەکێکیش

---

(١٠٦) لە دەسنووسەکەدا : هەڵگەڕان •

(١٠٧) لەم کۆرانە : لەم کۆڵانەوە •

عەبا بەشان لە قەراخەوە سوننەتی ئەکرد • فەقێ مەحموودو خاڵم تەماشای یەکتریان ئەکرد • دەستیان بە پێکەنین کرد • لە سێ کەسەکە یەکێکیان سوئالی کرد • قسەکە ئاشکرا بوو ، هەر سێ پیاوەکە وتیان : وەی بەسەر چاو • ڕۆیشتنەوە بۆ ماڵی خۆیان • پیاوە عەبا بەشانەکە شکڵو قیافەتەکەی وا دیاربوو کە غەریبو موسافیر بێت • لە نوێژەکەدا گوێی لەم کەین‌وبەینە بوو ، سەلامی دایەوە ، بەگورجی ڕۆیشت • تمەز ئەو پیاوە میوانی جەمیل ئاغا ئەبێتو ئەچێتەوە بۆ دیوەخان ، ئەم قسانە ئەگێڕێتەوە بۆ جەمیل ئاغا • ئێمەیش لە ماڵی سێ پیاوەکەوە سێ زەرف چێشتو حەڤدە نانمان بۆ هات •

دەستمان نەکردبوو بە خواردن پیاوێك هات وتی : ئێوەن فەقێ غەریبەکان ؟ وتمان : بەڵێ • وتی : فەرموون بۆ دیوەخان ، ئاغا داواتان ئەکات • وتمان : ئاغا کێیە ؟ وتی : جەمیل ئاغا • وتمان : ئەگەر بۆ نانخواردنە ، تەماشاکە ئەو هەموو نانو چێشتە • عەرزی بکە(١٠٨) خوا دەوامی بدات • فەرقی نییە ، ئیجاب بە هاتن ناکات • خزمەتکارەکە وتی : کوڕە ، چۆن ئەبێ ؟ ئاغا گوتی هەتا نەیانهێنی نەیەیتەوە • بە خودای نابێ ، ناچار سێ زەرفە چێشتەکەمان دا بە مجێورەکەو نانەکەمان هەڵگرت نەوەکە سبەی برسیمان بێت • چووین بۆ دیوەخانی ئاغا ، سەرکەوتین ، مەجلیسێکی موهیمو پیاوانەی بوو ، لەدوورەوە(١٠٩) لەبەرمان

(١٠٨) لە دەستنووسەکەدا : عەرزبکە •
(١٠٩) لە دەستنووسەکەدا : لەدوورە •

هەڵسا : فەرموون ، فەرموون ، بەرەو ژوور • پیاوە عەبا بەشانەکـە
نـە مەجلیسا بوو ، زانیمان ئەو خەبەری‌داوە • ئاغا زۆری حورمەت
گرتین‌و باشی بەخێر هێنـاین[110] • سینی‌یە پلاو هـات ، شـــەرە
تفەنگت لـە پەنادا بـکردایێ ، ئەنواعی خۆرشت لەسـەر • لەپاش
نان‌خـواردن‌و دەس‌شۆشتن دەستی‌کرد بە پرسیــــار لەگەڵمـــان :
لەکوێوە دێن ؟ خەڵقی کوێن‌و چی ئەخوێنن ؟ منیش جوابم ئەدایەوە •
وتی : وادیارە تۆ مامۆستای ئەو دوانەیت • وتم : هەتا ئێرە بەڵێ •
لەمەودوا نازانم چـــۆن ئەبێت • ئەگـەر خوا بـکات دابمەزرێین‌و
جێـــگامان دەس‌کـەوێت ، هـــەر یەکی لـە مزگەوتێکیش بێت ،
مەمنوونین • ئەگەر من لە مزگـەوتی گـەورە دابمەزرامایێت[111]
ئەوانیشم لە مزگەوتانی‌تر[112] دائەمەزران • ئاغا ، خوا لێی خۆش
بێت ، فەرمووی : ئەگەر ڕایان‌نەگرتیت وەرە بۆ لای خۆم خەبەرم
بدەری‌و ئەوا پێتان ئەڵێم هـەتا جێــگاتان دەس‌ئەکـــەوێت ئێـرە
قۆناغتانە • سبەینێ ، نیوەڕۆ ، ئێوارە وەرنەوە ئێرە ، لە مزگەوتان
بەند مەبن ، قەرزارم بن ، ئێرە ماڵی خۆتانە • زۆر بەئیلحاح ئەیوت
نەکـەن شەرم‌بکەن • لە مەجلیسەکە ، تەحقیقم‌کرد کـــە برنجی
موستەعیدی مـەلا محەممەدی کۆیێ کێ‌یە ، هیی شـارەزای تێـدا
بوو • وتیان : مەلا سابیری نازەنینی‌یە • حیکایەت‌و قسەی ئەوشەوە
نـــە مەجلیسی ئاغـــادا حەسر بوو لەسەر ئێمە • زۆر دڵی خۆش

(١١٠) واتە : بەخێرهاتنێکی باشی لێ کردین •
(١١١) ئەبوو (دابمەزرامایە) بوایە •
(١١٢) لە دەسنووسەکەدا : مزگەتانی‌تر •

کردین • غـــەمو خەفەتو ئێشی ڕێــگا لـــە بەدەنمان باری کرد • درەنگێک هەڵسایین • فەرمووی چی ئەکەن ، لێرە نانون ؟ وتمــان : لەبەر بوخچەو ئەسبابمان بچینەوە سەر سەکۆی مزگەوت باشترە • دیسان تەکراری کردەوە ، وتی باشـــە ، ئەممـــا کوڕە سبـــەی هەتاوکـــەوتنێ بێنـــەوە بۆ دیوەخان ، ئاخـــر نەنێرم بەدواتانا • ڕاست بووەوە سەر پێ • چووینەوە مزگەوت ، لەسەر سەکۆکە لێی ڕاکشاین تا سبەینێ نوێژیان • دانیشتبووین ، هەتاوکەوتن ، هـــەر ئەوەندەمان زانی خزمەتکارەکەی ئاغا هات • وتی : فەرموون ، ئاغا چاوەنواڕی ئێوەیە • چووینەوە بۆ خزمەتی • ئاخ داخی بەجەرگم ، پیاوی دنیایی ئەوزەمانە کـە تەقریبەن چلونۆ ساڵ لەمەوپێش بووە ، ئەخلاقو فەزائیلو هونەریان ئەم نەوعە کردەوانە بوو • بەناشوکری ناڵێـــم ئێستە کردەوەو هونەریان چـــاولێکـــەریی غـــەربیو ئەفرەنجییەکانەو(١١٣) لـــە هونەری ئـــەو مـــەردانەی پێشوو سەربڕاوو ئاوەڕووت کراون ، خوا خراپتر نەدات •

خۆلاسە پاش چاییو بەرچایی خواردنی دیوەخان چووین بۆ مزگەوتی گەورە ، بە پرسیار مـەلا سابیری نازەنینمان دۆزییەوە ، پیاوێـکی زۆر ڕووخۆشو بە گفتوگۆو دەمبەپێکەنین بوو ، یاخـوا ڕەحمەتی خوای لێ بێت • لەپاش بەخێرهاتن کردن تەکلیفی جێگەم لێ کرد ، مەعزەرەتی هێنایەوە کە جێگا نییە • زۆرم لەگەڵ وت ، فائیـــدەی نەبوو • وتی : ناوت چییە ؟ وتم : محەممەد • ئێتـــر

---

(١١٣) لە دەستنووسەکەدا : ئەفرەنجییەکاناو •

گفتوگۆی کاکە حەمە گیان بوو • قسەی لەگــەڵ ئەکردم ، لــە قسەکردنی لە جێــگا مەئیوس ئەبووم • لاکین کە تەماشام ئەکرد قسەکانی هەموو بە پێکەنینەوە بوو تۆزێك ئومێدم پەیدائەکرد •

ڕۆژی جومعە بوو ، نوێژی جومعە نزیك بووەوە • لەدوورەوە تەعریفی خوتبــەی مــەلا محەممــەدم بیستبوو ، زوو چوومــە ژوورەوە ، نزیك بە مینبەرەکە دانیشتم • زۆر عاجز بووم • فــەقێ ڕەســـــووڵ ، خوا عەفووی کـــات ، قورئانی ئەخۆند ، زۆرم پێ خۆش بوو • سوننەتی جومعە کرا • جەنابی مــەلا ، خودا عــەفووی کـــات ، چـــووە سەر مینبەرەکە ، بە بێ کاغەز بەدەسەوە گرتن خوتبەیەکی زۆر بەلیغی خوێندەوە • تێی ئەگەیشتم • لەباسی پشت بە دنیــا نەبەستن و بە دنیــا مەغروور نەبوونەوە ، چونــکە هەمووکەس بەجێی ئەهێڵێت • بەو موناسەبەتەوە تێهەڵکێشی کرد بۆ وەفاتی باوکی (حاجی مەلا عەبدوڵڵای جەلی) ڕەحمەتی خوای لێ بێت کــــە پار لــەم مانگەدا ، لەم ڕۆژەدا لەسەر ئەم مینبەرە ئەو خوتبەی خوێندووە، ئیستە ئەو لە جێگایەکی ترەو یەکێکی تر لــە جێگاکەی ئەو خوتبـــە ئەخـــوێنێت ، ئەمما بەگریانەوەو بــە بێ گیروگرفت و سەربەست و دلێرانە ئەیخوێندەوە • تێی گەیشتم کە پار ئەو مانــگە باوکی وەفاتی کردووە • بەڕاستی لەلام هونەر بوو و دڵم ئەوەندە بەو خوتبــەیە مەشغووڵ بوو خەفەت لە دڵما نەما •

پاش جومعــە چووینەوە بۆ حوجرە چونــکە مەلا سابیر خــۆی وتی پاش جومعە نەچن بە هیچ لایەکـــا ، وەرنەوە ئێــــرەو تەواو

مەئیووسشیں نەبووبووم • نازانم چفەقێیەك لە سەرگەڵوو دەنگی منی بیستبوو ، یا لە سولەیمانی‌یە منی دیبوو وتبووی بە مـەلا سـابیر ماموستاکەیان دەنگێکی خۆشی هەیە • لەگەڵ چووینەوە حوجرەکەو دانیشتین بێتەوەقوفو پێش نانخواردن وتی : ئەرێ کاکە حەمـە گیـان ئەڵێن دەنگێکی خۆشت هەیە ، توخوا ئەگـەر غەزەلێـکم بۆ نەخوێنیتەوە • وتم : ماموستا من دڵم پڕ لە غەمە ، خەفـەتی خـۆم لەلایەك ، خەفەتی ئەم دوانەیش کە لەگەڵمن لەلایەك • من سەعاتێکە لێت ئەپاڕێمەوە بۆ جێـگا ڕام ناگریت ، کەچی پێم ئەڵێیت غەزەلم بۆ بخوێنەرەوە • بەخوا ماموستا تاقەتم نی‌یە • زۆر عاشقی دەنگی خۆش بوو ، وتی : کاکە حەمـە گیـان بەقوربانت‌بم توخوا ئەگـەر بۆم نەخوێنیتەوە • وتم : ئاخر من وا عاجز لـە چ دڵێکەوە بیخوێنمەوە • وتی : تۆ فەرموو ، خوا خێر کەرە • کار نی‌یە خوا چاکی نەکـات • وتـم : چیت بۆ بخوێنمەوە • تازە شیعری مەحـوی یەکەیەکـە بڵاوئەبۆوە ، وتی : غەزەلێکی مەحوی هەیە «بە نووری بادە کـەشفی زوڵمەتی تەقوا نەکەم ، چبکەم» لەبەرت نی‌یە ؟ وتم بەڵێ لەبەرمـە • وتی(١١٤) : ئـەوەم بۆ بخوێنەرەوە بەقوربانت‌بم • هێشتـا ژووری جامیعە خەڵقی تیا مابوو دەسم پێ کرد ، فەقەت تێم‌چریکان‌و عەجـەب دەنگێـکم بوو ، زۆر جـوانم خوێندەوە ، هەرکـەس گوێی لێ بوو ڕووی کردە بەردەرگای حوجرە ، بوو بە قەڵەباڵغ • پێم‌وایە حـەوت شیعرەکەم خوێندەوە • کە لێ بوومەوە وتی : کوڕە ، یاخوا بەخێـر

---

(١١٤) لە دەسنووسەکەدا : وتم •

بێت ، بەسەر چاوەکانم ، وەی بەسـەر هەردوو چاو ، خۆم دەرست بێ ئەڵێم • وتم : ئەی ڕەفیقەکانم ؟ وتی : ئەوانیش دائەمەزرێنین • پاش نانخواردنو قسـەو حیکایەتکردن ، فەقێی نارد خاڵمیان لـە مزگەوتی پەڵكو ، فـەقێ مەحموودیان لە مزگـەوتی بایز ئاغـا دامەزراند(١١٥) • ئینسانێکی زیرەكو تەقریرێکی ڕەوانی بوو • دوو فەقێی تری لەلا بوو ، هەردوو بێتواتەیی : مەلا قادر (قالە شۆڕ)(١١٦)، مـەلا خدر (خدرە لوڕ)(١١٧) • کوڕی چاك بوون ، هەردوکیان جامی یان ئەخوێند وەك من ، ڕەفاقەتمان خۆش بوو •

لەپاش چـەند مانگێ مەلا سابیر چوو بۆ نازەنین بۆ مـاڵی خۆیانو مزگەوتی بایز ئاغا چۆڵ بوو ، چوومە مزگەوتی بایز ئاغـاو خاڵیشم هێنایە ئەوێ ، هەرسێکمان لەوێ گردبووینەوە • دەرسم لای حاجی مـەلا شەفیع کوڕی حاجی ئەمین ئەخوێنـد ، خـوا عەفوویان کات • حاجی مـەلا شەفیع چوو بۆ سەفەری حەج ، چـەن ڕۆژێك ئەچووم لە مزگەوتان دەرسم ئەخوێند • مـەلا قادرو مـەلا خـدری ڕەفیقم هاتن زۆر ئیلحاحیان کرد کـە بۆ خوێندن بچینە بۆسکێن بۆ خزمەت مەلا مەحموودی بۆسکێن • موافەقەتم کرد • خاڵم هات ،

---

(١١٥) لە دەستنووسەکەدا : دامەزران ، بەڵام (دامەزران) لێـرەدا ڕەوا نی یە چونـکە فیعلی لازمـەو لێرەدا (دامەزراند)ی موتەعەددی پێویستە • مامۆستا تێکڕا تیپی (د)ی دوای وشە، ئیسم بێ یا فیعل ، قووتئەداو نایـنووسێ •

(١١٦) لە دەستنووسەکەدا بەمجۆرە نووسراوە : شورر •

(١١٧) بۆ (لوڕ)یشو (لۆر)یش دەستئەدا •

فەقێ مەحموود نەهات • هەر چوارمان چووینە بۆسکێن بۆ خزمەت مەلا مەحموود ، خوا عەفووی کات • ماوەیەك پێکەوە بووین • خاڵم عاجز بوو ، چۆوە بۆ کۆیێ • ڕەمەزان هات ، بۆ جەژن مەلا قادرو مەلا خدر چوونەوە بێتوات ، من لە بۆسکێن مامەوە •

زۆر ڕووت‌و قووت‌و بێ‌پێڵاو بووم • لەبەر ڕووتی ڕۆژی جەژن لە ژووری مزگەوتەکە دانیشتبووم ، مەشغووڵ بووم بە ئیشی خۆم • مامۆستا هات بانگی کرد : کاکە حەمە چی ئەکەیت لە ژوورەوە[118]، وەرە دەرەوە•هاتمە بەرهەیوان • دانیشتین • وتی: بەم‌جەژنە بەتەنها لەژوورەوە ڕابواردنی تۆ ئەزانم لەبەر ڕووتی‌یە • ڕووت نی‌یە بچیتە ناو خەڵق • منیش لە فەقێ‌یەتی‌یا ڕووتی‌و غەریبیم بەخۆمەوە دیوە • با حیکایەتێکت بۆ بگێڕمەوە بۆ تەسەللیی دڵت • وتم : فەرموو • وتی : لە ئاکرێ دەمخوێند ، زۆر ڕووت بووم ، پێڵاوم نەبوو ، دەرپێکەم دڕابوو ، کەوایەکی شۆڕم[119] لەبەرابوو پشتەکەی دڕابوو ، بەری ساغ بوو ، چاکی کەواکەم هەڵدروو بوو تا عەورەتم لە دەرپێکەمەوە دەرنەکەوێت • فەقێی ئەو وڵاتەیش هەموو پۆشتەو پەرداخ‌و شۆخ‌و ئەلبیسەی جوانیان لەبەرابوو • بەهار بوو ، سێ‌شەممەو جومعە ئەچوونە دەرەوە بۆ سەحرا بۆ کەیف‌و سەیران‌و یاری‌کردن‌و زیافەت خواردن • هەرچەن فەقێکان تەکلیفیان لێ ئەکردم من لەبەر ڕووتی ڕووم نەبوو لەگەڵیان بچمە دەرەوە ، بەتەنها

---

(۱۱۸) لە دەسنووسەکەدا : ژرەوە •
(۱۱۹) لە دەسنووسەکەدا : شۆڕەم •

لـە مزگـــەوت ئەمامەوەو سەعیم ئەکرد • فەرمووی مزگەوتێـــکی زۆر خۆش‌و عەجیبی بوو ، مەدحی مزگەوتەکەی زۆر کرد •

فەرمووی ڕۆژێکی سێ‌شەممە بەتەنهـا لە ژووری مزگـەوت سەعیم ئەکرد ، تەماشام‌کرد پیاوێکی بە ســـەرو سیماو قیافـــەت ، کەڵەگەت ، بەشەوکەت ، عەبایەکی تەلەسفـــەری شان‌سورمـــەی قەدکردبوو دابووی بەســەر شانیا ، هاتە ژووری مزگەوت ، سەلامی لێ کردم‌و دانیشت ، لەبەری هەڵسام ، بەخێرهاتنم کرد ، دەستی‌کرد بە سوئال‌و(١٢٠) پرسیار ، وتی : مەدرەســە بۆچی چۆڵـە ؟ وتم : فەقێـکان چوون بۆ سەحراو سەیران • وتی : تۆ بۆچی نەچوویت‌و بەتەنیایت ؟ وتم : من حەز لە سەیران ناکەم‌و تاقەتم نی‌یە • وتی : بەخـــوا ئەزانم فەقێی ئەم وڵاتە شۆخ‌و پۆشتەو پەرداخن ، تۆیش ڕووت‌و قووتی ، پێت عەیبە ڕەفاقەتیان بکەیت • ئیتر پرسیی : خەڵقی کوێ‌یت‌و چی ئەخوێنیت‌و لەکەیەوە هاتوویت بۆ فەقێ‌یەتی ؟ منیش جوابم ئەدایەوە •

پیاوەکە لە سیمای دەرئەکەوت کـە عاجزو غەمبار بوو • دوای گفتوگۆیەکی زۆر وتی:ئەی تۆ بۆچی هیچ لە من ناپرسیت کە کێم‌و لەکوێوە دێم‌و بۆ کوێ ئەچم‌و ئیشم چی‌یە ؟ وتم : من ئەدەب ئەکەم عەرزت بکەم • فەرمووی : من فلان‌کەسم ـ گـــەورەی تائیفـــەو ساحێب دێ بوو ـ ، مەللاکم ، چواردە باری هێستر تووتنم ناردووە

(١٢٠) لە دەستنووسەکەدا : سوئال •

بۆ مووسڵ • چوارده هێسره‌که‌یش هیی خۆمــــه • چوار قه‌تارچیم له‌گه‌ڵ هێسره‌کانا ناردووه • جه‌رده داویه به‌سه‌ریانا ، ده‌س‌و پێی قه‌تارچی‌یه‌کانیان توند به‌ستووه‌و چاویان به‌ستوونه‌ته‌وه‌و ڕووتیــان کردوونه‌ته‌وه ، بـــه تووتن‌و هێسرو ئه‌سبـــابی قه‌تارچی‌یه‌کانه‌وه هه‌موویان بردوون • ئه‌ممـــا به‌عزێ لــه قه‌تارچی‌یه‌کان ناسیویانن • له‌پاشـــا ڕێبوار ده‌س‌و پێی قه‌تارچی‌یه‌کان ئه‌کـــه‌نه‌وه • ئیستـــا به‌په‌ی‌سه‌ری ئه‌و تالآنه‌وه ئه‌چم بۆ مووسڵ • دوعام بۆ بکه ، هــه‌ر نیوه‌یشم ده‌س‌که‌وێته‌وه له‌وسه‌ره‌وه که هاتمه‌وه سه‌رتابێ ده‌ستێك ئه‌لیسه‌ی چاکت بۆ ئه‌که‌م • وتم : به‌خوا ئه‌لیسه بکه‌یت یا نه‌یکه‌یت مــن دوعــای زه‌فــه‌رو نه‌جاحت بۆ ئه‌که‌م‌و ئینشه‌ئڵلا به مه‌قسوودو دڵخۆشی‌یه‌وه ئه‌گه‌ڕێیته‌وه • ناردی له بازاڕ نان‌و که‌بابیان هێنــا ، خواردمان‌و ، پیاوه‌که ئۆغری کرد •

سێ‌شه‌ممـــه‌ی دوایی هیچ ، سێ‌شه‌ممه‌ی دوایی‌تر پاش پانزه ڕۆژ لــه چه‌شنی وه‌زعی پێشوو مه‌دره‌سه چۆڵ‌و فه‌قێ لــه سه‌یران بوون‌و مــن به‌ته‌نها له ژووری مزگه‌وتا سه‌عیم ئه‌کرد ، ته‌ماشام کرد پیاوه‌کـــه هـــاته‌وه ، وه‌ك شێرێك بێته ژووره‌وه ، به ڕووخۆشی‌و مه‌سرووری‌و قسه‌ی خۆشه‌وه هاته ژووری مزگه‌وت ، سه‌لامی کردو موسافه‌حه‌ی له‌گــه‌ڵ کردم‌و دانیشت‌و وتی : مژده‌ت به‌مێ بـــه تووتن‌و هێسرو که‌په‌نه‌ك‌و ئه‌سبابی قه‌تارچی‌و کــه‌ژوو و گوریسی باره‌کـــان هه‌موومم وه‌رگرته‌وه ئیللا نیـــوه فه‌رده‌یه‌ك تووتن نه‌بێ داغــان‌کرابوو و خـــۆم ده‌ستم لێ هه‌ڵــگرت‌و جه‌رده‌کان گیران‌و

حەپس کران • سوبحانەڵڵا جاری پێشوو چەن عاجزو غەمگین بوو و ئـەمجارە نەوعێکی‌ترو پیاوێکی‌تر بوو • لەپاش قسەو حیـکایەت‌و ئیستیراحەت‌کردن وتی : هەڵسە بچین بۆ بازاڕ • بردمی بۆ بازاڕ ، هـەر لـە کڵاو هـەتا پێڵاو دەستێك ئەلیسەی چاك‌و جوانی بۆ کڕیم هـەتا بەندەخوێن‌و سابوون‌و کنـدرو دەزوو و بەعزێ شتی‌تر کـە پێویست بێت‌و میقدارێك پارەیشی دامێ • ئەمجا ئەو ئۆغری کـردو منیش بووم بە ئینسانێکی‌تر •

مامۆستا مـەلا مەحموود ئـەم قسـە خۆشەی زۆر بەجوانی هۆنی‌یەوە ، لەپاشا فەرمووی عاجز مەبە ، بەشکم خوای تەعـالا واسیتەیەکیش بۆ تۆ بنێرێ کـە ئـەم ڕووت‌ڕقووتی‌یەت دەفع‌کات ، سەبرت بێت ، قسـەی مامۆستا وەك ئیلهام وابوو • بە چەن ڕۆژێـکی کـەم ، دوای ئـەم قسانە ، پیاوێك لـە بۆسـکێن ئەمری حـەقی بەجێ‌هێناو مـرد • مەڕی زۆر بوو ، نیوەی کرد بە وەسیەت کـە سێ‌یەکی نیوەکەی سەربڕن بۆ فەقیران‌و سێ‌یەکی بدەن بە فەرش بۆ مزگەوتان‌و سێ‌یەکی بکەن بە ئیسقات بۆ کەفارەتی نوێژو ڕۆژووی• مامۆستا کردمی بە شەریـکی ئیسقات‌و فەرمووی قورئانی لەسـەر بخوێنە • لەپاش ناشتنی فەرمووی لەسەر قەبرەکـەی بخوێنـە هەتا ئێوارە وەسڵی جومعەی بـکە • ڕۆژی پێنج‌شەممە بوو • وەلحاسڵ بـە حیسسەی ئیسقات‌و پارەی قورئان خوێندنەوە من نزیکی حەفتا قڕانم بەرکەوت کـە جێگای سی دیناری ئیستەی ئەگرت ، بەڵکو قڕانێکی چل‌وپێنج ساڵ لەمەوپێش موقابیل بە دینارێکی ئیستە بوو •

تەسادوف تەعزیە نەبڕابوەوەو مەڕەکان نەفرۆشرابوون ، لـە شاری کۆیێوە کاغەزێـکی خاڵم بۆ هات کەوا خەریکم بچمـەوە بۆ سـولەیمانی‌یە ، ئەگـەر زوو نەگەیتـنـە کۆیێ کتێب و ئەسبابت ئەبەمەوەو ئەڕۆم • منیش لەتاوا لەسـەر پارەکە نەوەستام ، چـووم بۆ کۆیێ ، کە تەحقیقم کرد ڕۆیشتبوو • زۆر عاجز بووم و خەفـەتم زۆر خوارد • دڵم تەواو پەرێشان بوو • ئەی هاوار ئەم خاڵەم منی فریب‌دا بۆ فەقێیەتی بە قەراری چـوار سـاڵ ، کـەچی ساڵی نەبردەسەر • تاقـەتم نەبوو بـگەڕێمەوە بۆ بۆسـکێن • پایز بوو ، گـەڕام بە مزگـەوتانا • لەبەر(١٢١) ڕووتی‌کـەس جێـگای نەدەکردمەوە • ناچار چوومە مزگەوتی ڕەشە • پاش جامی دەستم کرد بـە فیعلە سەعدوڵلا(١٢٢) لای فەقێیەك کـە زۆر کەودەن بوو • وددەیەك لەگـەڵم ڕابوارد ، بەینمان تێکچوو • زستان هـات • گەڕام ، جێگام نەبوو • فەقێیەك خەڵقی وڵاتی سولەیمانی‌یە پرسیی وتی : ئەوە تۆ هیچ پارە شك‌نابەیت ، بۆچی وا ڕووتی ؟ حیـکایەتی پارەی بۆسکێنم بۆ کرد کـە ئینتیزار ئەکەم مامۆستا مـەلا مەحموود بۆم بنێرێت و چەن کاغەزم نووسیوە • وابزانم کاغەزی پێ‌ناگـات • فەقێکە حوکمی لێ کردم ، وتی : ئەبێ سبەی بچیت بۆ ئەو پارەیە • بەقسەم کرد • بە خۆشی‌و سایەقـە چووم بۆ بۆسکێن • پارەکـەم وەرگرت ، لـە حەفتا قران شتێکی کەم بوو • گەڕامەوە بۆ کۆیێ • تووشی کاروانێك بووم ، هێسربار ، بۆ کۆیێ ئەچوون • لەگەڵیان

---

(١٢١) لە دەستنووسەکەدا : لەبە •

(١٢٢) فیعلە سەعدوڵلا: کتێبێکی نەحوە هەر باسی (فعل)ی تیایە •

بووم تا بناری هەیبەت سولْتان ، زستان بوو ، هەوری هێنا ، کردی بە باو باران ، ڕەهێڵەو بەفر ، پەنابەخوا کاروانو قەتارچی سەریان لێ شێوا ، من هەیپێم لێ کرد ، کاروانم بەجێ‌هێشت ، سەرکەوتم بۆ سەر کێوی هەیبەت سولْتان ، لەوێوە چاوم لە دێیەك بوو ، ڕاست بەرەوخوار داگەڕام بۆ دێکە ، گەیشتمە دێکە، ڕووم‌کردە مزگەوت ، قەڵەباڵغی تێدا بوو ، کە چاویان پێم کەوت لە تەوقی سەرم تا پەنجەی پێم چۆڕاوگەی ئاو ئەهاتە خوارێ ، ئاگریان بۆ خۆش‌کردمو لە ماڵان کراسو ئەلبیسەیان بۆ هێنام ، ئێوارە بوو ، ئەهلی دێکە هەموو لە مزگەوت بوون ، پیاوێکی کۆییش میوان بوو ، سەرکەوای لەبەر خۆی داکەن ، دای‌پێم ، کردمەبەرم ، پارەکەم لە گیرفانم هێنایە دەرەوە خستمە گیرفانی سەرکەوای کابراوە ، هەرچی جلم بوو بردیانە ماڵان وشکی‌کەنەوە ، ئیستراحەتم کرد ، گەرمم بووەوە ، ماندووم حەسایەوە ، پێم‌وایە ئەگەر دانەگەڕامایە بۆ ئەو دێیەو هەر بڕۆیشتمایە بۆ کۆیێ ، لە بناری هەیبەت سولْتان بەهیلاك ئەچووم ، سبەینێ جلەکانیان بۆ هێنامەوە ، کردمە بەرم ، لەبیرم نەبوو پارەکەم لە گیرفانی سەرکەواکە دەربهێنم ، کابرا وتی : فەقێ سەرکەواکەم قورس بووە ، شتێك لە گیرفانیایە ، وتم : ئەها ، ئەرێ‌وەڵڵا ئەوە(١٢٣) پارەیە ، ئاخر لەسەر ئەو پارەیە وەخت‌بوو(١٢٤) دوێنێ بمرم بەهیلاك بچم ، حیکایەتم بۆ کرد ،

---

(١٢٣) لە دەسنووسەکەدا : ئەو .
(١٢٤) لە دەسنووسەکەدا : وەختم .

وتی : بەڕاستی عاقڵیت کرد کە داگەڕای بۆ ئێرە • ئەگەر بڕۆیشتبای[١٢٥] شەوت بەسەرا ئەهات‌و بەهیلاك ئەچوویت • خوا ڕەحمی پێ کردیت • پارەکەم لێ وەرگرتەوەو هاتمەوە بۆ شاری کۆیە • سەرتاپا ئەلبیسەی چاکم پێ کردو بووم بە کوڕێکی‌تر •

مەلا قادری ژێ موستەعیدێکی قابیل بوو لای مەلا محەممەدی کۆیێ ، ئەیناسیم • چەن‌جار لەوەوپێش چوومە لای بۆ جێگە ڕای‌نەدەگرتم • لەپاش ئەمە کە پۆشتەو پەرداخ بوومەوەو بووم بە ئینسان ، خۆی بە دەمی خۆی پێی‌وتم : کاکەی حەمە ئێستە جێگا هەیە ، وەرە • وتم : بەخوا مامۆستا نایەم • وتی : بۆچی ؟ وتم : لەمەوپێشیش جێگا بوو ، لەبەر ڕووتی ڕات‌نەدەگرتم • ئێستە ئەمبینی پۆشتەو پەرداخم ، خۆت بە دەمی خۆت پێم ئەڵێیت • غەرەزم ئەمەیە ڕووتی بێ‌حورمەتی‌و بێ‌ئیعتیباری‌یە • خەڵق تەماشای سەرو سوورەت ئەکەن‌و زاهیربینن • کەوابوو مەسئەلەی «کەوا بخۆ» ڕاستە • ئەو پارەیە فریام‌کەوت‌و هەر تەواو نەدەبوو و تەفائول بە خێرەکەی مامۆستا مەلا مەحموود بە حیکایەتی خۆی کە کردی ، سەرگوزەشتەکەی لە منیشا هاتەدی • خوا عەفووی کات •

زستان لە کۆیێ مامەوە • بەهار چووم بۆ کەرکووك • لە مزگەوتی حاجی ئەحمەد ئاغا کە عەلی حیکمەت ئەفەندی مودەڕڕیسی بوو ، دامەزرام • حیسام‌کاتیم[١٢٦] خوێند • لەو موددەیەدا مەلا

---

(١٢٥) لە دەسنووسەکەدا : بڕۆیشتیای •
(١٢٦) حیسام‌کاتی : کتێبێکی لۆجیکە •

شێخ جەلالی ترپەسپیان بەسەفەر هاتە کەرکووك • مولاقاتمان بوو • وتی : تۆ سێ پوورزات لە ترپەسپیانن ، چەن جار کاغەزیان بۆت نووسیوە کە بێت بۆلایانو زۆر ئارەزووت ئەکەن ـ لە حەقیقەتا کاغەزێکیان هاتە کۆیێو پێم گەیشت • وتی : وەرە با بچینە ترپەسپیان ، لەوێش بخوێنە • موافەقەتم نەکرد ، ئەمما وەعدەمدا کە موددەیەکی‌تر دێم بۆ هەولێر • پاش موددەیەك تووشی لەرزوتاو سێبەرۆ بووم • مامۆستام کە مەلا مەجیدی دوولکانی بوو ، وتی : ئەچم بۆ دەشتی هەولێر بۆ هەڵەجەو بێستانە • منیش وتم : منیش دێم دەچم بۆ ترپەسپیان •

لەگەڵ کاروانی هەولێر ڕۆیشتین • چونکە هاوینو گەرما بوو بە شەو ڕۆیشتین • پاش هەتاو کەوتن گەیشتینە کۆپری • نۆرە سێبەرۆم بوو تا دایگرتم • بەنەوعێ نەمزانی شکڵی شاری پردێ چۆنە • ئێوارە وتیان : هەڵسە(١٢٧) ، کاروان بارئەکات • دوایان کەوتم • شەو بەسەرا هات • مانگاشەو بوو • ئەسەری لەرزوتاکە لە بەدەنما مابوو ، جارجار لە کاروان دوائەکەوتم(١٢٨) • لەبەر ناڕەحەتی‌و ئێشی خۆم دەستم‌کرد بە گریان•هیچ چارەیشم نەبوو • غیرەتم ئەنایە بەرخۆم • دوایان‌ئەکەوتم • لە دەورەی نیوەشەوا بەجێ‌مابووم • قەتارچی‌یەك دەسی بە ئاو ئەگەیان • کاروان تێپەڕیبوو • قەتارچی هەڕای‌کرد بگاتە کاروان • کە گەیشتە من ، زانیی

---

(١٢٧) لە دەسنووسەکەدا : هەڵەسە •

(١٢٨) لە دەسنووسەکەدا : دواکەوتم •

نەخۆشم • وتی : کاکە فەقێ ! بەقوربان بۆکوێ ئەچیت ؟ وتم : بۆ ترپەسپیان • وتی : بابە گیان تۆ بێتە هەولێر چوار سەعاتە ڕێ لە ترپەسپیان دوورئەکەویتەوە • وتم : ئەی چی‌بکەم ؟ وتی : ئەوا گەیشتینە کاریزی قوشتەپە ، لەوێ لادە • ترپەسپیان نزیکە • سبەینێ ئاوەکە بگرە ، ئەتباتە ناو دێی ترپەسپیان‌و زۆر نزیکە • ئیستە ئێمە هاین لە ئاقاری ترپەسپیان • منیش لەبەر ناساغیی بەدەن‌و ماندووبوون بە دەرەجەیەك پەرێشان بووم ، جار جار بەرێوە خەوم لێ ئەکەوت(١٢٩) • نەمتوانی هەڕاکەم بگەمە کاروانەکە ، لەبەرئەوە بە قەتارچی‌یەکەم وت ، وتم : کاکە گیان نەخۆشم ، بوخچەی کتێب‌و لێفەکەم بە هێسری فلان قەتارچی‌یەوەیە ، ناتوانم بیگەمێ وەریانگرم • قەتارچی بەگورجی هەڕای‌کرد بوخچەو لێفەی هێنا • هەتا ئەم کەین‌و بەینە کرا گەیشتینە ئاوەکە • وتی : ها ، ئەوە ئەسبابەکان‌و ئەم ئاوە ئەچێتە ناو دێی ترپەسپیان ، بەرت نادا •

نازانم چەن سەعات(١٣٠) شەوی ماوە • ئەوەندە کفتم بەحاڵ هۆشم هەیە • لە قەراخی ڕێگەکە لێفەکەم داخست ، بوخچەم نایە ژێر سەرم • وەك کوتەك بدەن(١٣١) بە بناگوێما ، خەوم لێ کەوت ، ئەمما چخەوێك ؟ ئیستەیش لەزەتی لە دڵم نەچوەتە

---

(١٢٩) لە دەسنووسەکەدا : ئەکەوت‌و •
(١٣٠) لە دەسنووسەکەدا : ساعات •
(١٣١) لە دەسنووسەکەدا : بدە •

دەرەوە • وەختێ خەبەرم بووەوە ، ڕۆژ بەرز بوو و قاڵبم کەوتبوە سەر ئارەق • هەڵسام چوومە سەر ئاوەکە(١٣٢) دەستنوێژم شۆشت و تەپ و تۆزی ڕێگەم لە خۆم کردەوە • ئنجا نواڕیم مەملەکەتێکی چۆڵ و هۆڵ • بە قەراخی ئاوەکەدا(١٣٣) قەدەرێك ڕۆیشتم ، گەیمە بێستانەوانێك ، سوئالی قوشتەپەم لێ کرد ، وتی : ئەو چالایی یەدایە • وتم : من بۆ تربەسپیان ئەچم • وتی : کەوابێ مەچۆرە ناودێ • لێرە وا بڕۆ ، دوو دێ دەرئەکەوێت • ئەوی پێشمەوەیان پلنگەیە ، ئەوی ئەولایان تربەسپیانە • دێکە دیارە • وەکو تەعریفی بۆ کردم ، ڕۆیشتم تا گەیشتمە تربەسپیان • بەڕاستی ئەو قەتارچی یە چاکەیەکی باشی لەگەڵ کردم و خستمیە نیستیراحەتەوە ، خوا عەفووی کات •

بە پرسیار چوومە مزگەوت • دنیا زۆر گەرم بوو ، چونکە هاوین بوو • تەماشام کرد لەناو مزگەوتا حەوزێکیان کردبوو ، پڕ بوو لە ئاو • بە توێی کراس و دەرپێ فەقێکان قاچیان داهێشتبوە ناو ئاوی حەوزەکە لەگەرما • تمەز لە بەیانا بەفێنکی ئاویان تێ دەکرد بۆئەمەی کە بە ڕۆژ خۆیانی پێ فێنك کەنەوە • سەلامم کرد • جوابیان سەندەوە ، موبالاتیان پێ نەکردم • شێخ جەلالیش دانیشتبوو ، نەیناسیمەوە پاش یەك دوو دەقیقە وتی : ئەرێ تۆ فلان کەس نیت؟ وتم : بەڵێ • لەبەرم هەڵسا • جێیان کردمەوە • پاش

---

(١٣٢) لە دەسنووسەکەدا : ئاوە •
(١٣٣) لە دەسنووسەکەدا : ئاوەکە •

چەن دەقیقەیەك ناردی خەبەریاندا بە باوكی پوورزاكانم • سەید ئەحمەدی سەرگەڵوویی هات بۆ مزگەوت •

مەرحووم باوكم ئەووەڵی تەدریسی لە كەركووك لای شێخ حسێن باوكی سەید ئەحمەدی خانەقا بووە • پاش چەن مانگێك چووەتە هەولێر ، مودەڕڕیسی شێخ ئەبووبەكری هەولێر بووەو دەرسی بە كوڕانی شێخ وتووە كە شێخ عەبدوڵڵاو شێخ محەممەد ئەمینو شێخ عەبدولڕەحمان بوون • شێخ ئەبووبەكر زۆری خۆشویستووە • والیدەم لە ماڵی شێخ ئەبووبەكر ئیمامەتی بۆ ژنان كردووە • پوورێكم لای باوكم بووە ئاڵتوون ناو كچ بووە ، سەید ئەحمەد ناوێكی سەرگەڵوویی خزمی سەید ئەحمەدی خانەقا بە فەقێیەتی كەوتووەتە هەولێرو لە خانەقای شێخ ئەبووبەكر بووە ، بە واسیتەی شێخو كوڕانی شێخەوە داوای خوشكەكەی باوكمی كردووە • باوكم قسەی نەشكانوون • بە نەتیجە باوكم هاتۆتەوە بۆ وڵاتی سولەیمانییە • پوورەكەم لە دەشتی هەولێر ماوەتەوە • وابزانم لە دەوری ڕشانەوەدا پوورەكەم مردووە ، كوڕێك شێخ محەممەدو دوو كچ عایشەو فاطمە لێی بەجێمابوو ، ماڵیان لە ترپەسپیان بوو •

لە ترپەسپیان بە فەقێیەتی دانیشتم ، فەقەت وەزعی ئەوێم بە دڵ نەبوو ، لەبەر ئەم سەرگوزەشتەیە : مەلا شێخ جەلال لەگەڵ مەلامحەممەد ئەمینی برای مودەڕڕیسی مێرغوزار ژنبەژنیان كردبوو خوشكیان دابوو بە یەكتر • خوشكی مەلا حەمەدئەمین گۆیا بە كچ

دەرنەچووبوو ، لەبەرئەوە شێخ جەلال ناردی‌یەوە بۆ مێرغوزارو خوشکەکەی ئەویشیان هێنابۆوەو خوشکەکەی دڵی بە مەلا حەمەدئەمینەوە بوو • ئەڵێن جوابی ناردبوو کە بێن بەدوامـا بمبەنەوە • فەقێی مێرغوزار بە شەو ئەهاتن کە لە ترپەسپیان ژنەکەی مەلا حەمەدئەمین بدزنەوە • فەقێی ترپەسپیانیش بە تفەنگەوە وەکوو قوڵو حەرەس بەدەورەی دێدا ئەگەڕان • ئاخری چونکە دزو ماڵخۆ یەك بوون ، فەقێی مێرغوزار ژنەکەیان دزی‌یەوە فڕانیان بۆ مێرغوزار ، بۆ مەلا حەمەدئەمینی مێردی • ژنی شێخ جەلالیش کە خوشکی مەلا حەمەدئەمین بوو لە ماڵی براکانی مایەوە ، ئاخری ڕەدووکەوت ، هەشتا لیرەیان دا بە مەلا شێخ جەلال تەڵاقی‌دا • عەجەبتر ئەوەبوو کە شێخ جەلال سوێندی خوارد کە ئەو خوشکەم نابێ ڕووبکا بە ماڵی منا حەتتا بە مردوویشو ئیتر خوشك‌و برایەتیمان لەبەینا نەما • وە ساڵی دوایی لە ترپەسپیان بووم ، فەقێی ئەو دەعوەتی فەقێیانی چەن دێیەکیان کردبوو ، زیافەت بوو ، لە حەوشی مزگەوت فەقێ هەڵئەپەڕین ، بێ‌خەبەر لە هەموو شتێك • لەپڕ وتیان وەڵڵا جەنازەیەك هات • مەعلوومبوو کە جەنازەی خوشکی مەلا شێخ جەلال بوو • فەقێکان پەکیان‌کەوت ، هەڵپەڕکێیان تێکدا • مەلا لە ماڵەوە بوو ، کە ئەم خەبەرەی زانی نەیهێشت جەنازەکە بهێننە ماڵی • بە ئەهالیی وت : بچن بینێژن‌و ، هاتە مزگەوت بە تووڕەیی سوێندی خوارد لە فەقێکان کە نابێ ئەم شایی‌یە تێکدەن‌و ، (بالخاصە) بە فەقێکانی

خۆی وت هەرچی هەڵنەپەڕێت دەری ئەکەم • ناچار دەس کرایەوە بـــە شـــایی • ئەهلی دێـــکە جەنازەکـــەیان ناشت ، مـــەلا خـــۆی تێ نەگەیان • لەبەر خۆشیو سەیری ، ئەم ماجەرایەم نووسی •

ئنجـــا لەبەر وەزعی‌یەتی بەینی فـــەقێی ترپەسپیانو فـــەقێی مێرغوزار دڵم بە دانیشتنی ترپەسپیانەوە نەبوو • تەسادوف مامۆستای کەرکووکم مـــەلا مەجیدی دوولـــکی هـــات بۆلام بۆ ترپەسپیان بـــە دیدەنیو بۆ ئەمـــە کـــە وتی من ئەچمە هەولێر بۆ مزگەوتی حاجی قادر ، تۆیش وەرە • لەسەر ئەو قەرارە چەن ڕۆژێك لەوەودوا بـــە ناوی سەفەرەوە چووم بۆ شـــاری هەولێرو نەهاتمەوە بۆ ترپەسپیان • لـــە مزگەوتی حاجی قادر دامەزرام • چەن مانگێك لەوێ بووین • ئنجا مـــەلا مەجید وتی : مەلا فەتاحی خەتێ ماڵی هاتووەتە دیبەگە ، با بچین بۆ ئەوێ • دەستە فەقێ‌یەك بووین موستەعیدو سوختـــــە ، چووینە دیبەگە • زۆر قەڵەباڵغ بوو ، شازدە حەفدە فەقێی تێدابوو و مەدرەسەیەکی عومدە بوو •

لـــە دیبەگـــە مامـــەوە تا زستان بەفرە گەورەکەی مەشهوور ١٣٢٨(١٣٤) پەیدابوو و ١٣٢٩(١٣٥)یشی گرت ، کە موتبیق بوو و مانگێک زیاتر دەوامی کردو ئەوانەی کـــە زۆر پیر بوون نە بەفری‌وا بەدەوامیان دیبوو و نـــە بیستبوویانو ، ئاسكو حەیواناتی دەشتو

---

(١٣٤) ڕێکەوتی ١٩١٠ ئەکا •
(١٣٥) ڕێکەوتی ١٩١١ ئەکا •

کێوی فەوتانو ، زۆر تەسادوفی کردبوو کە ئاسك بێپەروا خۆی ئەکرد بەناو دێهاتداو خۆی ئەکرد بەماڵاناو ، مەشهوور وابوو سێ گەلەگورگ بەدەشتا وەك هار لەبرسا ئەگەڕانو ئەوی تووش بوونایێت لە ئینسانو حەیوان ئەیانخوارد ، حەتتا بیستم سواریان لەسەر پشتی وڵاغ هێنابوە خوارەوە(١٣٦) بە خۆیو وڵاغیەوە خواردبوویانو ، تفەنگی بێبووە دەستی گۆی نەکردووە دەستۆکەری بکاتو ، ئەنواعی ماجەراو حیکایات لەو بەفرە ئەستوورەدا نەقڵ ئەکرا کە جێگای حیرەت بوو و ئایەتێك بوو لە ئایاتی خوای تەعالا • لە دیبەگە بووم کە بەفرەکە باریو دەوامی ئەکرد • منیش بە واسیتەی ڕاتبەکردنی ناودێ لەو بەفرەدا زۆر ناڕەحەت بووم • گەلێ ڕۆژ سەگ گلاوی ئەکردمو خۆم دائەشوشت • حەتتا ڕۆژێك چەن سەگێك بۆم هاتن ، هەردوو دەستم گیرابوو بە دوو زەرف چێشتەوە ، ناچار زەرفێ لە چێشتەکانم هەڵڕژان بە دەموچاویانا •

جەنابی مەلا بە ئەحواڵی منی زانی ، فەرمووبووی ئەوکوڕە ئەگەر لە مەدرەسەیەکیتر بێت موستەعیدە ، ڕاتبەی ناودێی پێ مەکەن ، با ئیشی حوجرە بکات • ئەکسەریان ڕازی بوون ، بەعزێکیان قەناعەتیان نەکرد • مەخسووس مەلا ئەسعەد ناوێکی مەریوانی بە خۆیو سوختەیەوە ئیسراریان کرد لەسەرئەوە کە ئەبێ ڕاتبە بکات ، ئەنجا نازانم لە غەرەزی مامۆستام بوو یان لەبەر

(١٣٦) لە دەسنووسەکەدا : خوارە •

خۆم • منیش ڕقم لەو وەزعە هەڵسا • لەو تەنگ‌و چەڵەمەدا ، لەو بەفرو شیددەتەدا قەرارمدا بچمەوە بۆ ترپەسپیان لە داخی ئەو نامەردانە • ئەسبابم پێچایەوە ، دامە دەس مامۆستام • کە زانیی ئەڕۆم ، زۆری هەوڵدا ، وتی خۆت ئەفەوتێنی ، گورگ ئەتخوا • حیرس گرتمی‌و بە هەوای موقتەزای گەنجی کە شوعبەیەکە لە شیتی ، بەو فەرتەنەیە عەزمم‌کرد لەسەر کۆچ‌و گوێم‌نەدایە ئامۆژگاریی کەس • دوو دەرپێم بوو هەردوکیانم لەپێ‌کردو زۆر چاك خۆم پێچایەوە ، لەچکم کرد ، سەرو ملم پێچا بە دوو جامانە ، فەقیانەکانم لە دەس‌و باسکم ئالاند ، تەنها دەم‌و چاوو دەسم بەدەرەوە ما • کەوتمە ڕێگاو بە زورگا هەڵگەڕام ، سەرەژوور ، تەقریبەن لە عومری حەقدە ساڵی‌یام‌و جەنگەی قووەت‌و تاقەتی گەنجیمە ، باکم نی‌یەو ماندووبوون نازانم چی‌یە ، تا ئەژنۆم بەفرەو دنیا تاریك‌و تەمە • ئەمما چونکە بای نەبوو و هەوا خۆش بوو حیسسی سەرمام نەدەکرد • (بحول الله وقوته) زوو گەیشتمە سەر زورگەزرار ، دانیشتم ، ئیستیراحەتم کرد ، جگەرەم خوارد ، چەن ئایەت‌و دوعام خوێند • ئەنجا سەرەوژێر داگەڕام بە دیوی باقرتەدا ، ڕێگا دیار نی‌یە ، لاپێ‌یە • زۆر جار ئەکەوتم ، تا پشتێنەم ئەکەوتە بەفرەوە ، گەلێ کەڕەت بەلادا ئەکەوتم ، هەڵئەخلیسکام • ئەمەندەم هەڵس‌وکەوت کرد تەواو ماندوو بووم •

بە مەزەننە نزیك‌بوومەوە لە بناری زورگەکە ، دانیشتم ، تەماشایەکی دوای خۆم کرد بۆ سەر زورگ ، تارمایی‌یەکم دی

بۆرو قەبە ئەجوولاْنو بەرەو خوار ئەهاتن • ترسام کـــە گەلـــە گورگ بن ، مووچڕکە بەبەدەنما هـــات • هـــەناسەم سوار بوو ، دیققەتمدا کـــە نزیك بوونەوە زانیم گورگ نین ، سێ هێسر سواری شوانکارەی قەراج بوون ئەچوون بارەکا بێنن بۆ قەراج بۆ مـــەڕو حەیوان • هەرسێکیان کەپەنەکیان بەسەرەوە بوو ، من دانیشتبووم لـــە دوورەوە ، دەنگیان دام ، جوابمدایەوە ، زۆر کەوتنە پەکوو پەکوو بۆ حاڵی منو گەلێ بەزەیییان پیاما هاتەوە • یەکێکیان لـــە یەکێکیانی خوڕی وتی[١٣٧] : کوڕە خۆ فڕێدە خوارێ ، هەڵگرە بیخەرە سەر پاشـــکۆم • کابرا دابەزیو سواری پاشکۆی ئەوی تری کردم ، کەپەنەکەکەی دا بەسەرما ، ئنجا کەوتینە سوئالو جواب ، زانییان کـــە فەقێم ، وتی : بۆکوێ دەچی ؟ وتم : بۆ ترپەسپیان • وتیـــان : ئێمە هـــەتا باقرتە ڕەفیقی تۆین ، وتم : بمگەیەننە باقرتـــە باکم نییە چونـــکە مەلاکەی ئەوێ مـــەلا سەید خدر فەقێی باوکم بووە • وتیـــان : بەسەر چاو ، لـــە بەردەمی حوجرەی فـــەقێ داتئەبەزێنین • بەڕاستی مەردایەتییان کردو دەلیلێکی خێر بوون بۆ مـــن • ماندووم حەسایەوە •

گـــەیشتینە باقرتە ، بەردەمی حوجرە ، بانـــگیان کرد : فەقێ وەدەرکەون ، میوانێکمان بۆ هێناون • دابەزیم ، چوومە حوجرە ، هـــەموو فەقێکان ســـەریان سووڕماو تەعەججوبیان کرد • ئاویان بۆ گـــەرم کردم ، دەستو قاچیان ششتم • چایان لێنا • کە حیکایەتم

(١٣٧) لە دەسنووسەکەدا : وتم •

بۆ ئەکردن هەروا سەرسام ئەبوون،ئەیانوت: خوا بەکەرەم‌و ڕەحمی خۆی نەجاتی‌داوی•ماجەرای ئەو سەفەرو فـەلاکەتەم(١٣٨) کـە بەسەراهات‌و نزیك بوو بە هیلاك بچم ، تەفسیلی دەوێت • بەکورتی بڕیمەوە • خۆلاسە شـــەو لـە باقرتە مامەوە • سبەینێ بە خۆشی گەیشتمە ترپەسپیان • لام‌وەهایە پاش چـــل شەو زیاتر ناردم بۆ دیبەگە بۆ بوخچەو ئەشیاکانم • بەهـــاری دوای ئـەو بەفرە بوو سەرگوزەشتەی شاییی فەقێکان کـــە تێـــکەڵ بە شین بوو وەکو ڕابووردو نووسرا •

لـە ترپەسپیان مامەوە • زۆر ڕووت بووم‌و پوولێکم نەبوو ، هەرچۆنێك بوو ڕام‌بوارد • ئێوارەیەك سێ ئێسترسوار هـــاتن لـە حـەوشی مزگەوت دابەزین ، مامۆستام ناردی بەدواما فەرمووی : کاکەحەمـە ، ئاغای پیرداوود کوژراوە ، ناردوویانە کە سێ فەقێیان بۆ بنێرم ئیمشەو لەسەر جەنازەکـەی قورئان بخوێنن ، ئەچیت یان نە ؟ وتم : بەڵێ ئەچم • مـن‌و دوو فەقێی‌تر سوار بووین • نوێژی مەغریب لای‌دابوو گەیشتینە پیرداوود • تاوڵێکیان بۆ هەڵدابووین • جەنازەکە لەوێدا دانرابوو ، نوێژمان‌کرد ، دەستمان‌کرد بە قورئان خوێندن ، چوار کـەس بووین من‌و دوو فەقێ‌کـە ، سەیدێکی ئەوێش لەگـەڵمان ، لای خـــۆی وەك موراقیب‌و ئەمینـدارمان کـە ئێمە ڕانەوەستین • پاش عیشا نانیان بۆ هێناین • شەو درەنگێك یەك تەشیی مێوژی زراریان بۆ هێناین • چەند دەقیقەیەك بە خواردنیەوە

(١٣٨) لە دەستنووسەکەدا : سەفەرەو فەلاکەتم •

مەشغووڵ بووین • شەویێ دەستنوێژم تازە کردەوە ، لـــە شـــەقە جۆگەیەك کە بەلای دەوارەکەدا ئەڕۆیشت • کاك سەید زۆر سست بوو لـــە قورئان خوێندناو ئەو میقدارەیش کە ئەیخوێند چونـــکە زۆر غەڵەتو پەڵەت بوو ، هەر بەوەدا ڕادەگەیشتم کە غەڵەتی پێ بڵێمەوە • ئاخری ڕجام لێ کرد کە بە دەنگی نزم بخوێنێت •

سبەینێ کـــە ڕۆژ بۆوە وا کە دۆستو دوژمن لێك ئاشکرا بن نوێژمان کرد • ئەنجا وتم : کوڕینە چەندتان خوێندووە ؟ فەقێیەکیان وتی : من شازدە جزوم خوێندووە ، ئەویتر وتی : مـــن دوازدە جزوم خوێندووە • سەیدەکە وتی : بەخـوا مـــن هـــەشت جزوم خوێندووە • منیش بیستوشەش جـزوم خوێنـدبوو ، لەســـەر (والذاریات) ڕاوەستابووم ، وتم : ئەنجا خۆ هیچمان خەتممان تەواو نەکردووە • ئەگـــەر پرسییان بڵێین‌چی ؟ سەیدەکە وتی : کوڕە بڵێین خەتمی تەواومان کردووە • لەوێیش خـــەتم بە چواردە قڕانی ڕەش بوو • بە سەیدەکەم وت : بەخوا دیارە ئەمینداری چـــاکی • وتی : کوڕە لەپاشا بۆی تەواوکەن • وتم : باشە ، ئێـــوە چی‌ئەڵێن بڵێن • ئەمما من ئەڵێم(١٣٩) چوار جزوم ماوە خەتم تەواوکـــەم • وتیـــان : باشـــە • پاش هەتاوکەوتن برای ئاغـــا هـــات لەگـــەڵ جوولەکەیەکا کـــە ئەمیندارو کیسە باخەڵیان بوو ، وتیان : چیتـــان خوێندووە • سەیدەکە وتی : هەموو خەتمیان تەواوکردووە • وتم : مـــن چوار جزوم مـــاوە • جووەکە پارەی داینێ ، وتی : پارەی

(١٣٩) لە دەستنووسەکەدا وشەی (ئەڵێم) دووجار نووسراوە •

ئەمیش تەواوبدەن ، لەپاشا تەواوی(١٤٠) بـکات .

لەپاشا وتیان : ئەرێ خۆ ئیمرۆ پێنجشەممەیە با یەکێ لـەم فەقێیانە بەین بۆ سەرقەبران تا مەغریب لەسەری بخوێنێ بیگەیەنێ بە جومعە ، منیان ئینتیخاب کرد . قەبرستان دوور بوو . هێسرێکیان هێنـا ، سواربووم . بۆ دەمی نیوەڕۆ ئەنجـا دفنی تـەواوبوو و گەڕانەوە . پیاوێك لای من مایەوە . زۆری پێنەچـوو پیاوێـکی تر هـات ، شەکرو چاو نیوەڕۆژەی هێنابوو . (ما علینا) لەسەر قەبرەکە ماینەوە تا نوێژی مەغریبمان کرد . قورئانێکی باشم خوێند . دوو پیاوەکـەو(١٤١) هێسرەکەیش لەوێ بوون . پاش مەغریب کـە نوێژمان کرد ، سواربووم . زەلامەکان بە گورگەلۆقەو منیش بـە سواری ، ڕۆیشتین . بۆ عیشا گـەیشتینەوە پیرداوود . شـەوێ خزمەتێـکی باشیـان کردم . سبـەینێ ، لەبیرم نەمـاوە ، پەنجـا قرانێکیان دامێ کە جێگای(١٤٢)بیست دیناری ئیستەی پڕئەکردەوەو مـن ئـەو پارەیە لە بەرەکەتی ئـەو ڕاستییەی ئەزانم کـە گوتم خەتمم تەواو نەکردووە چوار جزوم ماوەو بەسواری هاتمەوە بۆ تربەسپیان . کـە چووم بۆ هـەولێر ، ئەو پارەیە سەرتاپا لیباسم پێ کرد ، زۆری مابۆوە .

لـە سەرگوزەشتەی ئەو زستانە کـە لـە تربەسپیان بووم ،

---

(١٤٠) لە دەسنووکەدا : تەواو .
(١٤١) لە دەسنووسەکەدا : پیاوەکە .
(١٤٢) لە دەسنووسەکەدا : جێگا .

ئاغاکەی ئەوێ سلێمان ئاغا ئەغڵەب شەوی سێشەممەو جومعـــان دەهـــاتە ناو فەقێیان ، یاریو سوحبەتیان ئەکرد ، گەلێ شـــەو گۆرەوی‌بازی‌یان ئەکرد تا نیوەشەو . شەوێك لەســـەر دڵخـــواز گۆرەوی‌بازی کرا ، سلێمان ئاغاو دەستەی بردیانەوە ، پیاوێـــکی چەتەوڵی لۆق‌درێژی بوو هەڵسا فەقێیەکی کرد بە (پێچاڵ) ســەری بــە دیوارەوە(١٤٣) نووســـان ، لاقانی بێ دوورخستەوە ، فەقێیە بچـکۆلەی کرد بە (مەکووك) ، خـــۆی بۆ (جـــۆلا) ، فـــەقێ مەکووکەی خستە بەینی دیوارو لاقانی فەقێ پێچاڵەوەو کۆمانیەوە وەکوو رکووع ، فچکێکی بۆ ئەکردو یەك ئەژنۆی ئەدا بە قنـــگی فەقێ مەکووکا ، ئەیگەیانە ئەودیو ، کوتێکی باشیشی ئەدا بـــە فەقێ پێچـــاڵەوە ، لـــەودیوەوە فـــەقێ مـــەکووکی وەرئەگێـــڕایەوە ، ئەژنۆکەی‌تری بە هێزی خۆی ئەدا بە سمتی فەقێکەدا ، ئەیوت : فچك ، بە شێوەیەکی سەیرو ، کوتێکی قایمی ئەدایەوە بە فـــەقێی پێچـــاڵا ، مەکووك ئەهاتەوە ئەم‌دیو ، دەی دەی تا چـــەن جـــار وای‌لێ‌کردن تا ماندوو بووین .

فەقێ ڕقیان هەڵگرت . شەوی پاشوو هەرچەن شەوی موتالاو دەرسیش بوو ئەمما هـــەر بۆ حەق‌سەندن ناردیان بەدوای سلێمان ئاغا ، بەدەستەیەوە هاتن ، گۆرەوی‌بازی دامـــەزرایەوە لەســـەر دڵخواز ، خولای من وتۆ کردی(١٤٤) فەقێ بردیانەوە ، وتیان : بابە

(١٤٣) لە دەسنووسەکەدا : دیوارە .
(١٤٤) لە دەسنووسەکەدا : کرد .

چیتان ئەویٚ ؟ تریەسپیان لەدەشتایە ، مزگەوت لە ناوەڕاستی دیٚیە ، لەسەربان قسەیەك بکە بە قایم ، هەموو دیٚکە گویٚیان لیٚیە . فەقیٚ حوکمیان کرد لە ئاغا ئەبیٚ بچیتە سەربانی مزگەوت ، بە دەنگی بەرز بانگ کەیت سیٚ جار : کوڕە هۆ ئاوایی تریەسپیان ! ئیمشەو کەس کەر نەگێت ، نۆرە کەرگانی(١٤٥) سلێمان ئاغایە ، وتی : کوڕە ئامان ، دەخیل ، دەستم دامێنتان(١٤٦) ، ئابڕووم ئەچێت . ڕجاتان لیٚ ئەکەم هەرچەن ئەڵێن شەکروچا ئەیدەم ، ئەم پەندەم پیٚمەدەن ، کەڵکی نەگرت . وتیان : وەڵڵا غەیری ئەوە بە هیچ ڕازی نابین . ئەبێت بیشقیرێنی . ئەگەنە(١٤٧) حیسابی ناکەین . چارە نییە . سلێمان ئاغایان بردە سەر بانی مزگەوت . لەگەڵ ئەوەڵ جار بانگی کرد : هۆ ئاوایی تریەسپیان ! هەرچی لە ماڵان بوو هەمووی هاتەدەرەوە ، حیرەت و تەعەجوب گرتیەوە سیٚ جار بانگی کرد(١٤٨) ئیمشەو کەس کەر نەگێت ، نۆرە کەر گانی سلێمان ئاغایە . هەردەمیٚ نادەمیٚ سخورمەیان لیٚئەدا : دەنگ هەڵبڕە ! تا سیٚ جارەکەی تەواو کرد . لە ناودیٚدا بوو بە هەرا . کە هاتینە خوارەوە عەرەقی هەڵئەڕشت و سپی هەڵگەڕابوو . بۆ سبەی لە هەموو جیٚ ، لە هەموو ماڵ باس باسی ماجەرای ئەو شەوە بوو(١٤٩) .

---

(١٤٥) لە دەستنووسەکەدا : گانی . ئەبوو (گاینی) بووایە .
(١٤٦) لە دەسنووسەکەدا : دەستت دامێنیان ، بەڵام (دامێنیان)ی ڕاستکردووەتەوەو ، (دەستت)ەکە وەك خۆی ماوە .
(١٤٧) ئەبوو (ئەگینا) بووایە .
(١٤٨) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نییە .
(١٤٩) لە دەسنووسەکەدا (بوو)ەکەی نییە .

لە ترپەسیپان مامەوە تا دنیـا گـەرم بوو • بەهۆی پارەکـەوە چووم بۆ هەولێر ، لیباسێکی جوانو پەرداخم دروستکرد • لەگەڵ مـەلا محەممەدی چنێرانی کە ئیستە لە مـەخموور عـــەرزوحاڵ ئەنووسێت ، برایەتیمان خۆش بوو و هـــەم چونـــکە جـــامیی ئەخوێندو[150] لەگـەڵی پێدائەچوومەوە ، بەهـۆی ئـەوەوە[151] تەفرەیدام بچین بۆ ئیرانێ[152] لـــە خۆشناوەتی • چـــووین • موددەیەك لەوێ ڕامبوارد ، ناخۆش نەبوو ، چونـــکە مەرحـــووم (سافی) کاك مستەفای[153] شاعیر گـــەنج بوو ، لەوێ بوو ، زۆر تەڕو خۆش خولقو لەگەڵ فەقێدا تێکەڵ بوو • زۆرتر[154] لەگەڵ ئـەو ڕامانئەبوارد •

دوایی تاقەتم چوو ، هاتمەوە بۆ هەولێر ، لە مزگەوتی مـــەلا ئەفەندی لە قەڵات لای مەرحووم مەلا عەبدوڵڵای کوڕی حاجی مەلا حەسەنی بورهانی کـــە موستەعیدی ئەفـــەندی بوو ـ دامەزرام ، دەسمکرد بە عەبدوڵڵایەزدی • چەند مانگێك پێکەوە لە حوجرەیەکا بووین • بەناو فەقێ بوو ، برنجی مەلا بوو • ڕۆژێ پێش ڕەمەزان وتی : کاکە حەمە فلان کتێبم لازمە ، لای مەلا عوسمانی بەحرکـە هـــەیە ، ئەتوانی بچیت بۆم بهێنی ؟ وتم : بەڵێ • چـــاکم کـــرد

(١٥٠) لە دەسنووسەکەدا : ئەخوێندن •
(١٥١) لە دەسنووسەکەدا (ئەوەوە)کەی نی یە •
(١٥٢) هێرانو نازەنین •
(١٥٣) لە دەسنووسەکەدا : مستەفا •
(١٥٤) لە دەسنووسەکەدا : زووتر •

بەلادا ، هـەی پێم لێ کرد بۆ بەحرکە • ناشارەزا ، هەر بە پرسیار، پێش نیوەڕۆ گەیشتمە(١٥٥) ئەوێ • کاغـەزەکەی مامۆستا مـــەلا عەبدوڵڵام دا بە مەلای بەحرکە •پاش نوێژ مەلا بە کوڕەکەی وت : بچۆ نان بێنە • کوڕە ڕۆیشت جامێ دۆو چوار نانی هێنا • زۆریشم برسی بوو ، ئەمما سێ نانم خوارد ، نانێکم پارووی شەرم هێشتەوە • مـەلا وتی بە کوڕەکەی : ڕۆڵە ! ئەوە بۆ ئەوەندەت نان نەهێنا کـە میوانەکـە تێر بخوات ؟ ئەوە ڕۆنە کـەرەمان بوو ، بۆچی نەتهێنا ؟ ئەوە بۆیە چوار نانت هێنا میوانەکە سیانی بخواو یەکێکی بهێڵێتەوە ؟ ئەنجا تفێکی لێ کرد ، وتی : کەر بە قوزی داکتدا بباە پاش نیوەڕۆ گەڕامـەوە بۆ هـــەولێر • کتێبەکەم هێنـــا بۆ مامۆستام • شـەو ڕەمەزان بوو •

چـەند مانگێك لـە هـەولێر ماینەوە • مامۆستا وتی : کاکە حەمـــە ! بێتاقەتم ، ئارەزووی سەفەرم هــــەیە ، حافزێك(١٥٦) بـگرەوە • کە گرتمەوە بـە نیازی سەفەرکردنمان ، ئەمەی هێنا : «بختم ار یار بود رخت ازین جـــا ببرم»(١٥٧) • قەراریدا کـــە بچین بۆ شاری کۆیێ ، لەوێ شەرع بخوێنێ چونکە یەك کەلیمـــە شەرعی نەخوێندبوو • ئیزنی لـە مەلا ئەفەندی خواست بەوقەرارە

---

(١٥٥) لە دەستنووسەکەدا : گەیشتەوە •

(١٥٦) دیوانی خواجـــە حافزی شیرازی ، ئەوسا باوبوو فالیـــان پێئەگرتەوە ، ئەگەر یەکەم شیعری یەکەم قەسیدەی سـەر لاپەڕەکە لەگەڵ مەبەستەکە بگونجایەنیشانەی باشی ئەبوو •

(١٥٧) واتە : ئەگەر بەخت یار بێ بارو بنە لێرە ئەگوێزمەوە •

کە بۆ ئیجازە وەرگرتن بێتەوە خزمەتی • چووینە کۆیێ • لەگەڵ گەیشتنی ئێمە ، مەلا ڕەسووڵی خاڵو مەلا ڕەسووڵی خوارزا گورووەمەری کە ناسیاوو ئاشنای مامۆستا بوون ، بە سێ سوختەوە گەیشتنە کۆیێ • هەر حەوتمان لە مزگەوتی بایز ئاغا دامەزراین• مامۆستا لای مەلا بەهائەددین دەستی کرد بە خوێندنی ئیبنوحەجەر ، تەلاق و نیکاحو ، هەموو ڕۆژێ مەلا ئەحمەدی کوڕە شوان لە مزگەوتی گەورەوە ـ چونکە میوانی مەلا محەممەد بوو ـ دەهات بۆ حوجرە ، دەرسێکی مینهاجی پێ ئەوت • ئەو زستانە زۆر خۆشمان ڕابوارد ، زۆر بەکەیف • شەوێك مەجلیس گیرابوو لە حوجرە ، زۆر قەڵەباڵغ بوو ...(١٥٨) •

---

(١٥٨) سەد حەیفو مخابن مامۆستا لێرەدا وەستاوەو تەواوی نەکردووە •

فەرهەنگۆك

ئەدوت : ئەتوت •

ئەنگوتکە هەویر : گونکە هەویر •

ئیسقات : کـەفارەتدان بە پارە بۆ مردوو لەجیـاتیی نوێژو ڕۆژووی فەوتاوی •

بەرەودوانان : ڕاونان ، شوێنکەوتنی کەسێ ، کە دیارە ئەو لەپێشەوە هەڵدێ •

بەورەشینکە : جۆرە زامێکە •

بێچوو : دراوێکی بچووکی جارانە •

پرزەبلێس : نەوسنو چاوچنۆك •

پەیـەر : لەدووگەڕان •

پێچاڵ : ئەو چاڵەی جـــۆلا لەســەر عەرز دائەنیشێو پێی تێئەخاو لەسەرەوە بە دەستو لەبنەوە بە پێ جۆلاییی تیا ئەکا •

تاوڵ : دەوار •

تەلەسفەر :جۆرە قوماشێکە تاڵی زەردی تێهەڵکێشراوە •

تەلان : ڕەقەن ، هەڵەت •

تێغ بەند : گوللەبەند ، دوعایەکــە ئەفسانەیەکی لەســەرە ، ئەڵێن گوایە هەرکەس هەڵی گرتبێ گوللە کاری تێناکا •

جمــــکە : جماتی بەفر لە شاخەوە کـە بەردو خۆڵی ڕێ لەگەڵ خۆی دێنێ ، هەرەس •

خوتوە : هەنــگاو •

داغان کردن : بڵاوکردنەوە ، فەوتاندن (تورکی‌یە) •

دەستۆکەری : دەست کردنەوە ، بێ‌دەنــگ نەبوون لــە دەستدرێژی کردنی بەرانبەر •

دەقنە : فەقێی جارانی سولەیمانی ، پایزان چەند شــەوێك بەسەر ماڵانی سەر بە مزگەوتەکانیانا ئەگەڕان ، هــەموو جــۆرە ئازووقەیەکی زستان‌و پارەی نەختیان لێ خڕئەکردنەوە • بەشێکیان لێ هەڵئەگرت بۆ زستانیان‌و بەشێکیشیان لێ ئەفرۆشت پارەکەیان نــەناو خۆیانا دابەش ئەکرد • هەندێ لە کوڕانی گەڕەکیش لــەو دەقنەکردنەدا لەگەڵیان ئەبوون •

ژێ : ئەوانەی بە کرمانجی سەروو ئەدون • ڕەنگە لەوەوە هاتبێ کە تیپی (ژ) زۆر بەکاردێنن •

سەرکەوا : کورتەك ، یا سەڵتە •

سەغیر : منالی ورد •

صلاة الحاجة : نوێژێکە بەمەبەستی پاڕانەوە لە خوا بۆ جێبەجێ کردنی مرازێك ئەکرێ •

عومدە : بایەخدار ، گەورە •

فەتارەت : فەوتان ، لەناوبردن •

قاڵب : لەش ، بەدەن •

کلاوەکردنی ئاو : هەڵبەزینەوەی ئاوی بەگوژم کە ئەدا بەسەر تاشەبەردا •

کەپەنەك : فەرەنجیی شۆڕی قۆڵدرێژ • کورد ئەڵێن : لەدوای باران کەپەنەك • هەروا ئەڵێن : کەپەنەکی کورد ئاو نادەڵێنێ •

کەرەپیاو : پیاوی نەفام •

کەژوو : جۆرە گوریسێکە ، لوول نییە ، پانو تەختە وەك تەکبەند •

کیسەباخەڵ : ئەمینداری پارە •

مالامال : پڕ •

ماڵخۆ : خاوەنماڵ ، خانەخوێ •

مەجیدی : دراوێکی سەردەمی **سوڵتان** عەبدولمەجیدی عوسمانییە •

مەکووك : مەکۆی جۆلا ٠

نێرەوە : شوێنی گێژو قووڵی ئاو ٠

وەسڵی جومعە : دانیشتن بەسەر گۆڕی مردووەوە تا شەوی جومعە چونکە ئەڵێن مردوو کە خراپە گۆڕ تا بەجێنەهێڵرێ نەکیرو مونکیر نایەنەسەری پرسیاری لێ بکەنو ، ئەگەر ڕۆژی جومعەش بخرێتە گۆڕ یا تا ڕۆژی جومعە بەجێنەهێڵرێ ، پرسیاری گۆڕی دوائەخرێ بۆ ڕۆژی قیامەت ٠

ڕاستکردنەوەی هەڵەی چاپ

لاپەڕە	دێر	هەڵە	ڕاست
٢٢	١٨	گـێڕایە	گێڕایەوە
٢٣	١٩	نیـا	تیـا
٢٨	١٧	بەویسعت	بەویسعەت
٢٩	١٤	کورژا	کوژرا
٣٧	١٢	قولـۆنگ	قولونگ
٣٩	١٤	دەرەبەند	دەربەند
٤٤	١٢	بارەد	بارە
٤٧	١٧	عەبدا	ــــ
٤٩	١٦	بوو	بۆ

ذكريات ايام الصبا وبعض ايام الدراسة الدينية

للاستاذ

الملا محمد الچرستاني

تحقيق وتقديم

محمد الملا عبدالكريم

مطبعة الحوادث ، بغداد ـ ١٩٨٤

له كتێبخانەی نیشتمانیی بەغدادا

ژمارە (١١٢٧)ی ساڵی ١٩٨٤ ی دراوەتێ

دانەی بە نیو دینارە

چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا
١٩٨٤